

S P I S   T R E Ś C I

	str.
OD AUTORÓW	4
 1. CZĘŚĆ OGÓLNA	 10
1.1. Warunki i przebieg prac.....	10
1.2. Cel pracy.....	14
1.3. Teza.....	14
1.4. Wybór metody pracy.....	17
1.5. Wprowadzenie do problematyki rekreacji w planowaniu przestrzennym.....	22
 2. CZĘŚĆ ANALITYCZNA	 34
2.1. Analiza wytycznych do opracowania planów zagospodarowania przestrzennego województw Ignieracji jako wprowadzenie do analizy ujęć problematyki rekreacji w tych planach.....	34
2.2. Metoda analizy ujęcia problematyki rekreacji w planach zagospodarowania przestrzennego województw.....	43
2.2.1. Ogólna metoda pracy.....	43
2.2.2. Wybór reprezentacji badań.....	44
2.2.3. Zakres rzeczowy analizy	47
2.3. Analiza planów zagospodarowania przestrzen- nego województw i jej wyniki.....	51
2.3.1. Charakterystyka wybranych województw.....	51
2.3.2. Problematyka rekreacji w planach zagospo- darowania przestrzennego województw - analizy szczegółowe.....	60

str.

3. WNIOSKI .....

160

BIBLIOGRAFIA .....

OD AUTORÓW

Zajmujemy się od wielu lat problematyką rekreacji w planowaniu przestrzennym.

Przekonaliśmy się, że im dłużej mamy z nią do czynienia, tym trudniejsze jest uchwycenie i zdefiniowanie istoty tego zjawiska.

Wyrobiliśmy sobie poglądy nie zawsze pokrywające się z ogólnie panującymi. Przede wszystkim oto niektóre:

Rekreacja jako funkcja ma w planowaniu przestrzennym bardzo dużą ^{ską,} /lę/ problematyki.

Rekreacja jako /generalnie rzecz ujmując/ zjawisko równoważenia lub zapobiegania skutkom warunków życia, pracy, wymaga przestrzeni różniącej się od codzienności - sprzyjającej oderwaniu się od niej.

Obserwując ruchy rekreacyjne, możemy określić takie cechy przestrzeni i jej rodzaj, jakie są poszukiwane /sprzyjające rekreacji/ oraz określić zapotrzebowanie na różne rodzaje przestrzeni rekreacyjnej.

Co przesądza o funkcji rekreacyjnej, przestrzeni?

- piękno krajobrazu: góry, lasy, morze, rzeki,
- zabytki architektury, przeszłości,
- klimat słoneczny, ciepły, łagodny lub górski,
- sporty na otwartej przestrzeni: jachting, narciarstwo,
- naturalna szata roślinna,

- a również wtórnie: zainwestowanie rekreacyjne, służące korzystaniu z atrakcji rekreacyjnych.

Dla funkcji rekreacyjnej ujmowanej w skali najszerszej, to przede wszystkim wskazanie i zabezpieczenie wielkich obszarów atrakcyjnego dla niej krajobrazu o bardzo różnych wielkościach powierzchni. Mogą to być całe partie gór, doliny rzeczne, wybrzeże morskie ciągnące się dziesiątkami kilometrów. Użytkowanie rekreacyjne może być bardzo różnorodne nawet ograniczać się do wędrowki po ścieżkach i trasach turystycznych prowadzących przez tereny użytkowane przez inne funkcje /rolnicze, leśne, ogrodowe czy nawet osiedlowe/.

W największej skali przestrzenią rekreacyjną bywa cały kraj np. Włochy czy Hiszpania, Grecja, Szwajcaria, lub słynne rejonów rekreacyjnych świata: Riwiera, Hawaje, Bermudy itp.

W skali naszego kraju można wymienić przykładowo regiony rekreacyjne; wybrzeże morskie, doliny rzek Popradu, Dunajca czy środkowej Wisły, pojezierza Mazurskie, Drawskie, Kaszubskie, Brodnickie, góry Bieszczady, Tatry, Beskidy, Sudety.

W planie województwa, jako zakresie regionalnym planowania przestrzennego, rekreacja pojawia się przede wszystkim jako problem "bazy krajobrazowej" /środowiska rekreacyjnego, przestrzeni rekreacyjnej/ a więc terenów, na których może się rozwijać i rozwija wypoczynek doroczny i duża

część wypoczynku cotygodniowego.

Oczywiście, w obrębie województwa jako obszaru życia mieszkańców, mają miejsce wszystkie formy rekreacji codziennej, cotygodniowej i dorocznej, jednakże w tej skali ujawniają się i ^{sa} treścią planowania przestrzennego regionalnego przede wszystkim wielkie formy - struktury.

Struktury przestrzenne funkcji rekreacyjnej wiążą się bardzo wyraźnie z warunkami środowiska przyrodniczego, są od nich zależne. Podział administracyjny kraju, ustalający z punktu widzenia administr^Wowania, granice województw jest nieadekwatny do struktury przyrodniczej a więc i do zjawisk rekreacji.

Podobnie jak tworzenie systemu ochrony przyrody i krajobrazu, powinno się kształtować zagospodarowanie rekreacyjne w obrębie obszarów funkcjonalnych i dopiero po tym włączać w układ administracyjny województwa. Komplikuje to metodologię, wymaga studiów przekraczających granice planu.

W planie regionalnym następuje kwalifikacja terenów i ustalenie ich przydatności do pełnienia funkcji przy operowaniu dużymi wydzielnymi się /wyróżniającymi się/ jednostkami przestrzennymi.

Celem jest, to, co jest potrzebne dla rekreacji w przestrzeni, nie zostało zaprzepaszczone i oddane innym funkcjom. Oczywiście, musi być przeprowadzony swoisty

przetarg pomiędzy ubiegającymi się konkurentami do przestrzeni . Należy przy tym dawać "fory" rekreacji ze względu na wzrastające jej znaczenie w stosunku do innych funkcji.

Natomiast w zarysowującej się konkurencji między rekreacją a ochroną przyrody i krajobrazu trzeba określić nasze stanowisko. Uważamy, że stosunki rekreacji do ochrony krajobrazu i przyrody należy ustalać w nowy bardziej wnikliwy sposób, zerwać z panującym poglądem szkodzenia przyrodzie przez rekreację i postawić tezę, że nie ma i nie może być konfliktu między rekreacją a wartościami środowiska przyrodniczego - są tylko fałszywe rozwiązania i często nieprzemyślane rabunkowe działania. Taki punkt widzenia uważamy za bardziej twórczy - może stać się ^{on} punktem wyjścia do stawiania śmiałych koncepcji.

Obecne nastawienie do rekreacyjnego użytkowania terenów chronionych cechuje niewątpliwie nadmierna obawa przed degradacją przyrody przez "człowieka wypoczywającego". Tymczasem jest oczywiste, że właśnie dodatnie cechy środowiska: harmonia, dzika przyroda, piękno krajobrazu są poszukiwane i korzystne dla rekreacji, ale przeważnie szuka się i działa sposobami prymitywnymi, niszczącymi to, do czego się dąży. Zadaniem planowania przestrzennego przede wszystkim w skali regionalnej, jest znajdowanie właściwych rozwiązań, które powinny być systematycznie realizowane. Jest to zadanie dla całego społeczeństwa. Na przeszkodzie temu jednak stoi jak dotychczas niezrozumienie tej problematyki przez dużą jego część. Tymczasem planowanie nie może działać wbrew społeczeństwu, które aby rozwiązywania były prawidłowo realizowane,

musi osiągnąć odpowiedni poziom kulturalny, co jest już poza działalnością planowania przestrzennego.

Obserwując obecną praktykę, można zaryzykować tezę, że planiści ukatwiają sobie zadania, stawiając rygorystyczne przepisy ochronne, zamiast poszukiwać rozwiązań niewątpliwie trudniejszych, łączących harmonijnie ochronę z użytkowaniem w sposób nie zagrażający przyrodzie.

Poddaje się więc ochronie coraz więcej obszarów.

Poddanie ochronie - to jednocześnie pozbawienie obywateli dużej części praw własności. Powoduje ono negatywny stosunek tychże użytkowników terenów chronionych i prowokuje ich działania przeciwstawiające się planowi. Właśnie rozwój rekreacji, przynoszący korzyści mieszkańcom obszarów chronionych, może być skutecznym środkiem przeciwdziałania tym postawom. Dlatego i w tym względzie potrzebne jest zrewidowanie stosunku: rekreacja - tereny chronione.

Inną stroną stosunku funkcji rekreacji do jej środowiska przyrodniczego jest stan walorów rekreacyjnych przyrody. Należy tu stwierdzić, że katastrofalny stan środowiska przyrodniczego odbija się negatywnie przede wszystkim na funkcji rekreacji, która w największej części swojej problematyki, opiera się na atrakcyjności przyrodniczej obszarów, w których ma się odbywać.

W sytuacji katastrofy ekologicznej, obejmującej znaczne obszary kraju, w tym tereny najatrakcyjniejsze, której skutki są coraz bardziej uświadamiane przez społeczeństwo, należy się spodziewać podjęcia energicznej kontrakcji. Jej wyniki będą niestety widoczne dopiero w okresie kierunkowym i tylko wtedy będzie ^{można} liczyć - na powrót użytkowania terenów

rekreacyjnych /nad Zatoką Gdańską, w Górach Izerskich i in./.

Podobna problematyka występuje także w związku z eksploatacją surowców na terenach atrakcyjnych dla rekreacji. Nie jest bowiem możliwe w wielu przypadkach, kierując się jedynie potrzebami rekreacji, zaprzestanie eksploatacji surowców - zwłaszcza eksploatacji odkrywkowej, bardzo niszczącej powierzchnię ziemi, a więc negatywnie zmieniającej krajobraz. Jednak, co nie jest, jak dotąd szeroko stosowane, należy również przewidywać wejście rekreacji na te tereny - już po okresie eksploatacji. Niezbędne jest by tereny te były specjalnie w tym celu przygotowywane już w czasie eksploatacji i dalej odpowiednio kształtowane po jej ukończeniu. W planach powinny figurować jako przeznaczone dla rekreacji w określonej perspektywie.

Takie myślenie i planowanie dla przyszłości jest kolejnym wyrazem zmiany stosunku do problemów nie tylko ochrony ale restytucji i kształtowania przyrodniczych warunków rozwoju rekreacji.

Przedstawienie już na wstępie ścisłych powiązań problematyki rekreacji z ochroną środowiska przyrodniczego wynika z naszej świadomości potrzeby rozwoju tych dwu dziedzin w harmonii, którą może naszym zdaniem zapewnić m.in. prawidłowo prowadzone planowanie przestrzenne oraz realizacja jego ustaleń. Skalę regionalną planowania przestrzennego uznajemy w tym względzie za najważniejszą. Świadectwem naszego stanowiska jest niniejsze opracowanie, które mamy nadzieję, przyczyni się do rozwoju metodyki planowania funkcji rekreacyjnej w regionalnych planach zagospodarowania przestrzennego województw.

1. CZĘŚĆ OGÓLNA

1.1. Warunki i przebieg prac

Praca p.t. "Problematyka rekreacji w planach zagospodarowania przestrzennego województw" została wykonana przez 3 osobowy zespół w Zakładzie Planowania Przestrzennego Instytutu Gospodarki Przestrzennej i Komunalnej w Warszawie.

Temat ten został podjęty na zamówienie Centralnego Programu Badań Podstawowych 08.06 "Turystyka jako czynnik rozwoju społeczno-gospodarczego" koordynowanego w Instytucie Turystyki w Warszawie, którego koordynatorem I^o jest prof. dr hab. Kzysztof Przećławski.

Tytuł i zakres niniejszego opracowania został wykonany i uściślony stosownie do warunków realizacji badań. Jesienią 1986 roku dawny IKŚ /obecnie IGPIK/ proponował swój udział w CPBP 08.06 w merytorycznie szerszym zakresie. Przedłożono wówczas koncepcję pracy badawczej: "Rekreacja w systemie planowania przestrzennego regionalnego i miejscowego" i pod takim tytułem został program badań włączony pod numerem CPBP III - 9.08.06 do III grupy tematycznej: "Potencjał przestrzenny a rozwój turystyki polskiej", koordynowanej przez dr inż. arch. Romanę Przybyszewską - Gudelis.

W I etapie prac wykonanych w IGPIK, przypadającym na rok 1987:

- przeprowadzono rozpoznanie materiałów studialnych pod kątem ich przydatności do badań,
- zgromadzono i przeanalizowano literaturę przedmiotu,
- wykonano badania pilotażowe w wyniku których dokonano konkretyzacji założeń i zakresu badań oraz identyfikacji problemów badawczych.

Wyniki I etapu przedstawiono w formie 187 stronicowego elaboratu z 22 stronicowym wykazem literatury. Jej analiza oraz badania wybranych planów zagospodarowania przestrzennego różnego rzędu przyniosły wyniki potwierdzające wstępną hipotezę, że:

"w dotychczasowych procesach planowania przestrzennego problematyka rekreacji nie była ujmowana w sposób adekwatny do znaczenia tej dziedziny w życiu społeczno-gospodarczym i do praw nią rządzących. W związku ze stałym wzrostem znaczenia społecznego i gospodarczego rekreacji istnieje konieczność uporządkowania wiedzy praktycznej i teorii przestrzennego ujmowania problemów rekreacji".

Dla osiągnięcia zarysowanego w hipotezie celu badań niezbędne jest objęcie nimi całego systemu planowania przestrzennego, na który składają się plany różnego rzędu - od planu krajowego po miejscowe plany gmin i miast. Z uwagi jednak na przeprowadzony w ramach CPBP 08.06 podział zadań można było zrezygnować z analiz ujęć problematyki rekreacji w planach zagospodarowania przestrzennego kraju, aglomeracji i miast. Problematyka rekreacji w tego typu obszarach rozwiązywana jest w innych tematach CPBP. Miejsce naszego tematu w III grupie tematycznej i całym CPBP zostało przeanalizowane i przedstawione w "Aneksie do koncepcji pracy badawczej" przekazanym koordynatorowi II° w marcu 1987 r.

Aneks ten zawierał ponadto:

- rozszerzenie uzasadnienia potrzeby podjęcia prac nad problematyką rekreacji w planowaniu przestrzennym,

- określenie specyfiki podejścia do tematu powierzonego IGPIK,
- i uściśloną propozycję w zakresie planowanych kierunków badań.

Wskazano w nim również na konieczność zachowania ciągłości i rozszerzenia badań dzisiejszego IGPIK, posiadającego jako dawny IKS i IUA - bogaty dorobek w zakresie problematyki planowania funkcji rekreacyjnej różnej skali obszarów. Stąd m.in. wynikała nasza gotowość poprowadzenia badań co najmniej dla dwu skal: województw i gmin.

Warunki finansowe kazały jednak w marcu b.r. wprowadzić kolejne poważne ograniczenie w realizacji naszego tematu.

Uzgodniono, że temat będzie się odnosił tylko do skali regionalnej planowania, zatem rozpatrywanie problemów wyłonionych w toku badań charakterystycznych dla skali krajowej i miejscowej odbywać się będzie jedynie w zakresie ich związków z planowaniem regionalnym.

Rozwinięcie ich miało nastąpić w miarę możliwości czasowych, kadrowych i finansowych ukształtowanych w trakcie realizacji całości podjętych prac CPBP. Wyrażna potrzeba takiego rozwinięcia wystąpi na etapie syntezy III grupy tematycznej.

Skala regionalna została wytypowana do badań /początkowo zakreślonych na okres 2-3 lat/ jako wniosek, iż winna ona być obecnie pierwszoplanowym polem badawczym w świetle nowoobowiązującej ustawy o planowaniu przestrzennym. Planowanie regionalne stanowi bowiem pomost między pla-

nowaniem miejscowym i krajowym, wyłania się w nim szereg problemów występujących we wszystkich skalach planowania. W planowaniu regionalnym decyduje się o "przestrzeni turystycznej" czyli "bazie krajobrazowej", stanowiącej podstawę dla funkcji rekreacyjnej w różnych formach/wyodrębnienie, waloryzacja, ochrona, sposób użytkowania, koncepcja zagospodarowania/. Jest więc skala regionalna dogodnym poligonem doświadczalnym dla sporządzania planów wyższego i niższego rzędu, odniesionych do większych i mniejszych przestrzennie rekreacyjnych obszarów funkcjonalnych.

Podkreślić należy, że w aktualnie podjętych badaniach nacisk położono na wątek metodyczny planowania regionalnego. Metody rozpatrywania w nim problematyki rekreacji próbowano poprzez analizę sposobów jej ujmowania w aktualnie obowiązujących jeszcze planach zagospodarowania przestrzennego województw. Zatem zakres prac wykonywanych dla Instytutu Turystyki obejmował przeprowadzenie krytycznej oceny dotychczas stosowanych metod na podstawie analizy praktyki planistycznej. Szerszym jednak zamierzeniem winno być opracowanie metodyki projektowania rozwoju rekreacji w określonych warunkach przestrzennych. Osiągnięcie tego celu należy przewidywać w dalszej perspektywie badań.

Zaistniałe w roku 1988 warunki finansowe realizacji istniejącej pracy przesądziły, iż nie wszystkie początkowo zakładane zamierzenia badawcze mogły być osiągnięte. Ograniczenie badań tylko do skali regionalnej planowania przestrzennego województw oraz wymóg zakończenia na tym etapie badań nie pozostaje bez skutku dla kształtu ni-

niejszej pracy.

Jako samodzielne opracowanie stanowi ona próbę podsumowania doświadczeń planów województw I generacji.

Integralnymi częściami opracowania są natomiast koncepcja pracy badawczej z r. 1986 wraz z aneksem z r. 1987 oraz elaborat tekstowy I etapu realizacji tematu, w którym znajduje się m.in.

- przedstawienie systemu planowania przestrzennego i jego organizacji,
- ustalenia terminologiczne dla badania problematyki rekreacji w planowaniu przestrzennym,
- analiza literatury przedmiotu.

1.2. Cel pracy

Celem pracy jest zbadanie jak problematyka rekreacyjna została ujęta w planach zagospodarowania przestrzennego województw z uwzględnieniem potrzeb dalszego etapu, planowania regionalnego województw.

1.3. Teza

W ramach zapewnienia społecznie uznanej jakości życia, co stanowi nadrzędne zadanie planowania przestrzennego, w panującej dziś sytuacji postępującej degradacji środowiska przyrodniczego kształtowanie warunków do zaspokajania potrzeb rekreacyjnych stać się powinno jednym z podstawowych celów planowania przestrzennego.

Jego zadaniem jest zabezpieczenie terenów dla rekreacji,

co osiągnąć można w różny sposób na różnych szczeblach planowania.

Wydaje się, że metody planowania obszarów zdolnych pełnić funkcję rekreacyjną bez kolizji z innymi dziedzinami użytkującymi dany region, zależą od poziomu planowania. Na pewno muszą być one adekwatne do obszaru objętego planem, a więc typu i wielkości regionu, na którym rozstrzygane są konkretne problemy przestrzenne.

Wychodząc więc z wyżej określonego zadania oraz świadomości problemów metodycznych związanych z planowaniem sprawnie funkcjonujących struktur przestrzennych należy zwrócić uwagę na to, że - zakres problemowy aktualnie podjętych badań musi uwzględniać przede wszystkim przestrzenną problematykę rekreacji, choć w aspekcie wszystkich jej uwarunkowań - prawnych, ekonomicznych, organizacyjnych i społecznych z jednej strony oraz wynikających z systemu planowania przestrzennego z drugiej.

Dziś jeszcze w niedostatecznym stopniu rozwinięta została metodyczna strona projektowania zagadnień rekreacji w całym systemie planowania przestrzennego. Od niej dopiero budować można metodykę poszczególnych rodzajów planów przestrzennego zagospodarowania w tym zakresie.

Być może, że są zjawiska i problemy rekreacji, które dają się rozstrzygnąć metodami uniwersalnymi dla różnych skal planowania. Bez odpowiedniego uporządkowania wiedzy w tym zakresie nie można dziś tego stwierdzić.

Dlatego też jest wielką szkoda, że niniejsze opracowanie musiało być zawężone do skali planowania zagospodarowania przestrzennego województw.

Skalę tę jednak należy uznać za najbardziej odpowiednią dla poszukiwania właściwych rozwiązań funkcji rekreacyjnej. Ponadto - wobec rozwinięcia w roku bieżącym prac nad założeniami do regionalnych planów zagospodarowania przestrzennego województw, pogłębiona i systematyczna analiza planów zagospodarowania przestrzennego województw I generacji, w aspekcie ujęcia i rozwiązywania problemów rekreacji, staje się obecnie rzeczą pilną i potrzebną.

Prawie połowa województw posiada gotowe już "Założenia...". Sposób ich opracowania, a w nim potraktowania problematyki rekreacji, jest bardzo różny. Prace nad "Założeniami..." , które są pierwszą fazą przygotowania nowej generacji planów zagospodarowania przestrzennego województw, trwają. Racjonalnym pierwszym krokiem tych prac powinna być refleksja metodologiczna nad istniejącymi planami, rozezna-

nie ich dorobku teoretycznego i praktycznych doświadczeń.

Jest to punkt wyjścia niniejszego opracowania.

1.4. Wybór metody pracy

Wybór metody pracy a zwłaszcza właściwego sposobu wykonania zamierzonych prac analitycznych niezbędnych do zrealizowania postawionego celu nastroczał wiele trudności, które zadecydowały o ostatecznym zakresie zrealizowanych prac. Były to trudności natury zarówno merytorycznej jak i formalnej. Te ostatnie znacznie zaburzyły tok prac, spowodowały zmianę zakresu tematu a więc też konieczność ponownego sformułowania celu i nowej koncepcji badań, w dostosowaniu ich do zaistniałych warunków pracy.

Założono, że na podstawie analizy istniejących planów województw zostanie ujawnione w jaki sposób rozwiązywano problemy rekreacji, zwłaszcza w powiązaniu ich z innymi problemami planu tj. jako funkcji występującej wśród innych funkcji województwa.

W wątku merytorycznym dochodzenia do ostatecznej metody pracy rozpatrzono następujące możliwości przeprowadzenia badań:

Pierwszy ze sposobów polegać miał na oparciu analizy o instrukcje i wytyczne do sporządzania planów zagospodarowania przestrzennego województw, które można by przyjąć jako wzorzec ujęć problematyki planu, w tym i problemów rekreacji. W metodzie tej należałoby dokonać analizy zgodności poszczególnych planów z obowiązującymi wytycznymi

oraz oceny przyczyn i ewentualnych skutków odstępstw w tym zakresie, w odniesieniu do planowania funkcji rekreacyjnej województwa. Wnioski uzyskane z porównania wyników analiz wybranej reprezentacji planów mogłyby stanowić podstawę syntezy powyższej metody pracy.

Metoda ta musiała być jednak odrzucona ze względu na negatywny wynik krytycznej oceny wytycznych do sporządzania planów województw, który to dokument okazał się zbyt formalny i ogólnikowy w swej treści by mógł być uznany za wzorzec ujęć problematyki rekreacji w planach, a więc i punkt odniesienia ocen metodyki planowania przestrzennego tej funkcji w interesującej nas skali regionalnej.

Druga propozycja metodyczna polegała na prześledzeniu drogi postępowania przy sporządzaniu planów zagospodarowania przestrzennego województw. Chodziło tu o zbadanie prawidłowości podejścia do rozwiązywania problemów rekreacji, która w przeświadczeniu autorów jest uzależniona od wszechstronnego rozpoznania całej problematyki danej dziedziny, a więc: jej struktury wewnętrznej i uwarunkowań zewnętrznych, jej interdyscyplinarnych powiązań programowych i przestrzennych w skali regionu, na tle kraju i w odniesieniu do jednostek przestrzennych niższego rzędu. Należało więc dokonać oceny praktyki planistycznej, analizując tok postępowania, od momentu zbierania materiałów wyjściowych do planu przez etap budowy koncepcji planu do fazy opracowania jego ostatecznych ustaleń. Szczególnie interesująca wydawała się w tej metodzie możliwość porównania programów rozwoju turystyki opracowywanych dla wielu województw w latach siedemdziesiątych /nie zawsze nawet

na zamówienie terenowych biur planowania/ z ostatecznie przyjętymi do realizacji koncepcjami zawartymi w planach. Jednak ocena ewentualnych rozbieżności wymagałaby tu zbadań przyczyn czy wręcz okoliczności kształtujących sposób i zakres wnioskowania na poszczególnych etapach prac planistycznych. Świadomość warunków wykonywania prac planistycznych z okresu opracowywania planów województw I generacji wskazywała jednak, iż skrupulatne badanie toku postępowania, metodyki i zakresu merytorycznego poszczególnych faz planowania musi wykazać przede wszystkim ich uzależnienie:

- od powszechnie wówczas panującego pośpiechu /ze względu na wyznaczony krótki termin jednoczesnego sporządzenia wszystkich planów w kraju/,
- od braku danych statystycznych i analiz branżowych /w odniesieniu do nowych granic obszarów obejmowanych planem/,
- od zróżnicowanego poziomu kwalifikacji zespołów planistycznych - /przeważnie niższego w biurach nowopowstałych w porównaniu z doświadczeniem kadr biur posiadających swe siedziby w dawnych osiedlach wojewódzkich/,
- oraz
- od braku podstaw metodycznych planowania przestrzennego regionów o znacznie pomniejszonych powierzchniach.

Między innymi z powyższych powodów również i materiały wejściowe do planów nie zawsze były rzetelnie opracowane. Wśród nich natomiast, w toku poszukiwania własnej metody pracy, przyciągały naszą uwagę studia i analizy

problematyki rekreacyjnej zawarte w osobnych elaboratach branżowych. Odrębna ocena przedstawionych w nich koncepcji rozwoju rekreacji, ze szczególnym uwzględnieniem metodyki projektowania, mogła by się stać podstawą uznania ich za punkt wyjścia do ocen prawidłowości konstrukcji i wyników merytorycznych koncepcji rozwoju rekreacji zawartych w planach.

Tak szeroko zakrojone analizy, wymagające nawiązania kontaktu i rozwinięcia współpracy z choćby wybranymi zespołami autorskimi planów oraz trudność w dotarciu do materiałów wejściowych sprzed 10 lat, a także skrócenie czasu i zmniejszenie środków finansowych na realizację tematu ka-zały zrezygnować z tej drogi postępowania.

Z tych samych przyczyn zrezygnowano również z pierwotnie zakładanej metody poprowadzenia badań.

Proponowana metoda badań przewidywała prowadzenie równoległe analiz zidentyfikowanych problemów w odniesieniu do regionalnego planowania przestrzennego województw, wybranych gmin lub ich zespołów oraz obszarów chronionej przyrody /parków narodowych i krajobrazowych/, w których problemy rekreacji wymagają szczególnego podejścia. Walorem tej metody jest możliwość wyciągnięcia bardziej jednoznacznych wniosków co do specyfiki metod, zakresu i sposobu ujęć problematyki rekreacji poszczególnych skal planowania i poszczególnych typów planów.

Ostatecznie przyjęty sposób poprowadzenia prac analitycznych łączy w sobie pewne cechy sposobów wyżej

wymienionych, lecz generalnie postanowiono oprzeć się o własną wiedzę autorów, wynikającą z:

- wieloletniej praktyki w badaniach problemów rekreacji zarówno od strony planowania przestrzennego rozwoju tej funkcji w regionie jak i analizowania i rozwiązywania jej zagadnień ekonomicznych jako wybranej gałęzi gospodarki narodowej.
- znajomości literatury przedmiotu i ogółu poglądów różnych ośrodków badawczych na temat znaczenia problematyki rekreacji zarówno w planowaniu przestrzennym jak i w rozwoju społeczno-gospodarczym regionów /województw/.
- doświadczeń najnowszych związanych z uczestnictwem zespołu autorskiego w aktualnych pracach nad najnowszymi kierunkami metodyki planowania przestrzennego, ze szczególnym zaangażowaniem w opracowanie podstaw metodycznych ujęć problematyki rekreacji.¹

---

¹ Są to m.in. prace: a/ zawierające materiały do Ustawy o Planowaniu Przestrzennym na etapie jej formułowania, a obecnie opracowywania przepisów wykonawczych, b/ metodologiczne: dotyczące metody scenariuszowego zapisu strategii rozwoju województw jako propozycja do metodologii planowania przestrzennego i metodyki sporządzania Założeń do regionalnych planów zagospodarowania przestrzennego województw oraz innych metod i technik planowania przestrzennego opracowywanych w ramach

1.5. Wprowadzenie do problematyki rekreacji w planowaniu przestrzennym

Przypominamy, że celem naszych rozważań jest rozwiązywanie problemów rekreacji w planowaniu przestrzennym.

Zarówno planowanie przestrzenne jak rekreacja nie są zdefiniowane jednoznacznie. Nie będziemy zajmować się uściśleniem tych pojęć. Możemy się zadowolić ogólnie przyjmowanym rozumieniem ich w naszym środowisku zawodowym.

Planowanie przestrzenne to system planów obejmujących zasięgiem różne obszary. W naszym opracowaniu rozpatrywanym zagadnieniem jest plan regionalny województwa, rekreacja w planie regionalnym województwa - rekreacja na otwartej przestrzeni.

Najbardziej spektakularnym zjawiskiem rekreacji jest turystyka - eksodus mieszkańców obszarów zurbanizowanych - przeważnie w letniej porze roku, w daleki świat a zwłaszcza w miejsca które rekreacja sobie upodobała. Zjawisko to ma ogromną siłę i możnaby je nazwać współczesną, okresową wędrówką ludów.

Zjawisko to ma tendencje wzrostową i stanowi w dzisiejszym świecie cywilizowanym jeden z wiodących czynników życia społecznego.

Rekreacja doroczna - urlopowa, wakacyjna, letnia i zimowa odbywa się w różnych zasięgach i skalach: międzynarodowych, krajowych, regionalnych, lokalnych.

Wskazaniem i zabezpieczeniem dla niej terenów i stworzeniem dla niej organizacji przestrzennej zajmuje się planowanie

przestrzenne.

Planowanie przestrzenne najogólniej - to dążenie do racjonalnego i skutecznego wykorzystania ograniczonej /z konieczności/ przestrzeni - powierzchni ziemi, zapewniając ludziom możliwie najlepsze warunki życia.

W podstawie idei planowania przestrzennego tkwi przeświadczenie, że dzięki postępowaniu planowemu uda się racjonalnie zagospodarować powierzchnię ziemi, co nie jest możliwe przy działaniu nieskoordynowanym, którego pobudkami są potrzeby jednostek i grup, ku zaspokojeniu których wybiera się najprostszą drogę i sposoby, będące w danym momencie do dyspozycji.

Praktyczne określenie tego dążenia w warunkach naszego kraju znajdujemy w ustawie o planowaniu przestrzennym:

"celem planowania przestrzennego jest kompleksowe kształtowanie zagospodarowania przestrzennego kraju, regionów, miast, wsi w sposób zapewniający warunki do

- poprawy życia społeczeństwa,
- zachowania równowagi przyrodniczej,
- ochrony dóbr kultury,
- zwiększenie efektywności procesów gospodarczych,
- podniesienie zdolności obronnej państwa".

System planowania przestrzennego obejmuje plany zagospodarowania dla obszarów o różnej wielkości, o hierarchicznej sekwencji: kraj, region, miasto, osiedle /do tej pory

planowanie przestrzenne nie obejmuje obszarów ponadkrajowych - np. w skali europejskiej/.

W ramach kompleksu, na który składają się elementy planu zagospodarowania przestrzennego rekreacja stanowi jeden z nich.

Cechą kompleksowości planowania przestrzennego jest rozpatrywanie wszystkich elementów zarówno we wzajemnym powiązaniu, jak poszczególnych elementów wyodrębnionych, a to w celu uwzględnienia /zbadania/ ich wewnętrznej specyfiki i struktury.

Rekreacja jako wyodrębniona funkcja ma swoiste cechy różne dla różnych skal planu. Rekreację jako funkcję wyodrębnioną z całości aktywności człowieka trudno jest często oddzielić od innych funkcji.

Zgodnie z przyjmowaną definicją rekreacji: - działalność podejmowana poza obowiązkami zawodowymi, domowymi i społecznymi dla odpoczynku, rozrywki lub rozwoju własnej osobowości - problematyka rekreacji występuje we wszystkich zakresach planowania przestrzennego w każdym w sposób właściwy dla danego zakresu planowania.

Charakteryzuje się tym, że stanowi zjawisko społeczne współcześnie narastające. Przy osiągnięciu pewnego poziomu rozwoju kraju staje się jedną z najbardziej liczących się aktywności społecznej.

Problematyka rekreacyjna w planach kolejnych zakresów przestrzennych dotyczy jak poniżej:

W planie krajowym /kraju/

następuje:

- ocena atrakcyjności turystycznej kraju w skali światowej, europejskiej, Europy Środkowej,
- bilans turystyczny: wyjazdy - przyjazdy,
- struktura rekreacji dorocznej i turystyki w skali kraju z podziałem na strefy krajobrazowe kraju:
  - górską,
  - nadmorską,
  - pojezierną,
  - wyżynną,
  - nizinną,
- pojemność sezonowa,
- podstawowa struktura osadniczo-turystyczna,
  - miasta zabytkowe,
  - uzdrowiska,
  - rejony rekreacyjne /letniskowe, zimowiskowe/.

Plan krajowy stanowi narzędzie kierowania polityką przestrzenną kraju.

W planach regionalnych

następuje:

- przetworzenie informacji z planu krajowego,
- ocena potrzeb /endogenicznych - własnych mieszkańców/,
- ocena możliwości /egzogenicznych/.
- w zakresie zadań przypadających na obszar regionu odnośnie przewidzianych liczb odbiorców i sezonowości
- odnoszących się do wyznaczonych przez plan krajowy obszarów rekreacyjnych i ich kwalifikacji,

- ocena wartości, atrakcyjności, chłonności, rodzaju bazy i jej struktury przestrzennej, co stanowi najistotniejszy problem, który jest do rozwiązania w skali regionu,
- ocena zagrożeń - degradacji środowiska,
- ustalenie warunków współpracy z innymi funkcjami.

Plan regionalny województwa stanowi narzędzie prowadzenia polityki przestrzennej dla WRN i wojewody.

W planach gmin

następuje:

- przetworzenie wytycznych z planów regionalnych w konfrontacji ze szczegółową znajomością warunków środowiska przyrodniczego i zainwestowaniem - w miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego jako podstawy do wydawania decyzji,
- przekazywanie przetworzonych wytycznych jako wniosków do planu regionalnego.

Plan zagospodarowania przestrzennego gminy stanowi narzędzie polityki rozwoju gminy dla GRN i naczelnika oraz podstawę prawną wydawania decyzji w zakresie gospodarowania przestrzenią.

Powinien też stanowić dla społeczeństwa gminy - dla każdego obywatela - informacje o pożądanym kierunku rozwoju gminy.

Plany regionalne zagospodarowania przestrzennego zajmują w hierarchicznym systemie planowania przestrzennego pozycję środkową między planowaniem krajowym a miejscowym. Jest to pozycja specjalna; pozycja pośrednika między obu pozostałymi stopniami planowania. Wynika z tej pozycji potrzeba określenia zakresu dla planów regionalnych i rozgraniczenia ich kompetencji w stosunku do planów miejscowych i planu krajowego.

Planowanie miejscowe najwcześniej się rozwinęło, ma najdłuższe tradycje i najdalej została zaawansowana metodologia sporządzenia tych planów. Ze względu na wąski zakres oddziaływania planów miejscowych, ich konkretność i stosunkowo prosty sposób realizowania nie nastroczają one dużych problemów do rozwiązania.

Planowanie krajowe zaś przedstawia bardzo duże trudności organizacyjne i metodologiczne. Przede wszystkim wymaga bardzo wysoko kwalifikowanej kadry projektantów, posiadających zarówno autorytet jak i szeroką wiedzę.

Planowanie regionalne przechodziło największe przemiany i jego rozwój nie był konsekwentny a polegał często na przerzucaniu się z jednej metody na inną w zależności od systemu organizacyjnego, w którym się odbywało to planowanie.

Planowanie krajowe miało swoje początki w okresie przedwojennym. Jako jego początek można uznać opracowanie COP na tle analizy stanu i możliwości rozwoju zagospodarowania kraju.

Po wojnie kontynuowano planowanie przestrzenne kraju w Głównym Urzędzie Planowania Przestrzennego pod kierunkiem prof. Jana Chmielewskiego.

Planowanie regionalne również ma swoje początki przed wojną kiedy powstały Biura regionalnego planu zabudowy okręgów: krakowskiego, warszawskiego, kielecko-radomskiego, pomorskiego i inne. Po wojnie, w nowych warunkach ustrojowych kontynuowano przerwane przez wojnę prace nad planami regionalnymi w utworzonych Regionalnych Dyrekcjach planowania Przestrzennego do czasu zlikwidowania tej organizacji jako niezgodnej z centralistycznym systemem planowania.

Pracę nad planami regionalnymi przejęła Komisja Planowania przy RM /początkowo PKPG/. Ograniczono ją do regionów, które dziś nazwalibyśmy regionami funkcjonalnymi, to jest obejmującymi obszary o wyjątkowym nagromadzeniu inwestycji. Były to: G.O.P., Okręg krakowski, dolina Bugu /w związku z zamierzoną budową drogi wodnej wschód - zachód/, staropolski okręg przemysłowy, Żuławy, Kanał Wieprz - Krzna, dolina Wisły środkowej.

W latach 60-tych przystąpiono do opracowywania planów regionalnych województw. Prace nad nimi powierzono komisjom planowania gospodarczego. Przewagę w planach opracowywanych w pracowniach WKPG uzyskało planowanie gospodarcze, którym podporządkowano planowanie przestrzenne. W tych warunkach regionalne plany zagospodarowania przestrzennego nie miały większego znaczenia mimo, że rozwinięto

metodologię planowania regionalnego dla obszarów będących województwami /w ich granicach administracyjnych/, które traktowano jako regiony.

W ramach prac nad planami regionalnymi wykonano w kilku pracowniach studia nad problematyką rekreacyjną w regionie. Potrzeba specjalnego zajęcia się rekreacją wynikała z szybko narastającego znaczenia rekreacji, a zwłaszcza turystyki, w skali światowej czego echem było wzrastanie zainteresowania nią w naszym kraju.

Duże obszarowo województwa pozwalały na wielko-przestrzenne ujmowanie studiów. Jeszcze dogodniejsze warunki dla studiów powstały po utworzeniu makroregionów. W kilku z nich wykonano ciekawe i wartościowe studia /Studium planu makroregionu nadmorskiego - gospodarka turystyczna, Makroregion północno-wschodni - projekt planu - turystyka/. Studia te nie miały praktycznego znaczenia, rozwijały jednak wiedzę o zagospodarowaniu rekreacyjnym wielkich obszarów kraju.

Równolegle ze studiami nad regionami i makroregionami wykonywano w tym czasie wiele opracowań studialnych dla obszarów rejonów rekreacyjnych, których wydzielenie w dużych województwach było oczywiste. Studia te stanowiły często podstawę dla opracowywanych miejscowych planów zagospodarowania terenów rekreacyjnych /np. w obrębie województwa warszawskiego - pojezierze Gostynińskie, rejon zbiornika zegrzyńskiego, rejon doliny Wkry, rejon Maciejowice - Wilga/.

Reforma administracji w 1975 roku zmieniła całkowicie dotychczasową organizację prac planowania przestrzennego w skali regionalnej.

Praca nad planami województw przeszła do pracowni planowania urbanistycznego. Zatarła się różnica między planem regionalnym a miejscowym. W nowych planach województw przewagę otrzymało planowanie przestrzenne, oddzielone od planowania gospodarczego, które poprzednio nadmiernie ciążyło w planach regionalnych nad problematyką przestrzenną.

Plany zyskały moc decydowania o zagospodarowaniu. Procedura zatwierdzania została uproszczona i zorganizowana. W rezultacie w ciągu 2 lat powstało 49 planów zagospodarowania przestrzennego województw, noszących w wielu wypadkach znamiona pośpiechu, jednak wskutek dużego jednolitego wysiłku osiągnięto znaczący rezultat. Ukoronowaniem tych prac był zorganizowany w 1978 r. przegląd planów województw, który stał się okazją do wielu krytycznych ocen, pogłębiających wiedzę o planowaniu przestrzennym dużych obszarów.

Od czasu uchwalenia planów województw nie nastąpiła zorganizowana nowa faza ich opracowania, mimo że ewidentnie opracowania tzw. pierwszej generacji planów województw z 1977 r. tego wymagały. Inne zadania powierzono zespołom, które zostały powołane do prac nad planami województw. Nie sprzyjały również kontynuacji prac nad planami województw zmiany organizacyjne planowania przestrzennego, wprowadzenie nowej ustawy o planowaniu przestrzennym jak również zmiany społeczno-polityczne kraju nakierowane na odgrywanie^w plano-

waniu przestrzennym większej roli przez społeczeństwo reprezentowane przez samorząd, któremu stopniowo przekazuje się coraz większe uprawnienia. Wprowadzono też poważne zmiany organizacyjne centralnych organów planowania przestrzennego.

Planowanie województw przechodzi obecnie do kompetencji Komisji Planowania przy RM. Przywraca się mu charakter regionalny. Należy mieć nadzieję, że wchodząc w gestię Komisji Planowania w planowaniu regionalnym, zgodnie z intencją ustawodawcy, którą ma wyrażać Ustawa o Planowaniu Przestrzennym, planowanie gospodarczo-społeczne i przestrzenne zostaną zintegrowane.

Powstające nowe warunki pracy nad planami regionalnymi są korzystne dla właściwego ustawiania problematyki rekreacyjnej. Nowa Ustawa wprowadza nowy rodzaj planu zagospodarowania przestrzennego - plany obszarów funkcjonalnych. Powstają w ten sposób warunki dla opracowania planów zagospodarowania rejonów rekreacyjnych - jako obszarów nie w granicach administracyjnych a funkcjonalnych. Nowa ustawa zmienia również tryb prac nad planem zagospodarowania eksponując silnie jako pierwszy etap pracy - Założenia do planu, które uzyskują podstawowe znaczenie w jego konstruowaniu. Nowa /II-ga/ generacja planów będzie mogła korzystać - poza doświadczeniem, z poprzedniego opracowania planu województwa /I generacji/, z wydanych w okresie od sporządzenia planów I generacji materiałów instruktażowych i sprawozdawczych.

Ogólne zasady sporządzania regionalnych planów zagospodarowania przestrzennego, według których będą opracowywane obecnie plany, opracowała Komisja Planowania jako naczelny organ w sprawach planów regionalnych. Zostały one skierowane do wojewódzkich biur planowania w formie rozporządzenia.¹ Odnoszą się one do strony formalno-organizacyjnej procesu planowania i zawierają wskazania:

- wspólnego opracowywania planu perspektywicznego /społeczno-gospodarczego/ i planu przestrzennego,
- organizacji pracy nad planem,
- powoływania komisji planu,
- ogłaszania o przystąpieniu do pracy nad planem,
- zasad proceduralnych sporządzania założeń do planu oraz projektu planu,
- sposobów przechowywania planu,
- przeprowadzania kontroli jego realizacji.

Tylko § 5 zarządzenia zawiera wskazania bardziej merytoryczne, choć są one też bardzo ramowe, dotyczące powiązań pomiędzy planem regionalnym i innymi planami.

Swojego rodzaju pomoc projektową stanowić mogą opracowania przeglądowe planów województw dotyczące ujęcia funkcji rekreacyjnej w tych planach, a zwłaszcza wykonane w IKŚ /Biuletyn IKŚ Nr 7/8 z 1978 r.: Smogorzewski Jan: Rekreacja, turystyka oraz lecznictwo uzdrowiskowe jako czynnik rozwoju województw oraz Kasperski Bogdan, Radziejowski

¹ Jest to Zarządzenie Nr 16 Przewodniczącego Komisji Planowania przy Radzie Ministrów z dnia 15 października 1987 r. w sprawie zasad sporządzania regionalnych planów zagospodarowania przestrzennego i kontroli ich realizacji.

Janusz: Rekreacja w planach przestrzennych województw/

W trakcie opracowywania nowej ustawy o planowaniu przestrzennym przygotowano w IKS "Materiały do projektowania regionalnego i miejscowego planów zagospodarowania", zawierające bardziej szczegółową problematykę odnoszącą się zarówno do rodzajów planów jako całości /Kołodziejski Jerzy: Metoda sporządzania planów regionalnych/, jak i do wybranych funkcji m.in. funkcji rekreacji /Smogorzewski Jan, Radziejowski Janusz: Rekreacja/. Opracowania^{te} przedstawiają przygotowane w bardzo skróconej, uproszczonej formie zasady projektowania mające służyć jako pomoc do pracy nad planami zagospodarowania przestrzennego.

Nowa ustawa o planowaniu przestrzennym daje dobre szanse na właściwe rozwiązywanie problemów przestrzennych rekreacji.

Planowanie regionalne jest tym zakresem planowania, który pozwala na odpowiednio szerokie postawienie problemu przestrzeni rekreacyjnej: niezależnie od granic podziałów administracyjnych a opierając się na najistotniejszym czynniku rekreacji jakim jest krajobraz - środowisko przyrodnicze z kulturowym uzupełnieniem w jego przekształceniu historycznym.

Do tej pory z tego nowego podejścia w planowaniu przestrzennym, z formy planów obszarów funkcjonalnych korzystano dla planowania terenów **poddanych** prawnej ochronie przyrody. Wydaje się, że rejony rekreacyjne, w różnym ich wymiarze przestrzennym, będą już w niedługim czasie, kolejnym przedmiotem tego typu planów.

2. CZĘŚĆ ANALITYCZNA

2.1. Analiza wytycznych do opracowania planów zagospodarowania przestrzennego województw I generacji jako wprowadzenie do analizy ujęć problematyki rekreacji w tych planach

Plany zagospodarowania przestrzennego województw powstawały:

- w trudnych warunkach reformy podziału administracyjnego kraju z jej wszelkimi skutkami dla organizacji i meritum zadań,
- w organizowanych na bieżąco nowopowstałych wojewódzkich biurach planowania,
- w atmosferze pośpiechu dyktowanego ogólnopolskim terminem zakończenia prac.

Sytuacja ta rodziła wiele trudności i jest w znacznej mierze sprawcą wielu niedomogów merytorycznych i metodologicznych obowiązujących prawie do dziś elaboratów planów.

Nadzór merytoryczny i metodyczny nad ich opracowaniem został powierzony Instytutowi Kształtowania Środowiska. Prowadzony był on głównie przez Zakład Planowania Przestrzennego /Instytutu/, który pośpiesznie opracowywał kolejne instrukcje dotyczące różnych zagadnień sporządzania planów.

Całość prac składających się na proces powstawania planu województwa ujmują "Wytyczne w sprawie zakresu planów zagospodarowania przestrzennego województw oraz metody, trybu i formy ich opracowania" z czerwca 1976 r. Stanowiły one instrukcję dla zespołów autorskich opracowujących

poszczególne plany. Bliższa ich analiza może wykazać, w jakim stopniu mogły być wzorcem w rozwiązywaniu poszczególnych problemów.

Dla potrzeb niniejszej pracy została przeprowadzona taka analiza z punktu widzenia ukierunkowania w planach prac nad zagadnieniami rekreacji.

W wyniku analizy "Wytycznych ...." i literatury przedmiotu gromadzącej doświadczenia metodyczne I generacji planów można w skrócie scharakteryzować zakres i ogólnie obowiązującą metodę ich sporządzania.

W ówczesnej metodzie planowania przestrzennego województw wyróżniono dwa wzajemnie się uzupełniające opracowania:

- plan perspektywiczny i kierunkowy /plan strategiczny/,
- plan pięcioletni /plan operacyjny/.

W podstawach sporządzania powyższych opracowań szczególną rolę odegrały wytyczne /informacje/ przekazywane przez Wojewódzkie Komisje Planowania oraz wytyczne zespołów planowania regionalnego KP przy RM.

Zespoły planowania regionalnego określiły cele strategiczne oraz prognozy perspektywiczne i kierunkowe rozwoju województw z punktu widzenia planowania krajowego i regionalnego.

Wojewódzkie Komisje Planowania przekazały przede wszystkim dane dotyczące zadań wynikających z projektu wieloletniego planu społeczno-gospodarczego województwa.

Zadaniem projektantów planu zagospodarowania województwa było sporządzenie opracowania wewnętrznie spójnego /nie-

sprzecznego/, którego realizacja stwarzałaby właściwe warunki dla najbliższych działań realizacyjnych oraz zapewniała możliwości osiągnięcia w przyszłości strategicznych celów rozwoju.

Opracowanie planu zagospodarowania przestrzennego województwa poprzedzone było niezbędnymi studiami i analizami.

Ujednolicony układ tych prac obejmował:

- analizę i ocenę:
  - struktury przestrzennej i funkcjonalnej obszaru województwa,
  - środowiska przyrodniczego,
  - stanu zainwestowania, możliwości i warunków rozwoju terenów osadniczych,
- analizę stanu i założeń rozwoju oraz propozycje:
  - rozmieszczenia ludności,
  - nowych funkcji i przekształceń funkcji istniejących,
  - funkcji mieszkaniowych oraz lokalizacji nowych inwestycji mieszkaniowych,
  - urządzeń infrastruktury społecznej,
  - urządzeń infrastruktury technicznej,
- analizę i ocenę stanu^{przez} zadań w odniesieniu do ochrony i kształtowania środowiska,
- analizę warunków realizacji założeń planu zagospodarowania przestrzennego województwa.

Końcowy elaborat uzyskany w wyniku procesu planowania przestrzennego województwa wykonany wg ramowych wskazań

Instytutu Kształtowania Środowiska składać się miał z trzech części, tj.:

- tekstu planu,
- rysunków planu,
- opisu planu.

Głównym zadaniem części opisowej było syntetyczne scharakteryzowanie stanu województwa, określenie uwarunkowań, celów jego rozwoju przestrzennego oraz zadań realizacyjnych najbliższego planu wieloletniego.

Omówione miały być w nim następujące problemy:

- 1/ województwo na tle makroregionu i kraju,
- 2/ możliwości przestrzennego rozwoju województwa i problemy ochrony i kształtowania środowiska,
- 3/ struktura funkcjonalno-przestrzenna województwa i jej rozwój,
- 4/ stosunki demograficzne i społeczne,
- 5/ czynniki rozwoju społeczno-gospodarczego i przestrzennego,
- 6/ rozwój mieszkalnictwa dla ludności województwa,
- 7/ rozwój infrastruktury technicznej,
- 8/ uwarunkowania realizacyjne rozwoju przestrzennego,
- 9/ wnioski do planowania w skali makroregionu, kraju,
- 10/ wnioski w sprawie sterowania rozwojem przestrzennym województwa w tym odnoszące się do terenowej koordynacji inwestycji,
- 11/ charakterystyka formalno-prawna i merytoryczna przebiegu prac nad planem województwa,
- 12/ wstępne uzgodnienia projektu planu.

Właściwy plan zagospodarowania przestrzennego województwa stanowiły:

- rysunki /plansze/,
- tekst planu.

W nich zawarte były obowiązujące ustalenia kierunków rozwoju i zestaw zadań przewidzianych planem, który był przedmiotem uchwały Wojewódzkiej Rady Narodowej.

Rysunek planu dla całego województwa był opracowany na mapach w skali 1:100 000. Dla obszaru skoncentrowanego zainwestowania w skali 1:25 000 opracowywano załączniki.

Rysunek planu określał:

- ograniczenia przestrzennego rozwoju województwa,
- kierunkową strukturę przestrzenną układu osadniczego województwa,
- generalne kierunkowe zasady użytkowania terenów,
- obszary lub punkty /miejscowości/ przewidziane do skoncentrowania działalności inwestycyjnej w okresie perspektywy,
- rozmieszczenie zadań wieloletniego programu rozwoju społeczno-gospodarczego województwa.

Ustalenia planu zagospodarowania przestrzennego województw zawarte na rysunku planu ujmowane były w następującym układzie:

- granice i linie rozgraniczające:
  - m.in. wydzielonych obszarów strukturalnych, stref ochrony sanitarnej, stref ochrony innych, wydzielonych obszarów o dominujących funkcjach oraz wydzielonych obszarów o jednolitym sposobie użytkowania, regionów skoncentrowanej dzia-

- kalności inwestycyjnej, obszarów wymagających szczegółowych opracowań planistycznych, obszarów posiadających rysunki planu w skali 1:25000 i 1:10 000 stanowiące załączniki do planszy podstawowej;
- elementy działkowe, tj. obszary o dominujących funkcjach, obszary o jednorodnym sposobie użytkowania, lokalizacje obiektów i urządzeń;
  - punkty koncentracji funkcji.

Tekst planu miał być zagregowany w dwu układach:

- w odniesieniu do poszczególnych obszarów struktury przestrzennej /jednostek strukturalnych/ województwa,
- w odniesieniu do poszczególnych jednostek podziału administracyjnego województwa /miasta, gminy/.

Ponadto "Wytyczne...." do prac Zespołów planu województwa przypisały opracowanie dokumentów realizacyjnych w celu przekazania realizatorom planu jego ustaleń i zawartych w nim informacji. Opracowania te dotyczyły:

- aktualizacji miejscowych planów ogólnych miast i gmin i wieloletnich programów prac w tym zakresie,
- wojewódzkiego programu koordynacji inwestycji określających przestrzenne uwarunkowania etapowania rozwoju województwa /rysunek w skali 1:100 000 oraz opis charakterystyki zadań i sekwencji realizacyjnych/,
- wniosków i informacji z planu województwa do planów makroregionu i planu krajowego, dla planowania społeczno-gospodarczego oraz programowania i planowania rozwoju branż i gałęzi gospodarczych.

Problematyka rekreacji wg omawianych "Wytycznych..." została ujęta w następujących punktach tego dokumentu:

Rozdział 2. ZAKRES PLANU

p. 2.6.2. Analizy i studia problemowe

"W każdym wypadku należy przeanalizować możliwość inwestowania rozwoju na obszarze województwa wśród podstawowych funkcji ekonomicznych", wśród których po produkcji przemysłowej oraz produkcji rolnej i leśnej na trzeciej pozycji została wymieniona rekreacja, łącznie z lecznictwem uzdrowiskowym.

p. 2.7. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa:

"W planie .... powinny być zawarte ustalenia dotyczące przestrzennego rozmieszczenia funkcji terenów, a przede wszystkim m.in. rekreacyjnych.

TEKST PLANU:

Rozdział 2. Ustalenia dotyczące podstaw i przesłanek przestrzennego rozwoju województwa

p. 2. Rozwój wiodących funkcji m.in. rekreacji z uwagą, że dane dotyczące rozwoju wiodących funkcji należy charakteryzować zmianami w zatrudnieniu, wielkością produkcji, zakresem obsługi.

OPIS PLANU:

Cz.4 w danych dotyczących rozwoju wyodrębnionych działów gospodarki, wśród nich rekreacji.

W wytycznych "W sprawie zakresu treści oraz formy informacji o planie zagospodarowania przestrzennego województwa na posiedzeniu Komisji ds. rozwoju makroregionów".

w p.3 dotyczącym części rysunkowej w problematyce schematu przedstawiającego w skali 1:300 000 podstawowe funkcje terenów, na ostatniej pozycji /16/ wymieniono:

- tereny rejonów I i II kategorii w kompleksach turystycznych /wg projektu wytycznych KP przy RM/.

Zwraca uwagę fakt, iż we wzorze tabeli zbiorczej "Wiodące funkcje terenów" nie została przewidziana dla ww. terenów osobna rubryka, zatem dane liczbowe o nich /stan wyjściowy i planowany powierzchni, wskaźnik jej ubytku lub przyrostu/ musiały być podawane w rubryce: inne, a tym samym w przejrzystej formie nie były komisjom makroregionów prezentowane.

Na podstawie analizy legend rysunków planów /partych o wspólny wzorzec/ można powiedzieć, że problematyka rekreacyjna występowała w następujących elementach:

- liniowych jako granice wydzielonych zespołów rekreacyjnych i granice stref ochronnych uzdrowisk,
- funkcji terenów: tereny zainwestowane z przewagą zabudowy związanej z rekreacją, tereny o funkcjach rekreacyjnych,
- zagospodarowania przestrzennego: obiekty i zespoły obsługi rekreacji,
- jednostek osadniczych: wypoczynek i turystyka, lecznictwo uzdrowiskowe,
- infrastruktury technicznej: szlaki turystyczne o znaczeniu ponadlokalnym.

Poza wyżej wymienionymi bezpośrednio odnoszącymi się do rekreacji ustaleniami wytycznych wiele innych pośrednio zabezpieczało interesy rozwiązywania i tej problematyki w planach. Nawet w tekście planu nie było przewidziane wydzielenie określonego fragmentu poświęconego bezpośrednio rekreacji. Problematyka rekreacyjna występować miała w całości w korelacji polifunkcyjnej.

Bliższe zaznajamianie się z wytycznymi do sporządzania planów zagospodarowania przestrzennego województw wykazało, że zaganienia rekreacji są w nich potraktowane nie zawsze w sposób konsekwentny, a przede wszystkim niepełny. Zatem należało uznać, że nie mogą "Wytyczne...." stanowić wzorca, za pomocą którego można by było analizować plany i porównywać je między sobą co do metodycznego rozwiązywania i prezentowania problemów funkcji rekreacyjnej w województwie. Metodykę planowania tej funkcji należało więc prześledzić poprzez indywidualne analizy wybranych planów zgodnie z faktem, że sposób potraktowania problematyki rekreacji pozostawiono w zasadzie inwencji poszczególnych zespołów autorskich.

2.2. Metoda analizy ujęcia problematyki rekreacji w planach zagospodarowania przestrzennego województw

2.2.1. Ogólna metoda pracy

Warunki realizacji tematu zmusiły do niezbędnych ograniczeń. Merytoryczne potraktowano jako racjonalizację zadania badawczego, jednakże finansowe nie zapewniły racjonalności badań. Otrzymane przez IGPIK środki pozwoliły na przeznaczenie zaledwie 4 miesięcy pracy studialnego zespołu trzech osób, pracujących w wymiarze 2 etatów łącznie. Charakter pracy zespołowej wymagał jednoczesnego prowadzenia studiów i analiz, wzajemnej -na bieżąco - prezentacji uzyskiwanych wyników, wspólnego sporządzania syntez. Uznano jednak, że niewątpliwie utrudnienia wynikające z takiej metody pracy są niezbędne dla uzyskania obiektywizmu wyciąganych z badań wniosków, dzięki zachowaniu indywidualizacji podejść do tematu kilku specjalistów.

Poza dyskusją wewnątrzespołową prowadzona była wymiana poglądów ze specjalistami z praktyki planistycznej. W województwach: zamojskim, ostrołęckim i suwalskim, w których pobyty w terenie służyły konfrontacji ustaleń planów z ich realizacją, przeprowadzono też rozmowę na temat centralnych problemów metodycznych opracowania założeń do nowych regionalnych planów województw.

W trakcie realizacji tematu zorganizowane było seminarium naukowe w IGPIK, na którym odbyła się dyskusja nad badaniami prowadzonymi w ramach niniejszej pracy oraz nad pracami realizowanymi w innych zespołach badawczych instytutu

merytorycznie związanych z problematyką rekreacji w planowaniu przestrzennym.¹

2.2.2. Wybór reprezentacji badań

Przyjęto za zbędne analizowanie wszystkich planów zagospodarowania przestrzennego województw. Ich przegląd i porównanie pod kątem ujęć problematyki rekreacji zostały dokonane w IKŚ w 1977 roku po Krajowym Przeglądzie Planów Przestrzennego Rozwoju Województw. Wnioski z tych prac stały się jedną z inspiracji aktualnie realizowanych badań.

Pogłębione analizy podjęte w ramach niniejszej pracy postanowiono przeprowadzić na kilku przykładach planów zagospodarowania przestrzennego województw.

Przy wyborze przykładów posłużono się głównie kryteriami, charakteryzującymi rangę funkcji rekreacyjnej danego województwa, poprzez korelację:

- pozycji funkcji rekreacyjnej w planach zagospodarowania przestrzennego województw,
- wielkości powierzchni najcenniejszych obszarów rekreacyjnych /I-III kategorii/ znajdujących się w granicach danego województwa.

¹ Aktualnie w IGPIK prowadzone są prace m.in. na temat podstaw planowania obszarów rekreacyjnych ludności miejskiej na przykładzie woj. tarnowskiego /pod kierunkiem dr Danuty Ptaszyckiej-Jackowskiej/, "modeli użytkowania turystycznego parków krajobrazowych" schemat postępowania przy opracowywaniu zagadnień turystycznych w planach zagospodarowania przestrzennego Gorczańskiego Parku Narodowego oraz szczegółowego planu miejscowego TPN, dot. obszaru Kasprowego Wierchu, uwzględniającego jego szczególne znaczenie w rekreacji narciarskiej. /kierowane przez dr Marię Baranowską-Janotę/. Ukończone świeżo jest "Studium zagospodarowania rekreacyjnego obszarów chronionych w woj. lubelskim" wykonane przez zespół IGPIK w Lublinie.

Na podstawie dokonanych zestawień powyższych elementów wykoniono ponad 10 województw posiadających największą /łącznie I-III kat./ powierzchnię obszarów rekreacyjnych oraz, w których rekreacja znajduje się na I-IV pozycji wśród podstawowych funkcji rozwoju i zagospodarowania przestrzennego województwa.

W dalszej selekcji posłużono się trzecim kryterium, którym było usytuowanie badanych województw w różnych strefach krajobrazowych Polski. Starano się bowiem by wszystkie strefy były reprezentowane chociaż jednym przykładem.

Ponadto przy wyborze próby badawczej kierowano się koniecznością uniknięcia zajmowania się przykładami, w których zdominowane być mogło planowanie rekreacji całego województwa problematyką funkcji rekreacyjnej w aglomeracjach. Sygnalizowane były te problemy w badaniu pilotażowym z roku ubiegłego, w którym przedstawiono sposób ujęcia problematyki wypoczynku mieszkańców Kielc i otaczających je miast przemysłowych. Głębsza analiza metodyki planowania funkcji rekreacyjnej w aglomeracjach winna być przedmiotem odrębnych studiów i analiz.

Wyeliminowano również jako ewentualne przykłady do badań województwa z rozwiniętą funkcją rekreacyjną lecz aktualnie pozostającą w silnym konflikcie z zagrożeniami ekologicznymi /np. woj. jeleniogórskie, bielskie, krakowskie/.

Kolejnym kryterium doboru przykładów była, ogólna poprawność wykonania elaboratu planu, jego poziom merytoryczny, które można było ocenić na podstawie wniosków z lat

siedemdziesiątych jak i w ramach badań pilotażowych wykonanych w ramach niniejszego tematu.

Znając warunki i problemy praktyczne z okresu sporządzania planów starano się poddać analizie przykłady opracowane zarówno przez nowoutworzone jak i doświadczone zespoły planistyczne. Wychodząc z założenia, że w planach nowopowstałych województw, opracowanych przez mniej doświadczonych autorów i w trudniejszych warunkach organizacyjnych ilość luk metodycznych w planie będzie większa, bardziej widoczne będą pola zagadnień stanowiących te luki, postanowiono wytypować do badań większość - bo 5 takich przykładów.

Ostatecznie wyłoniono jako reprezentację do badań zestaw siedmiu następujących województw: kieleckie, koszalińskie, nowosądeckie, olsztyńskie, ostrołęckie, suwalskie, i zamojskie.

Są to w większości - bo 5 wśród nich - województwa charakteryzujące się najwyższym potencjałem walorów rekreacyjnych, co stwarza konieczność traktowania rekreacji ciągle jako funkcji rozwojowej, choć w niektórych /np. w nowosądeckim/ wymagającej poważnych zmian strukturalnych. W ich planach zagospodarowania przestrzennego rekreacja otrzymała wśród funkcji rozwoju należną jej rangę /z wyjątkiem - zdaniem autorów niniejszej pracy - woj. koszalińskiego, co jest komentowane w innym miejscu./.

Województwa ostrołęckie i zamojskie stanowią przeciwagę tych pięciu "potentatów rekreacyjnych". Włączono je do

badan jako dwa przykłady województw słabo dotychczas zagospodarowanych rekreacyjnie, o mniejszej na tle kraju randze walorów, lecz których położenie i otwartość na zainwestowanie rekreacyjne rokuja w najbliższej przyszłości rozwój funkcji rekreacyjnej.

2.2.3. Zakres rzeczowy analizy

Jak wspomniano już wcześniej zakres niniejszej pracy wynika m.in. z doświadczeń badan dotychczas przeprowadzonych.

W b. Instytucie Urbanistyki i Architektury badania te w ogólnym zarysie obejmowały:

- systematyzację pojęć i mianownictwo z dziedziny "rekreacja" na użytek planowania przestrzennego,
- systematykę urządzeń obsługi rekreacji,
- zasady funkcjonalno-przestrzenne kształtowania specjalizowanych miejscowości rekreacyjnych w różnych regionach kraju.

Poza kontynuacją tematyki funkcjonalno-przestrzennych zasad kształtowania miejscowości rekreacyjnych /wczasowych, uzdrowiskowych, wsi letniskowych/ w b. Instytucie Kształtowania Środowiska zakres badan został rozszerzony o tematykę kształtowania kompleksów rekreacyjnych. Również prowadzonych było szereg prac studialnych i dokumentacyjnych dotyczących obszarów specjalnie chronionych /parki narodowe, krajobrazowe/, w których problemy kształtowania przestrzeni dla potrzeb rekreacji stanowiły zawsze szczególny wątek badawczy.

Ponadto od roku 1984, od kiedy obowiązuje nowa ustawa o planowaniu przestrzennym, wprowadzająca nowe kategorie obszarów i zmieniająca proces sporządzania planów, trwały prace teoretyczne nakierowane na potrzeby praktyki planistycznej. Wśród materiałów do projektowania regionalnych i miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego rekreacji poświęcono osobny zeszyt.

Jest to nie tyle najnowsze co jedyne jak dotąd opracowanie metodycznie ujmujące rekreację jako zakres i przedmiot planów zagospodarowania przestrzennego. Charakter tego opracowania stanowi, że nie mogło ono objąć całej gamy problemów rekreacji, które winny być metodycznie rozwiązywane i przedstawiane w planowaniu zagospodarowania przestrzennego województw. Analizy porównawcze planów I generacji również nie przyniosły odpowiedzi na pytanie w jaki sposób należy ujmować problematykę rekreacji w tej skali.

Wydaje się, że i niniejszym badaniom nie jest dane w pełni osiągnąć ten cel, o czym była mowa przy prezentacji warunków realizacji tematu.

Został on jednak poprowadzony w taki sposób, by objąć możliwie dużą liczbę problemów odnoszących się do skali regionalnej. Wyboru ich dokonano ze świadomością, że pełnego zbioru nie da się na razie określić.

Podstawowymi materiałami analitycznymi do pogłębionych badań są:

- elaboraty planów zagospodarowania przestrzennego województw opracowane do roku 1977,

- teksty nowych założeń rozwoju województw z roku 1988.

Należy tu zaznaczyć, że analizie zasadniczej poddano teksty i rysunki planów jako nierozłączną całość i właściwy dokument planistyczny. Opisy, syntezy itp. części składowe elaboratów planów traktowano /tak jak była pomyślana ich rola/ jako uzupełnienie, w tych przypadkach kiedy to uznano za potrzebne. Uznano bowiem, iż prawnie obowiązujący dokument planu /jego ustalenia/ winny dawać odpowiedź na pytanie: w jaki sposób ujmowana jest problematyka rekreacji w planach regionalnych zagospodarowania przestrzennego województw.

Pytanie to stanowi podstawowy problem badawczy niniejszej pracy. Był on rozwiązywany metodą analizy porównawczej 7 wybranych województw - w tych samych dla wszystkich planów przekrojach. Przekroje te roboczo nazywa się wątkami analizy lub częściowymi problemami badawczymi. Ich zestawienie utworzyło klucz analizy, który starano się by objąć możliwie wszystkie elementy mające wpływ na adekwatne do skali planu zabezpieczenie interesów funkcji rekreacyjnej. Zatem przekroje analiz dotyczą zarówno sfery metodycznej jak i merytorycznej planów, uwarunkowań i korelacji zewnętrznych funkcji rekreacyjnej w regionie, jej elementów problemów wewnętrznych jako przedmiotu planowania przestrzennego rozwoju wybranej funkcji województwa.

Synteza wniosków została dokonana w sposób analogiczny, tj. wg klucza stosowanego w toku analiz poszczególnych planów, a więc w następujących przekrojach:

- I. Jakie materiały źródłowe dotyczące rekreacji, zostały wykorzystane do prac nad planami województw?
- II. Jak jest miejsce całokształtu problematyki rekreacyjnej na tle ogólnego układu treści elaboratów planów województw?
- III. Terminologia planów województw stosowana w zakresie problematyki rekreacji.
- IV. Formy rekreacji rozróżniane w planach województw.
- V. W jaki sposób w planach określana jest atrakcyjność rekreacyjna województwa i ich wybranych obszarów?
- VI. Czy i jaki przyjmuje się w planach województw system terenów i osadnictwa rekreacyjnego?
- VII. Jaki jest w planach województw zakres rzeczowy funkcji rekreacyjnej jako przestrzennej koncepcji rozwoju rekreacji?
- VIII. Jak w planach województw ujmowane są ograniczenia rozwoju funkcji rekreacyjnej?
- IX. Jak w planach województw ujmowane są problemy stykowe rozwoju funkcji rekreacyjnej i ochrony środowiska przyrodniczego województw?
- X. Jak potraktowane są w planach województw korelacje funkcji rekreacyjnej z innymi funkcjami?
- XI. Jakie problemy z zakresu ekonomiki i organizacji rekreacji są rozpatrywane w planach województw?
- XII. Jaki jest zakres problematyki rekreacyjnej w założeniach do regionalnych planów zagospodarowania przestrzennego województw nowej generacji?

2.3. Analiza planów zagospodarowania przestrzennego województw i jej wyniki

2.3.1. Charakterystyka wybranych województw

W celu przybliżenia się do zakresu rzeczowego analizy, w której elementy rekreacji powinny być widziane w konkretnych ^{warunkach} społecznych i gospodarczych danego regionu, poniżej podajemy krótką charakterystykę województw, których plany zagospodarowania przestrzennego zostały wybrane do reprezentacji badań.

Została ona dokonana z podaniem danych statystycznych i ich przeliczeń na rok 1975, ^{źródła patrz str. 52}.

Charakterystyka ogólna:

Powierzchnia:

Dwa województwa: olsztyńskie /12329 km²/ i suwalskie /10490 km²/ są największymi powierzchnio w kraju. Do grupy dużych umownie zaliczyć można jeszcze województwa kieleckie /9210 km²/, koszalińskie /8471 km²/. Pozostałe trzy to średnie: zamojskie - 6986 km², ostrołęckie - 6472 km², nowosądeckie - 5576.

Zaludnienie

Z badanego zbioru najbardziej zaludnionym było województwo kieleckie /1037,1 tys. osób/ a najmniej ostrołęckie /361 tys. osób/.

Pod względem gęstości zaludnienia poza kieleckim /113 osób/km²/ pozostałe województwa miały tę gęstość mniejszą

od średniej krajowej/109 osób/km²/. Z tego:

- województwo nowosądeckie minimalnie mniejszą /107 osób/km²/,
- w województwie koszalińskim /51/, ostrołęckim /56/,
olsztyńskim /57/ i zamojskim /68/, gęstość ta była prawie
o połowę niższa od krajowej, a w województwie suwalskim
nadto najniższa w kraju /40 osób/km²/.

Pod względem struktury zaludnienia w województwach kieleckim, nowosądeckim, ostrołęckim, suwalskim i zamojskim występowała znaczna przewaga ludności zamieszkałej na wsi, w województwie olsztyńskim ta przewaga była tylko nieznaczna.

Zatrudnienie

We wszystkich badanych województwach udział zatrudnienia w sferze uspołecznionej takich dziedzin jak m.in. transport, łączność, handel /z gastronomią/, kultura, sztuka, ochrona zdrowia i opieka społeczna, kultura fizyczna /tj. poza przemysłem, budownictwem, rolnictwem, leśnictwem, gospodarką mieszkaniową i komunalną, nauką, oświatą i wychowaniem/ był wyższy od krajowego.

Jeżeli procentowy udział tego zatrudnienia w skali krajowej wynosił 28,7% to w:

woj. kieleckim wynosił on	29,0%
" koszalińskim	31,0%
" nowosądeckim	40,4%
" olsztyńskim	33,0%
" ostrołęckim	32,0%
" suwalskim	30,2%

* 1/ na podstawie danych zawartych w: 1/Statystyka Polski GUS W-wa 1976 - Rocznik Statystyczny woj. 1976., 2/ Przestrzenna polityka turystyczna 1986-1995

woj. zamojskim 35,5%.

Urbanizacja

Pod względem stopnia urbanizacji, mierzonego liczbą miast na 10 000 km² powierzchni czyli gęstością sieci miejskiej, wszystkie badane województwa miały tę gęstość mniejszą od średniej krajowej /25,9/.

Poza województwami - nowosądeckim /25,1/, koszalińskim /20,0/ gęstość sieci miejskiej pozostałych województw była dużo niższa od tej średniej krajowej : w kieleckim - 18,4, ostrołęckim 13,9, olsztyńskim 17,0, suwalskim 13,3. Najniższa była w Zamojskim - tylko 7.

Uprzemysłowienie

Stopień uprzemysłowienia wyrażony procentowym udziałem zatrudnienia w przemyśle, był w badanym zbiorze województw, poza województwem kieleckim /44%/ niższy od krajowego /40%/.

Zróżnicowanie w pozostałych województwach było niewielkie : w województwach nowosądeckim, ostrołęckim i zamojskim wynosił odpowiednio: 32, 33, 30% a w pozostałych: koszalińskim 24%, olsztyńskim 25% i suwalskim 26%.

Użytkowanie gruntu

Udział powierzchni leśnych, istotnego dla funkcji rekreacyjnej województwa składnika krajobrazowo-użytkowego wynosił w badanym zbiorze: w woj. koszalińskim - 34,9%, nowosądeckim - 41,0%, olsztyńskim 31,0%, ostrołęckim - 30,2%

i suwalskim 31,0%, tzn. był wyższy od średniej dla kraju /27%/. W pozostałych dwu województwach był niższy, nieznacznie w kieleckim 26,4% i 22,4% w zamojskim.

Udział powierzchni łąk i pastwisk - drugiego istotnego dla funkcji rekreacyjnej elementu - był podobnie zróżnicowany. W województwach: nowosądeckim - /15,1%/, olsztyńskim /18,1%/, ostrołęckim /20,3%/, i suwalskim - 17,8% udział ten był wyższy od średniego dla kraju /13,1%/, w pozostałych niższy, w woj. kieleckim - 11,4%, koszalińskim 11,3%, zamojskim 12,0.

Udział w ogólnej powierzchni gruntów ornych klasy VI i VII, na których dopuszcza się np. indywidualne budownictwo rekreacyjne, był w woj.: kieleckim /13,9%/, nowosądeckim /20,9%/, ostrołęckim 38,7, suwalskim /14,5%/, wyższy od średniego dla kraju /12,6%/, w pozostałych niższy: w koszalińskim 11,3%, olsztyńskim 7,9% i najniższy w zamojskim - tylko 2,8%.

Wewnętrzna dostępność komunikacyjna /ew. zagęszczenie dróg/

Zagęszczenie linii kolejowych w badanym zbiorze było poza jednym przypadkiem - woj. koszalińskie /9,9 km bieżni torów/100 km²/, niższe od średniej krajowej /8,5 km bieżni torów/100 km²/. W dwu województwach, tj. w kieleckim /7,8/ i olsztyńskim /7,2/ to "zaniżenie" było nieznaczne, w pozostałych znaczne: w nowosądeckim - 5,5, ostrołęckim - 4,7, suwalskim - 5,0, zamojskim - 5,3.

Zagęszczenie dróg o twardej nawierzchni podobnie.

Poza jednym przypadkiem - woj. kieleckie /61,5 km b.dróg/ 100 km² było ono niższe od średniego dla kraju /45,6 km b.dróg/100 km²/.

Relatywnie stopień "zaniżenia" był tu jednak mniejszy w pięciu województwach:

w woj. koszalińskim było 39,9 km b.dróg/100 km²

" nowosądeckim " 42,3 "

" olsztyńskim " 39,2 "

" ostrołęckim " 37,9 "

" zamojskim " 36,6 "

Jedynie w woj. suwalskim gęstość ta była dużo niższa - 31,7.

Charakterystyka dotycząca funkcji rekreacji

Pokożenie

Badany zbiór województw reprezentuje wg regionalizacji rekreacyjnej regiony:pojezierne: olsztyńskie, suwalskie, /koszalińskie/,

nizinne: ostrołęckie,

wyżynne: kieleckie, zamojskie,

górskie: nowosądeckie,/kieleckie/,

nadmorskie: koszalińskie.

Obszary z walorami rekreacyjnymi /zestawienie patrz tabela nr 1/

Badane województwa zawierały: 30% krajowych zasobów obszarów zw walorami wypoczynkowymi I - III kategorii a 22,1% obszarów ogółem I - IV kategorii.

Ich udział w krajowych zasobach obszarów z walorami krajoznawczymi wynosił 26%.

Udział w ogólnej chłonności wypoczynkowej kraju był równie wysoki - 26,6% - 25,5%.

Udział obszarów wypoczynkowych I - IV kat. w ogólnej powierzchni badanych województw najwyższy był w nowosądeckim /97,3 / , koszalińskim /71,2/, suwalskim /60, /.

Prawie całe województwo nowosądeckie /99,5% pow. ogólnej/ jest obszarem z walorami krajoznawczymi.

Baza zakwaterowania rekreacyjnego /stan w r. 1975/
/Zestawienie patrz tabela nr 2/

Badane województwa obejmowały 26,8% krajowej liczby miejsc zakwaterowania w obiektach turystycznych i 27,2% - w obiektach wczasowych.

Najwyższy w badanym zbiorze udział w krajowej bazie zakwaterowania turystycznego miały województwa: nowosądeckie i suwalskie a we wczasowej - koszalińskie i nowosądeckie.

Tabela nr 2. Baza noclegowa badanych województw

województwo	miejscza noclegowe			
	liczba	%	Liczba	%
		bazy krajowej		bazy krajowej
kieleckie	6953	2,1	3566	1,0
koszalińskie	10194	3,1	36546	10,1
nowosądeckie	28771	8,6	28318	8,0
olsztyńskie	14426	4,3	12772	3,5
ostrołęckie	2569	0,7	3443	0,9
suwalskie	25216	7,5	12339	3,4
zamojskie	1726	0,5	1021	0,3
ogółem w kraju	332740		360298	

- motele, domy wycieczkowe, schroniska, schroniska młodzieżowe, kempingi, pola biwakowe, pokoje gościnne i inne obiekty /domy studenckie, internaty itp./
- ośrodki FWP łącznie z kwaterami prywatnymi i zakładowe bez kwater prywatnych wynajmowanych na okres poniżej 1 roku

Tabela nr 1. Walory rekreacyjne obszarów badanych województw

	Obszary z walorami wypoczynkowymi						Obszary z walorami krajoznawczymi					
	I-III kat.			ogółem I - IV			Chłonność			w tys. km ²		
	w tys. km ²	% całości	% pow. woj.	w tys. km ²	% całości	% pow. woj.	ogółem w tys. osób	% krajowej	%	w tys. km ²	%	% pow. woj.
województwo												
kieleckie	3,56	4,3	39,0	5,00	3,4	54,2	120-189	3,0-3,3		2,27	2,4	24,6
koszalińskie	5,12	6,1	60,4	5,95	4,1	70,2	182-255	4,5-4,4		3,20	3,3	37,8
nowosądeckie	4,56	5,5	81,0	4,87	3,3	87,3	155-232	3,9-4,0		5,55	5,8	99,5
olsztyńskie	4,97	6,0	40,3	5,98	4,1	48,5	235-317	5,9-5,5		4,37	4,6	35,4
ostrołęckie	0,29	0,3	4,4	3,14	2,1	48,5	69-103	1,7-1,8		1,45	1,5	22,4
suwalskie	4,65	5,6	44,3	6,38	4,3	60,8	255-346	6,1-6,9		4,90	5,1	46,7
zamojskie	1,82	2,2	26,0	2,73	1,9	39,1	48-97	1,2-1,5		3,60	3,3	45,2
ogółem w kraju	83,4	100	-	145,3	100	-	3963-5679	100		95,90	100	-

Ruch rekreacyjny

Udział w krajowym ruchu rekreacyjnym wyrażony liczbą korzystających z noclegów w obiektach turystycznych wynosił w badanych województwach - 19,7% a liczba udzielonych noclegów - 18,9%. Największy udział w tym miało województwo nowosądeckie - 7,6%, korzystających z noclegów 7,6% udzielonych noclegów.

Tabela nr 3. Ruch rekreacyjny

województwo	Korzystający z noclegów w obiektach turystycznych w r. 1975		Udzielone noclegi w obiektach turystycznych w r. 1975	
	liczba osób	% krajowego ruchu turyst.	liczba	% ogółu krajowego
k i e leckie	414300	3,3	861300	2,2
koszalińskie	223100	1,7	720700	1,9
nowosądeckie	965300	7,6	2839300	7,6
olsztyńskie	370700	2,9	1327600	3,5
ostrołęckie	41400	0,3	117800	0,3
suwalskie	415100	3,3	1110800	2,9
zamojskie	74800	0,6	178900	0,5
kraj	12606800	100	37851400	100

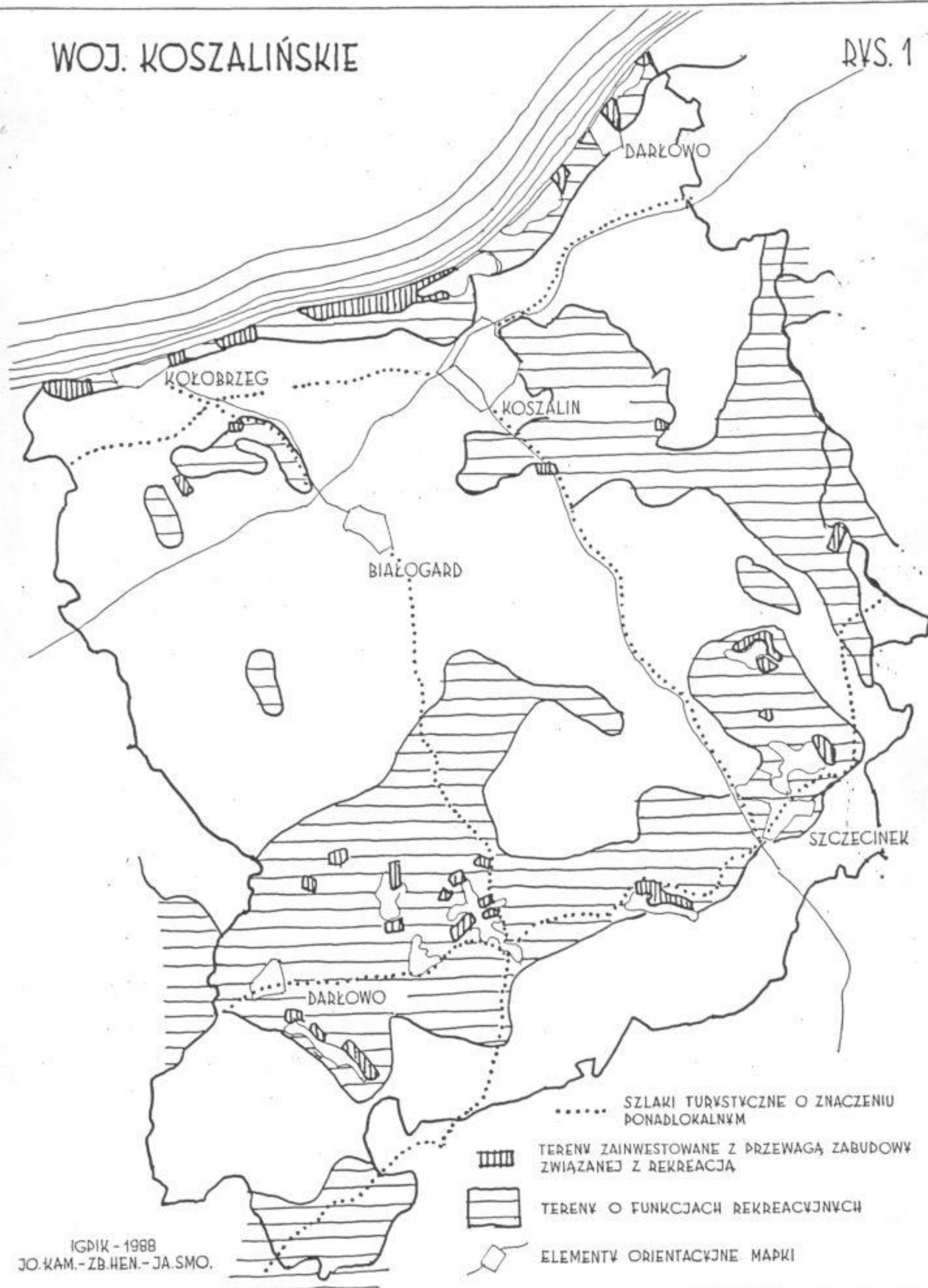

WOJEWÓDZTWA OBJĘTE BADANIEM:

- 1 KOSZALIŃSKIE
- 2 OLSZTYŃSKIE
- 3 OSTROŁĘCKIE
- 4 SUWAŃSKIE
- 5 KIELECKIE
- 6 ZAMOJSKIE
- 7 NOWOSĄDECKIE

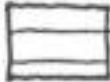

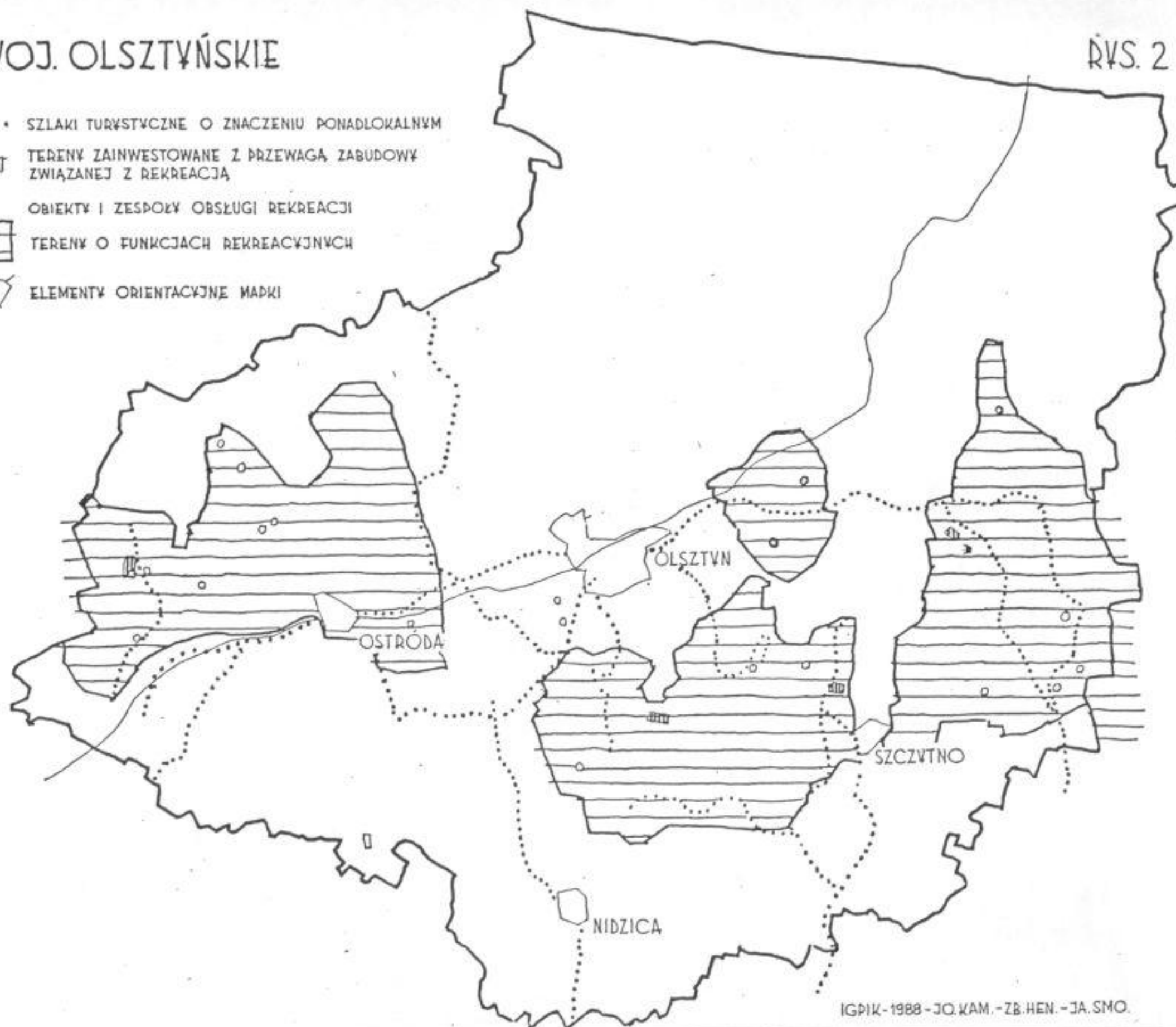
GRANICE MAKROREGIONÓW

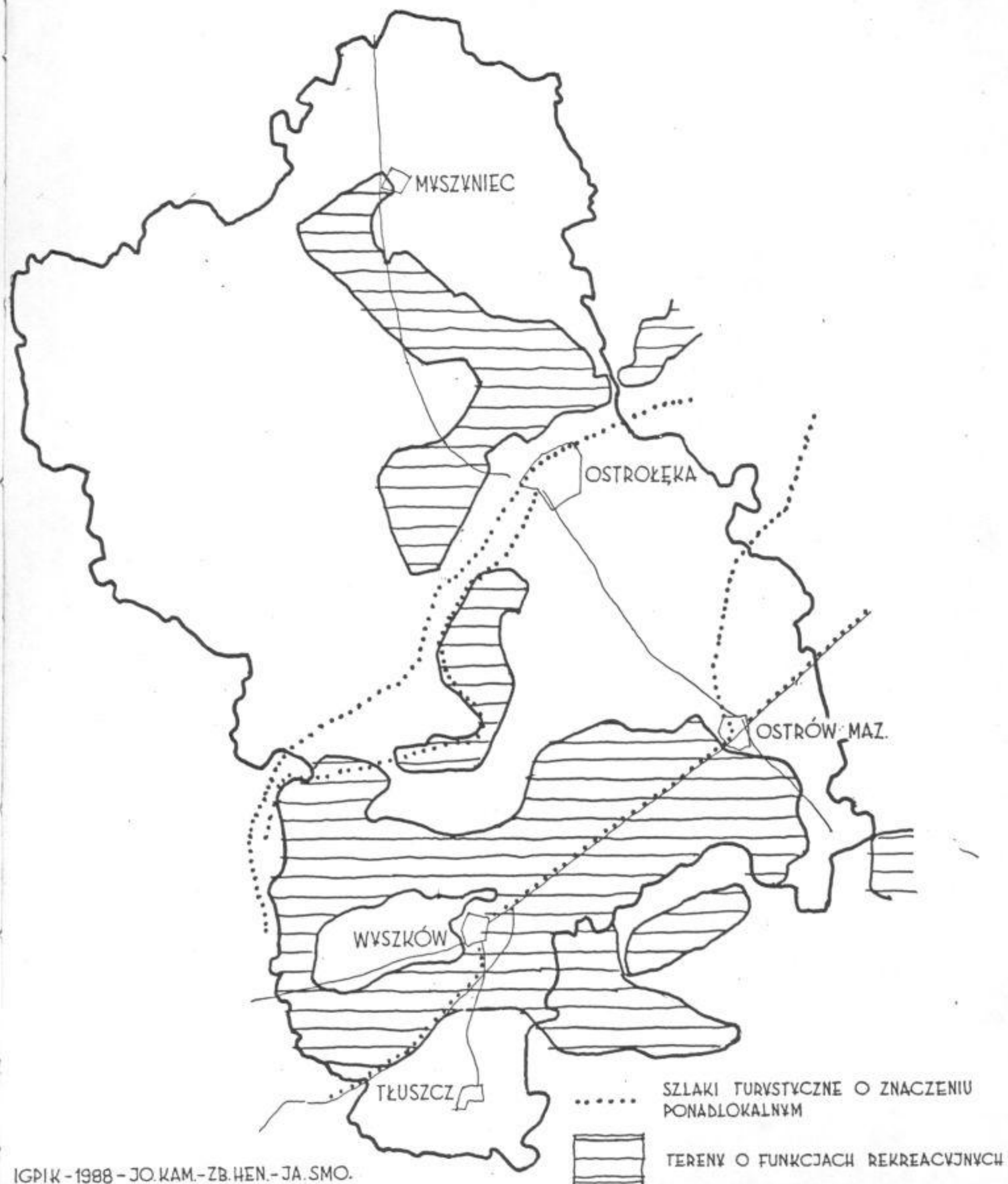
WOJ. OLSZTYŃSKIE

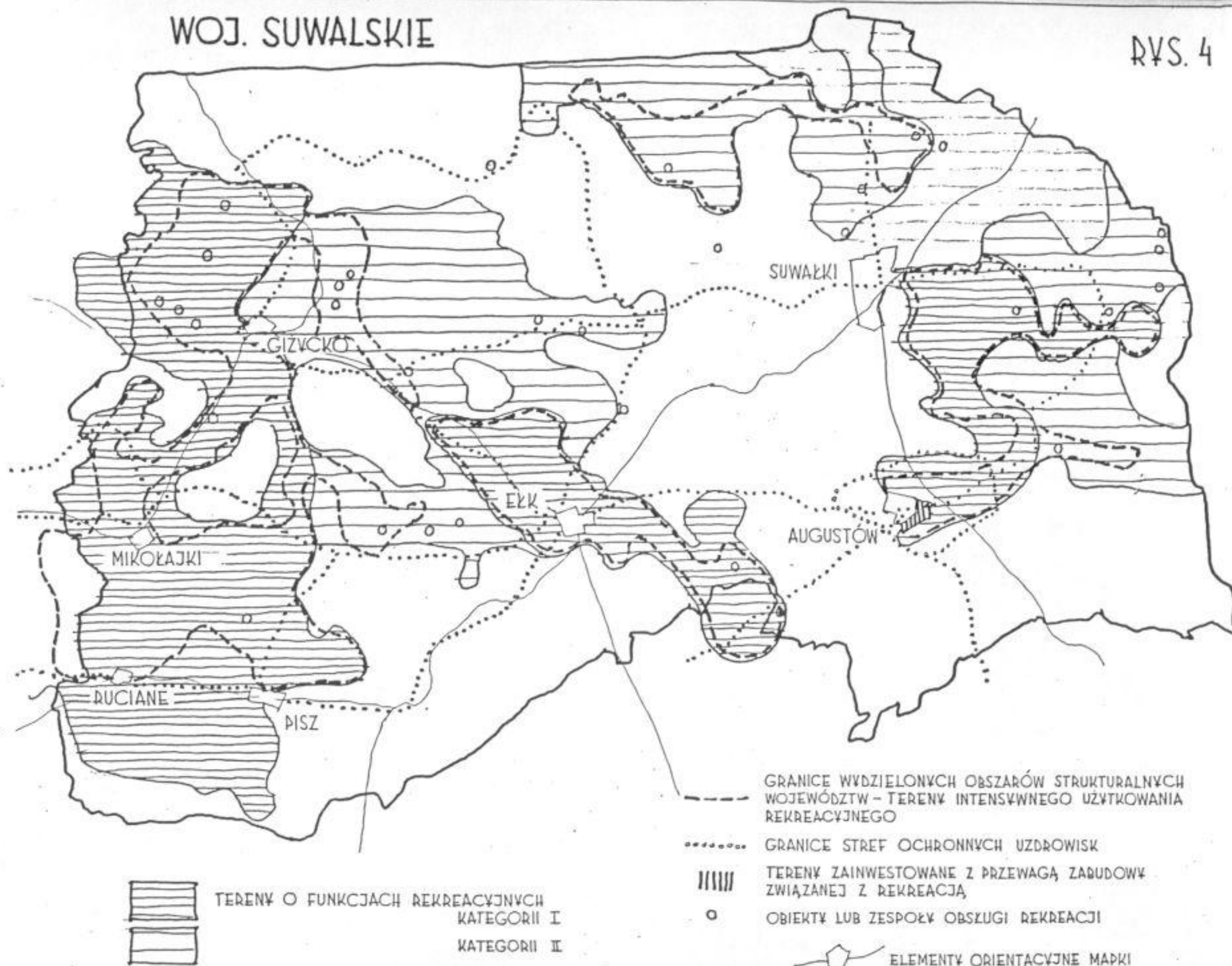
RYS. 2

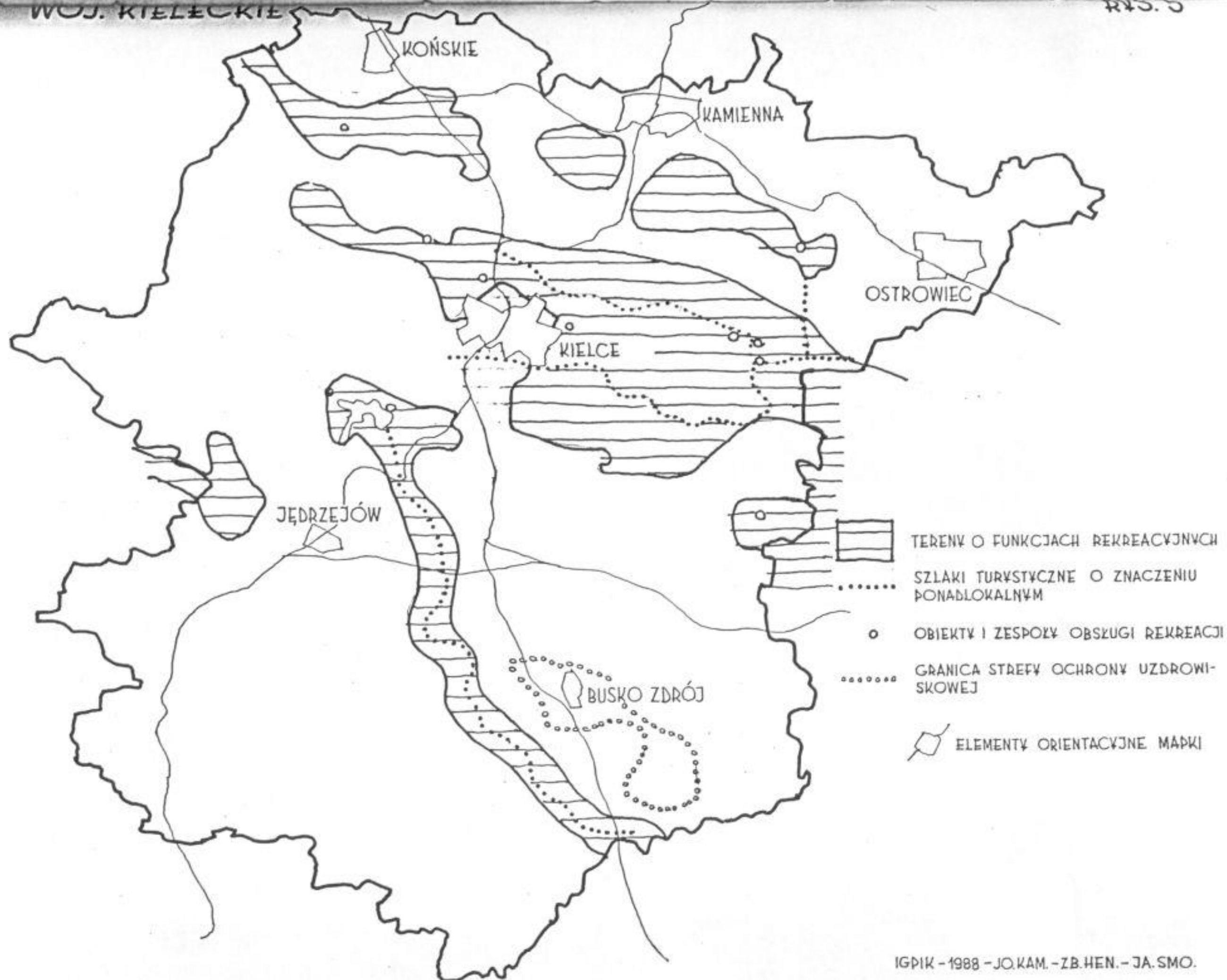
- ..... SZLAKI TURYSTYCZNE O ZNACZENIU PONADLOKALNYM
- TERENY ZAINWESTOWANE Z PRZEWAGĄ ZABUDOWY ZWIĄZANEJ Z REKREACJĄ
- OBIEKTY I ZESPOŁY OBSŁUGI REKREACJI
- TERENY O FUNKCJACH REKREACYJNYCH
- ELEMENTY ORIENTACYJNE MAPKI

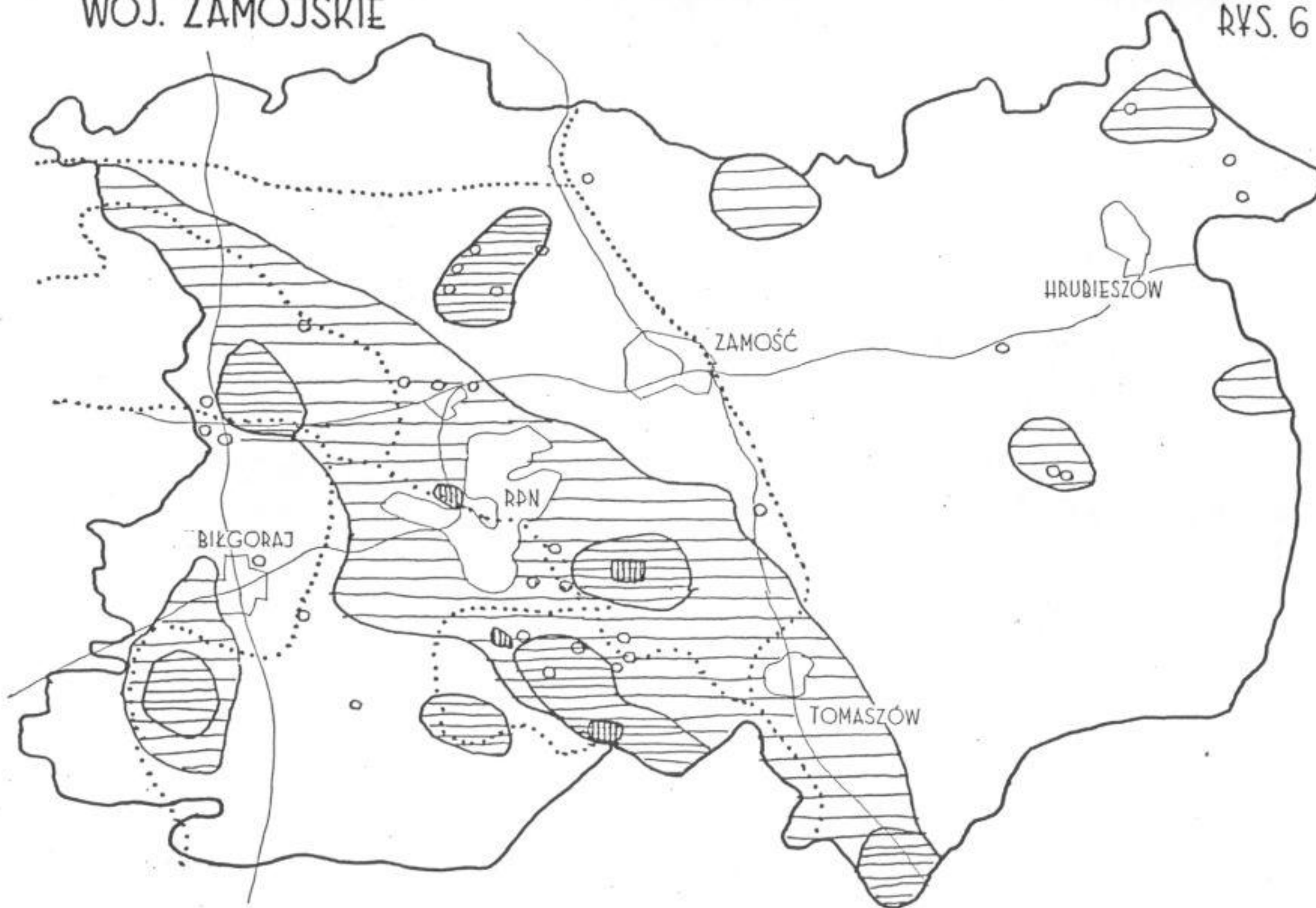

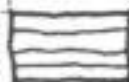

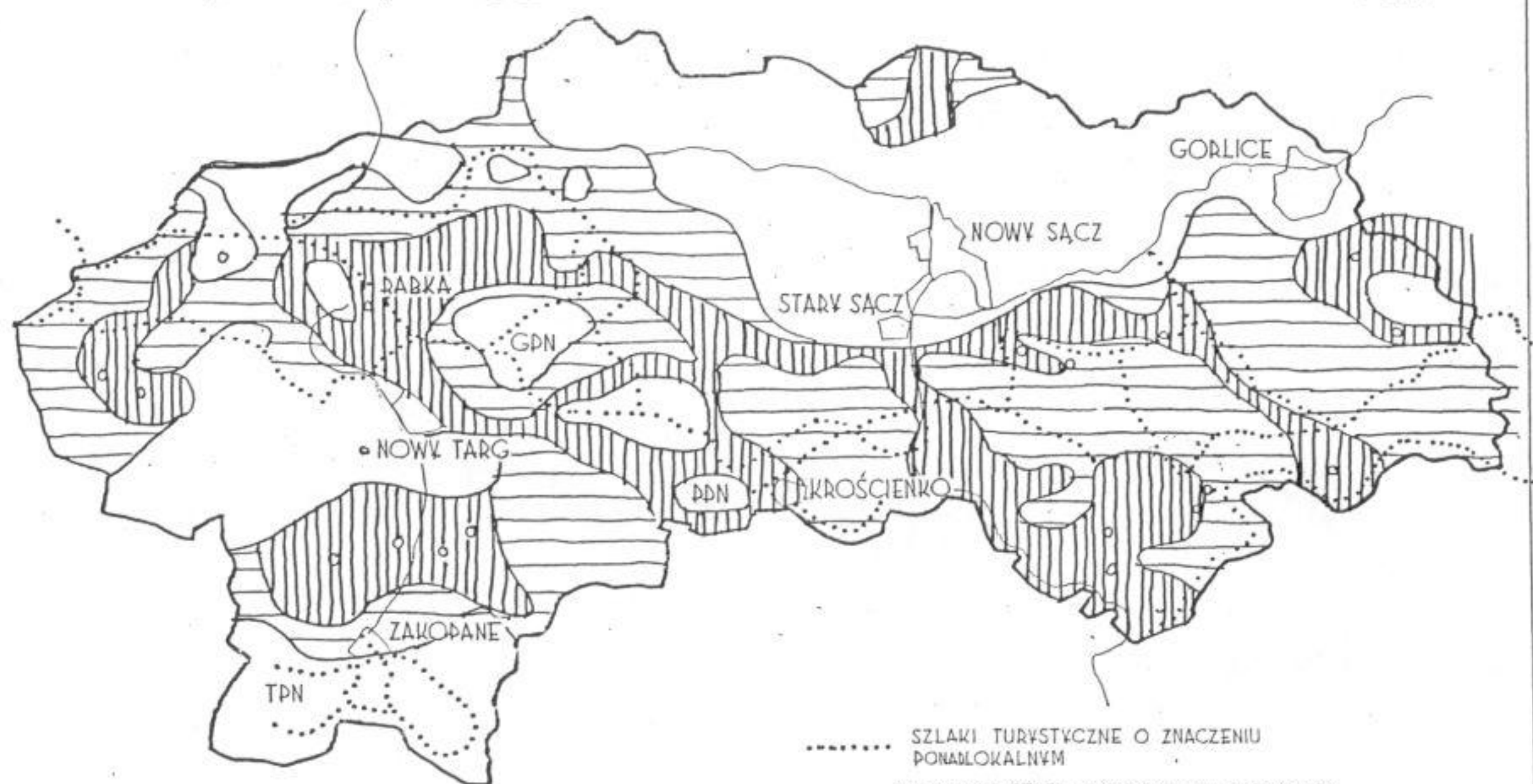
WOJ. ZAMOJSKIE

RYS. 6

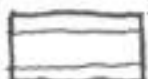
- TERENY O FUNKCJACH REKREACYJNYCH
- TERENY REKREACYJNE O INTENSYWNYM ZAINWESTOWANIU
- TERENY ZAINWESTOWANE Z PRZEWAGĄ ZABUDOWY ZWIĄZANEJ Z REKREACJĄ

- OBIEKTY LUB ZESPOŁY OBSŁUGI REKREACJI I LECZNICTWA UZDROWISKOWEGO
- SZLAKI TURYSTYCZNE O ZNACZENIU PONADLOKALNYM
- ELEMENTY ORIENTACYJNE MAPKI

ELEMENTY ZAGOSPODAROWANIA REKREACYJNEGO
NA PLANSZACH „FUNKCJE TERENÓW” W PLANACH
ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO Z 1977R.

MAPKI WYKONANO NA PODSTAWIE FOTOGRAFI
KOLOROWYCH PLANSZ

- ..... SZLAKI TURYSTYCZNE O ZNACZENIU
PONADLOKALNYM
- * GRANICE STREF OCHRONNYCH UZDROWISK
- TERENY ZAINWESTOWANE Z PRZEWAGĄ ZABUDOWY
ZWIĄZANEJ Z REKREACJĄ
- * ZESPOŁY REKREACYJNE
- TERENY O FUNKCJACH REKREACYJNYCH
- OBIEKTY LUB ZESPOŁY OBSŁUGI REKREACJI
- * W TEJ SKALI NIEMOŻLIWE DO POKAZANIA
- ELEMENTY ORIENTACYJNE MAPKI

2.3.2. Problematyka rekreacji w planach zagospodarowania
przestrzennego województw - analizy szczegółowe -

I. Jakie materiały źródłowe dotyczące rekreacji zostały
wykorzystane do prac nad planami województw?

Informacje o źródłach danych i materiałach wykorzystanych przy opracowaniu planów zawarta jest w częściach wstępnych opisów planów.

W grupie tzw. materiałów wyjściowych znajdują się przeważnie:

4. Dokumenty planistyczne takie jak:

- Projekty planów lub plany zagospodarowania przestrzennego kraju i odpowiedniego makroregionu.
- Projekty planów lub plany rozwoju społeczno-gospodarczego danego województwa opracowane ówczesnie na lata 1976-1980.
- Projekty planów regionalnych sporządzanych na lata 1971- 90 w odniesieniu do obszarów województw sprzed reformy podziału administracyjnego kraju.
- Plany niższego rzędu, a więc: - uproszczone plany zagospodarowania przestrzennego gmin,
  - plany ogólne miast,
  - opracowania planistyczne wykonane dla wybranych

ośrodków /np. ekspertyza dotycząca możliwości rozwojowych aglomeracji olsztyńskiej lub poszczególnych terenów województwa/.

2. Informacje uzyskane w postaci konkretnych ustaleń, danych, wytycznych, uwag lub postulatów wydziałów Urzędów Wojewódzkich oraz innych urzędów i instytucji działających na terenie

województwa w odniesieniu do poszczególnych działów gospodarki narodowej, z wyróżnieniem elementów zagospodarowania przestrzennego. Należy rozumieć, że w tej grupie informacji znalazły się też uwagi i wnioski nadsyłane do projektów koncepcji planów zagospodarowania przestrzennego województw przedłożonych różnym instytucjom.

3. Opracowania specjalistyczne dotyczące:

- warunków środowiska przyrodniczego,
- stanu zainwestowania województwa.

Poza wyżej wymienionymi typowymi materiałami wyjściowymi opis planu woj. nowosądeckiego prezentuje wykorzystanie:

- danych o aktualnie przebiegających procesa^{ch} rozwoju oraz informacji o podjętych decyzjach realizacyjnych nowych inwestycji,
- rejestru informacji o terenie i pozwoleń na budowę wydanych przez Biuro GAW,
- ustaleń dotyczących rozwiązań problemów obszarów stykowych województwa.

Gromadzenie już we wstępnej fazie prac przygotowawczych do planu tych materiałów świadczy o szczególnie kompleksowym widzeniu zadań planu województwa. Wymaga podkreślenia w niniejszej analizie fakt, iż jest to jedyny wśród badanych przykład wykonania tego typu materiałów, a ich wykorzystanie znajduje wyraźne odzwierciedlenie w tekście planu. Szczególnie odznacza się sprawa rozwiązywania problemów obszarów stykowych województw, którego brak stanowi w wielu planach ich poważną

lukę metodologiczną.

W omawianej grupie materiałów wyjściowych przeważają więc w większości przypadków dokumenty dające wytyczne i informacje dotyczące celów strategicznych rozwoju województwa wynikające z potrzeb i warunków rozwoju przestrzennego kraju i makroregionu oraz materiały o charakterze inwentaryzacji zainwestowania obszaru objętego planem. Materiały dotyczące rekreacji i innych wybranych dziedzin z reguły w tej grupie nie występują, natomiast dla planowania każdej z nich dostarczają wniosków i informacji w sposób pośredni.

W odniesieniu do problematyki rekreacji wystąpiły materiały branżowe w jednym z badanych przykładów tj. wśród materiałów wyjściowych do planu zagospodarowania przestrzennego województwa kieleckiego. Były to: "Studium zagospodarowania kieleckiego rejonu turystyczno-wypoczynkowego" /1972/ oraz wstępnie opracowane kartograficznie w skali 1:100 000 "Koncepcja zagospodarowania turystycznego" i "Analiza rozwoju rekreacji".

Zarówno te jak i materiały o charakterze ogólnym podlegały dalszemu uszczegółowieniu i rozwijaniu. W następnym etapie prac nad planem cała grupa materiałów wyjściowych była oceniana pod względem ich kompleksowości i dostosowania do specyfiki nowoutworzonych województw. Oceny te jak i wytyczne MAGTIOŚ w sprawie sporządzania planów zagospodarowania przestrzennego województw wskazywały na konieczność zgromadzenia grupy materiałów studialno-analitycznych i problemowych sporządzonych specjalnie na potrzeby bieżących prac planistycznych. Materiały wyjściowe uzyskane do dyspozycji biur

planowania przeważnie dotyczyły innego horyzontu czasowego niż był wyznaczony dla planów województw I generacji i obejmowały różne okresy statystyczne prezentowania poszczególnych zagadnień; swym zasięgiem terytorialnym obejmowały one obszary należące do dawnych województw, w ich granicach administracyjnych sprzed 1975 r.

Straciły więc w tym momencie na trafności i aktualności liczne postulaty, wnioski oraz propozycje rozwiązań przestrzennych i problemowych zawarte w istniejących studiach i opracowaniach planistycznych i statystycznych. W opisie planu woj. suwalskiego zwraca się uwagę na brak w materiałach wyjściowych kilku przekrojów czasowych statystyki mieszkalnictwa, przemysłu, demografii i poszczególnych dziedzin gospodarczych województwa by móc wyznaczyć ich trendy rozwojowe.

Grupa materiałów studialno-analitycznych obejmowała zatem nowe opracowania wielu wybranych problemów. Wśród tych opracowań liczne zawierały pośrednio wnioski do rozwiązywania problemów rekreacji. Były to zwykle opracowania dotyczące demografii i zatrudnienia, rolnictwa i gospodarki żywnościowej oraz charakterystyki warunków środowiska przyrodniczego z propozycjami kierunków ich wykorzystania i ochrony. W tych ostatnich opracowaniach wnioski kierowane pod adresem rekreacji rysują się szczególnie wyraźnie. W "Kompleksowym programie kształtowania i ochrony środowiska w woj. kieleckim w latach 1977-1990" waloryzacja przyrodnicza i potrzeby ochrony wynikają wręcz z kryteriów atrakcyjności turystycznej poszczególnych zasobów czy rejonów przyrodni-

czo cennych.

W odniesieniu bezpośrednim do problematyki rekreacji w woj. kieleckim wykonano analizy przydatności projektowanych zbiorników wodnych do zagospodarowania rekreacyjnego oraz rozmieszczenia budownictwa letniskowego i obozowisk harcerskich. Są to już przykłady opracowań specjalistycznych, obejmujących w różnych poszczególnych województwach najprzeróżniejsze problemy rekreacji stosownie do jej specyfiki w danym regionie oraz według potrzeb niezbędnego uzupełnienia materiałów planistycznych. To ostatnie podejście można wskazać na przykładzie grupy materiałów studialno-analitycznych zgromadzonej dla potrzeb opracowania planu zagospodarowania przestrzennego woj. ostrołęckiego. Opis planu powołuje się przede wszystkim na opracowania kartograficzne w skali 1:100 000 i 1:300 000, wśród nich wymienia 2 mapy /w skali 1:100 000 i 1:200 000/ opatrzone opisem dotyczące rekreacji i obsługi turystyki.

Przegląd wykazu materiałów i późniejsza analiza tekstu planu wskazują, iż dodatkowo do rozwiązywania problemów rekreacji przydatne były studia i analizy dotyczące:

- lasów województwa ostrołęckiego w tym wydobyta dostępność ich do rekreacji /mapa w skali 1:100 000/,
- schemat kompleksów rekreacyjnych w województwie odniesionego do makroregionu północno-wschodniego /mapa w skali 1:500 000/,
- komunikacji dla obsługi turystyki,
- kompleksowego ujęcia zagadnień rekreacji w województwie ostrołęckim /w tzw. tekście do planu zagospodarowania tu-

rystycznego województwa ostrołęckiego ? /obejmującego:

- analizę przydatności elementów środowiska przyrodniczego województwa dla potrzeb rekreacji,
- wyodrębnienie czynności rekreacyjnych,
- wielkość ruchu rekreacyjnego,
- koncepcję zagospodarowania rekreacyjnego,
- zasady ochrony środowiska przyrodniczego.

W założeniach i w opisie planu problematyka rekreacyjna będąc jednym z głównych wątków jest potraktowana obszernie w koncepcji rozwoju przestrzennego województwa do r. 1990. Streszczenie założeń znajduje się w opisie planu.

W innych badanych planach województw znajdujemy w fazie zbierania do nich studiów i analiz branżowych szerokie zainteresowanie rozpoznaniem problematyki rekreacji.

Przy sporządzaniu planu zagospodarowania przestrzennego województwa olsztyńskiego wykorzystane studia i analizy obejmowały:

- potencjalne możliwości rozwoju różnych form ^{rekreacji} w oparciu o chłonność określonych terenów,
- ocenę dotychczasowego wykorzystania potencjalnych możliwości środowiska przyrodniczego dla rozwoju rekreacji,
- potrzeby społeczne w zakresie rozbudowy bazy rekreacyjnej
  - krajowe regionalne, lokalne przy pewnych preferencjach dla turystyki zagranicznej.

Najważniejszymi opracowaniami w tym zakresie były:

- Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego Zespołów Turystyczno-Wczasowych w woj. olsztyńskim opracowany w b. WPU w r.1969,

- "Chłonność Turystyczna Lasów Regionu Olsztyńskiego"-
opracowanie wykonane w Woj. Prac Plan. Reg. przy WKP
w Olsztynie w r. 1972.
- "Program Kompleksowego Zagospodarowania Rejonu Wielkich
Jezior Mazurskich" opracowany przez zespół generalnego
projektanta przy współpracy IKŚ oraz ART w Olsztynie,
- "Program zagospodarowania turystycznego Pojezierza
Ostródzkiego" opracowany przez Biuro Planowania Prze-
strzennego w r. 1976.

W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego zespo-
łów turystyczno-wczasowych w d. województwie olsztyńskim
określone zostały: wielkość i chłonność obszarów zespołów
turystycznych, ich funkcje, wielkość ruchu turystycznego
w r. 1985 wg form i rodzajów, program i zasady zagospodaro-
wania przestrzennego, szlaków turystyki wodnej i samochodowej
oraz zasady ochrony środowiska. Ustalenia te były później
w latach 1972-76 aktualizowane w zakresie chłonności i jedno-
cześnie wielkości ruchu i zagospodarowania do r. 1990.

W studium chłonności turystycznej lasów regionu olsztyńskie-
go określone zostały: sumaryczna chłonność rekreacyjna
lasów w szczegółowym układzie przestrzennym oraz zasady
penetracji turystycznej w oparciu o odporność siedlisk leś-
nych. Ustalenia powyższe były również aktualizowane w latach
1973-1976.

W programie kompleksowego zagospodarowania Rejonu Wielkich Jezior Mazurskich
drogą szczegółowej analizy problemów ochrony i kształto-
wania środowiska łącznie z waloryzacją fizjograficzną

określona została wielkość, kategorie, chłonność i funkcje poszczególnych obszarów rekreacyjnych oraz rozwój ruchu kompleksowego zagospodarowania rekreacyjnego do r. 1985; uwzględnione zostały także społeczno-ekonomiczne aspekty gospodarki rekreacyjnej w powiązaniu m.in. z gospodarką żywnościową oraz zasady organizacji, realizacji i eksploatacji projektowanego rejonu Wielkich Jezior Mazurskich. Program zagospodarowania turystycznego Pojezierza Iławsko-Ostródzkiego precyzował:

- zakres rozwoju rekreacji w latach 1976-1990 z wydzieleniem etapu do r. 1980 uwzględniając optymalne wykorzystanie zasobów środowiska przyrodniczego bez jego degradacji,
- zasady i kierunki tego rozwoju, w powiązaniu z innymi działaniami gospodarki.

Jest interesujący i oryginalny układ wyżej przedstawionych materiałów studialnych. Zwraca bowiem uwagę fakt, iż zostały one opracowane z odniesieniem do konkretnych rejonów województwa - ośrodków rozwoju funkcji rekreacyjnej.

Również na analizę możliwości rozwoju poszczególnych ośrodków i rejonów rekreacji nastawione były studia przeprowadzone na potrzeby planu zagospodarowania przestrzennego województwa zamojskiego. Obok bowiem generalnego programu zagospodarowania turystycznego były opracowane:

- koncepcja turystyczno-wypoczynkowego zagospodarowania Roztocza,

- informacja w sprawie budowy ośrodków sanatoryjno-wypoczynkowych,
- materiały do planowania przestrzennego miejscowości uzdrowiskowych,
- wykaz miejscowości planowanych i istniejących ośrodków rekreacyjno-wypoczynkowych na terenach powiatów,
- mapy w skali 1:100 000 p.t.:
  - turystyka - stan istniejący,
  - rekreacja - 1990 r.
  - prognoza rozwoju turystyki do 1990 r.

Interesujący jest też zestaw materiałów studialno-analitycznych zgromadzony w woj. nowosądeckim. Jako opracowania wykonane w zakresie problematyki rekreacji podano wiele dotyczących poszczególnych elementów infrastruktury technicznej.

Jest to wyjątkowe powiązanie tych dwu dziedzin /i to już na etapie prac przygotowawczych planów ..., co znajduje swój wyraz i w tekście planu.

Zatem dla potrzeb sporządzenia planu woj. nowosądeckiego, w zakresie rekreacji opracowano:

- analizę wielkości ruchu turystycznego i rejonów jego koncentracji,
- prognozę ruchu turystycznego,
- preferencje różnych form turystyki w poszczególnych rejonach,
- analizę bazy noclegowej, jej stanu i wykorzystania,
- analizę zasobów leczniczych w zakresie infrastruktury

- technicznej,
- analizę obecnego zainwestowania^w dziedzinie infrastruktury technicznej w świetle potrzeb obecnych i perspektywicznych,
  - prognozę ruchu samochodowego dla istniejącego układu dróg województwa,
  - obciążenie dróg województwa,
  - ciepłownictwo,
  - energetykę,
  - gazownictwo.

Ponadto w opisie planu omawianego województwa wymienia się studia i analizy wykonane w zakresie ochrony zabytków, z osobno opracowanym rejestrem obiektów zabytkowych przeznaczonych do zagospodarowania związanego z rozwojem turystyki. Tego typu opracowanie analityczne nie zostało przygotowane w żadnym innym badanym przykładzie. Wyznaczenie funkcji rekreacyjnej dla województwa nowosądeckiego jako wiodącej w jego rozwoju nie może być jedynym wytłumaczeniem dla powstałych na tle jego przykładu pewnych luk w przygotowaniu szerszych materiałów z zakresu problematyki rekreacji w innych przypadkach. Luki w materiałach wyjściowych czy studialnych oczywiście nie są jednoznacznie przesądzające o jakości dalszych prac planistycznych, w trakcie których konsultowane są konkretnie pojawiające się problemy, chodzi jednak o jak najszybsze ich dostrzeganie i zabezpieczenie odpowiednich danych dla ich sprawnego rozwiązywania.

Generalnie ocena materiałów do planowania województw^{do} w odniesieniu ich zakresu, rodzajów i ilości do pożądanego

miejsca dla problematyki rekreacji przynosi wniosek, iż rekreacja w omówionym etapie prac nad planem zajmowała zwykle poważne miejsce. Jako osobne opracowanie pojawia się ona i w fazie analiz wykonywanych już na podstawie zgromadzonych materiałów wyjściowych przez zespoły autorskie planów. W woj. kieleckim w ramach tego już drugiego etapu prac, powstało 8 analiz problemowo-przestrzennych, obejmujących najbardziej newralgiczne w skali województwa problemy gospodarczo-przestrzenne. Jedną z tych właśnie analiz dotyczyła koncepcji zagospodarowania rekreacyjnego w latach 1976-1990. Z tej to analizy wyłoniono wniosek, później przyjęty jako jeden z generalnych kierunków planu, że z racji korzystnych warunków rozwoju funkcja rekreacyjna winna być jedną z funkcji wiodących w gospodarce województwa.

Ocena generalna badanych przykładowo planów zagospodarowania przestrzennego województw od strony zgromadzenia do nich ogółu - nie tylko z zakresu rekreacji - materiałów również wypada pozytywnie. W wybranych województwach, w których funkcja rekreacyjna ma wysokie znaczenie dla ich rozwoju i zagospodarowania przestrzennego materiały i źródła do opracowania planów tegoż zagospodarowania zebrane były w dostatecznie szerokim zakresie, aby mogły stanowić właściwą podstawę dla projektowania planu województwa. Stanowiły one zazwyczaj wystarczający zbiór danych dla ujęcia problemów rekreacji w sposób adekwatny do specyfiki tej funkcji w danym województwie,

- pozwalający na maksymalną obiektywizację podejścia do różnych rozwiązań zwłaszcza koniecznych z innymi dziedzinami,

- wskazujący na konieczność podejścia dynamicznego w planowaniu przestrzennym łączącego elementy zagospodarowania

przestrzennego z funkcją czasu i przemian
kształtujących rozwój regionu.

jakościowych

II. Jakie jest miejsce całokształtu problematyki rekreacyjnej na tle ogólnego układu treści elaboratów planów województw?

Pierwszym przybliżeniem do analizy zasad ujęcia problematyki rekreacji stosowanych w planach zagospodarowania przestrzennego jest prześledzenie jej miejsca w układzie treści elaboratów planów.

Na wstępie trzeba zaznaczyć, że układ treści dla wszystkich planów województw był przyjęty według określonego schematu - rzadko uczyniono od niego drobne odstępstwa. Krytyczny stosunek do tej obowiązującej w I generacji planów zasady wyrażono już w badaniach pilotażowych, przeprowadzonych na potrzeby i niniejszego opracowania w roku ubiegłym.¹ Rozszerzono więc obecnie analizę tego zagadnienia na większą liczbę planów poddanych badaniom.

Plany zagospodarowania przestrzennego województw opracowane w latach 1975-1977 składają się z części opisowej i graficznej. Dokumentem prawnie obowiązującym jest Tekst Planu wraz z zazwyczaj 3 planszami podstawowymi w skali 1:100 000. Wśród nich na pierwszym miejscu występuje plansza prezentująca funkcje terenów, a więc podstawowe ustalenia ich zagospodarowania. Plansza druga dotyczyła infrastruktury technicznej, natomiast trzecia przedstawiała zasady polityki terenowej - jej planowane zmiany i etapowanie.

Plansze te były sporządzane w oparciu o jednolitą legendę opracowaną przez Instytut Kształtowania Środowiska,

wzbogacaną przez autorów poszczególnych planów w miarę przedstawiania specyficznych potrzeb.

Legendy plansz nie były przedmiotem odrębnej analizy szczegółowej ze względu na i tak szeroko zakrojony zestaw problemów badawczych.

Generalnie nie budzą one zastrzeżeń o ile traktować je jedynie jako wyraz graficznego przedstawiania ustaleń planu. Służą one też jednak jako narzędzie prezentacji toku prac nad planem i logiki jego poszczególnych wątków.

Jest zatem pożądane wnioskować, iż w stosunku do znacznego dziś przyrostu ilościowego informacji, zwłaszcza danych dotyczących zagrożeń środowiska przyrodniczego, których nie uwzględniano w planowaniu przestrzennym lat siedemdziesiątych, istnieje potrzeba opracowania nowych legend plansz planistycznych. Dla problematyki rekreacji ma to znaczenie w zakresie prac nad waloryzacją atrakcyjności terenów oraz indentyfikacją istniejących i potencjalnych konfliktów przestrzennych rozwijania poszczególnych form ruchu i zagospodarowania rekreacyjnego.

Integralną częścią elaboratów planów województw są Opisy Planów. W nich następuje częste powoływanie się na sporządzane zwykle też w skali 1:100 000 plansze uzupełniające. Najczęściej dotyczyły one: osadnictwa, ochrony środowiska, stanu zainwestowania obszaru województwa. Wśród nich właśnie występują plansze prezentujące analizę stanu i koncepcji rozwoju rekreacji. Plansze takie były opracowane w skali 1:100 000 m.in. w ^{planach} woj. olsztyńskiego, ostrołęckiego, kieleckiego poddanych niniejszej analizie.

W planie woj. nowosądeckiego uznano, iż integralnie związana z tekstem planu jest plansza uzupełniająca nr 4, która określa rozwój funkcji wiodących województwa na tle ochrony środowiska, co jest w naszej ocenie prawidłowym podejściem metodycznym ujęcia w planie problematyki rekreacji, gdy jest ona problematyką wiodącą.

Niektóre opracowania graficzne sporządzano w skali 1:300 000. Były one przede wszystkim sporządzane do materiałów wyjściowych analizy i charakterystyki sytuacji danego województwa na tle makroregionu. I na tych mapach główne założenia odnosiły się też do koncepcji rozwoju rekreacji w województwie. Na tych również planszach następowała prezentacja problematyki rekreacji w obszarach stykowych województwa objętego planem z województwami sąsiednimi oraz wytyczne co do kierunków rozwoju rekreacji wynikające z planu zagospodarowania przestrzennego kraju.

Niektóre elaboraty planów były rozszerzane o opracowania dodatkowo załączone jako części składowe tych elaboratów. W analogicznych przykładach rozszerzenia takie stanowią "Założenia podstawowe" traktowane jako integralna część planu woj. ostrołęckiego oraz "Synteza planu zagospodarowania przestrzennego województwa nowosądeckiego". W tych opracowaniach, choć w bardzo wąskim zakresie ze względu na ich ramowy charakter, również znajdujemy informacje i ustalenia odnoszące się do problematyki rekreacji.

Podstawowymi dokumentami poddanymi analizie dla potrzeb niniejszych badań były teksty planów zagospodarowania przestrzennego. Teksty te, podobnie jak podział na części elaboratów planów, były opracowywane według następującego schematu układu treści:

1. Ustalenia dotyczące podstaw i przesłanek przestrzennego rozwoju województwa.
2. Ustalenia planu dotyczące obszaru całego województwa.
3. Ustalenia planu dotyczące jednostek strukturalnych obszaru województwa.
4. Ustalenia dotyczące poszczególnych jednostek podziału administracyjnego województwa.

Od powyższego schematu odbiega w grupie planów poddanych analizie tylko Tekst planu zagospodarowania przestrzennego woj. nowosądeckiego. Autorzy tego opracowania uważali, iż problematyka ludnościowa stanowi podstawę założeń programowych i przestrzennych planu i jej poświęcili osobny podpunkt niniejszego rozdziału.

Drugi duży podpunkt /podzielony na 8 problemowych/ zawiera "Ustalenia dotyczące rozwoju wiodących funkcji i innych działów w obszarze województwa", z wykazaniem roli poszczególnych funkcji. Druga część Tekstu Planu to: "Rozmieszczenie i rozwój na obszarze województwa jednostek osadniczych oraz obiektów i urządzeń stanowiących elementy struktury zagospodarowania przestrzennego kraju", natomiast trzecia obejmuje podstawowe ograniczenia i uwarunkowania rozwoju przestrzennego województwa wynikające z cech

środowiska naturalnego i stanu zainwestowania.

Jest więc to, jak z powyższego widać, znacznie odmienny sposób konstrukcji zapisu planu, zbliżony bardziej do układów treści stosowanych w opisach planów. Tam bowiem mamy doczynienia z charakterystykami poszczególnych dziedzin życia społeczno-gospodarczego, analizą warunków czy uzasadnieniem ustaleń planu w zakresie ich rozwoju przestrzennego.

Rekreacja omówiona jest zatem w tekście omawianego planu w osobnym podpunkcie, jako podstawowa funkcja województwa, w której plan wymienia łącznie: turystykę, wypoczynek i lecznictwo uzdrowiskowe.

W nim wyliczone są wszelkie ustalenia przestrzenne dotyczące zarówno całego obszaru województwa jak i jego wybranych obszarów rekreacyjnych oraz wytypowanych jednostek osadniczych. Należy tu zwrócić uwagę, iż obszary te nie są wydzielone jako analogiczne do wydzielanych w innych planach jednostek strukturalnych województwa. Są one raczej odzwierciedleniem stopnia i rangi koncentracji różnych form zagospodarowania rekreacyjnego i stanowią elementy "struktury funkcjonalno-przestrzennej terenów o wiodącej funkcji LWT".¹

Ponadto w tekście omawianego planu problematyka rekreacji jest uwzględniana we wszystkich innych jego

¹

Są to: kompleksy, rejony, zespoły i formy uzupełniające, do których zaliczono wsie letniskowe, wsie turystyczne, obszary wypoczynku świątecznego. /Tekst Planu s.32 /.

rozdziałach. Szczególną uwagę zwracają ustalenia z zakresu zatrudnienia czy kolejno omawianych elementów infrastruktury technicznej odnoszone do celów rozwoju rekreacji jako wiodącej funkcji w tym regionie.

W pozostałych analizowanych planach zagospodarowania przestrzennego województw problematyka rekreacji pojawia się we wszystkich rozdziałach tekstów planów, co świadczyć by mogło o szerokim i kompleksowym jej traktowaniu. Jest jednak wiele różnic w zakresie i podziale treści dotyczących rekreacji zawartych w poszczególnych częściach planów, różny jest stopień konsekwencji przekazywania do kolejnych rozdziałów ustaleń adekwatnych do skali jednostek przestrzennych, których dany rozdział dotyczy. W tekście planu woj. olsztyńskiego stwierdzono np. częste lecz i dość przypadkowe powtarzanie zapisu ustaleń z zakresu problemów rekreacji. W planie woj. kieleckiego natomiast pożądaných zapisów wręcz brakuje. Wyraźnie ograniczono się tu do zapisu ustaleń dotyczących rekreacji tylko w odniesieniu do wydzielonych obszarów i jednostek osadnictwa, którym rekreacja została przypisana jako funkcja wiodąca w ich zagospodarowaniu. Nie wspomina się w ogóle lub zbyt ogólnikowo o jej formach zagospodarowania i funkcjonowania - zarówno^w jednostkach strukturalno-przestrzennych jak i w gminach . o funkcjach przemysłowych czy rolniczych. W tym względzie niebywałą konsekwencję wykazuje tekst planu woj. suwalskiego, w którym w stosunku tylko do dwóch gmin pominięto zapisanie ustaleń co do rangi w ich rozwoju funkcji rekreacyjnej.

W ciekawy natomiast sposób wybrnięto z konieczności powta-
rzania zapisu ustaleń co do zakresu tej funkcji - dla
wielu gmin takiego samego. Mianowicie - posłużono się
odsyłaczami do niejako "klucza" ustaleń zaprezentowanego
przy omawianiu pierwszej gminy, dla której dany charakter
funkcji rekreacyjnej został zaplanowany.

Również w planie woj. nowosądeckiego choć wydzie-
lono w nim dla rekreacji osobny zwarty fragment tekstu,
występuje brak konsekwencji w zapisie ustaleń planowanych
sposobów rozwiązań poszczególnych problemów rekreacji w
każdym z obszarów mającym pełnić tę ^{funkcję}. Szczególnie nieupo-
rządkowany jest ośmiostronicowy wykaz zadań inwestycyjnych
w zakresie obiektów bazy noclegowej, w którym wymieniana się
na przemian obiekty ze wskazaniem ich lokalizacji i miej-
scowości lub gminy, w których budowa nowych obiektów jest
planowana.

W planach o schematycznym układzie treści zakres
problematyki rekreacyjnej przedstawiany w poszczegól^ynych
rozdziałach można przedstawić w następującym zestawieniu.

Dział tekstu planu	Zakres problematyki rekreacyjnej
4. podstawy i prze- słanki rozwoju przestrzennego województwa	- Ustalenie rangi funkcji rekreacyjnej i charakterystyka jej - jako pod- stawowej przesłanki rozwoju prze- strzennego województwa w przypadku uznania rekreacji za funkcję wiodącą.

2. ustalenia dla całego obszaru województwa	- Charakterystyka rekreacji jako wybranej dziedziny z wykazaniem ustaleń co do rozmieszczenia jej obiektów i urządzeń stanowiących elementy struktury zagospodarowania przestrzennego w skali ponadregionalnej oraz skonfrontowanie funkcji rekreacyjnej i elementów ją spełniających z innymi funkcjami i elementami zagospodarowania przestrzennego.
3. ustalenia dla jednostek strukturalnych województwa	- wydzielenie rejonów rozwoju rekreacji jako ustalenie rozmieszczenia tej funkcji w regionie, wynikające zazwyczaj z cech środowiska naturalnego i stanu zainwestowania w obiekty służące rekreacji oraz ustalenia co do planowanych form rekreacji i zagospodarowania na wydzielonych obszarach. Wskazanie terenów rekreacyjnych w jednostkach o innych funkcjach.
4. ustalenia dla poszczególnych jednostek administracyjnych	- szczegółowe wskazania lokalizacyjne i zabezpieczające warunki dla rekreacji oraz ustalenia co do konieczności sporządzania szczegółowych opracowań planistycznych.

Wskazania konieczności sporządzania szczegółowych opracowań planistycznych dotyczyły też zazwyczaj problemów rekreacji występujących w obszarach peryferyjnych województw w uznaniu, iż traktowane być one muszą jako fragmenty obszarów stykowych z innymi regionami administracyjnymi. Ramowy układ treści planów nie pozostawił miejsca dla tego typu opracowań i ustaleń planistycznych.

Problematyka rekreacji na obszarach stykowych pojawia się zatem fragmentarycznie. W planie woj. nowosądeckiego

jest omówiona w jego opisie, w którym obszarom stykowym poświęcono osobny rozdział lecz tylko jako podpunkt części ogólnie charakteryzującej województwo - stan wyjściowy i założenia rozwoju.

Wiele i innych problemów rekreacji było naświetlonych w opisach planów, gdy w tekstach brakowało odpowiednich dla ich rozwiązywania ustaleń. Opisy planów przedstawiające problematykę rekreacji zazwyczaj w odrębnym zwartym rozdziale stanowią wręcz niezbędne uzupełnienie do rozproszonych zapisów tej dziedziny w tekstach planów. Stąd nasuwa się wniosek, iż w planach zagospodarowania przestrzennego województw, w których funkcja rekreacyjna jest przynajmniej przyjęta za wiodącą lub jedną z wiodących /np. obok rolnictwa/ ze względu na złożoność problematyki tej funkcji winna być nadana czytelna i zwięzła forma treści ustaleń adresowanych do tej funkcji. Czytelność ustaleń jest bardzo istotnym czynnikiem pozwalającym na konsekwentną argumentację działań realizacyjnych. Ujęcie zapisu funkcji rekreacyjnej mogło by w takich przypadkach stanowić zwięzły, formalnie wydzielony wątek planistyczny przedstawiony w postaci aneksu lub odrębnego rozdziału tekstu planu ujmującego obszar województwa jako funkcjonalny obszar rekreacyjny z delimitacją jego granic przeprowadzoną stosownie do zasięgu planowania rozwoju funkcji.

III. Terminologia planów województw stosowana w zakresie problematyki rekreacji w planach

W analizowanych tekstach planów zagospodarowania przestrzennego województw jako miana wyjściowe z zakresu problematyki rekreacyjnej są, używane zamiennie:

- rekreacja,
  - turystyka,
  - wypoczynek,
- a ponadto:
- ruch turystyczny,
  - lecznictwo uzdrowiskowe.

Spośród wymienionych terminów pojęcie "rekreacja" jest jednak zdecydowanie najszersze i tak powinno być traktowane przez planowanie przestrzenne. Odzwierciedleniem tego w tekstach planów jest spotykany obok słowa "rekreacja" nawias wyjaśniający jej bliższą treść, np.: "rekreacja /turystyka i wypoczynek/".

Stosując powyższe miana wyjściowe pojedynczo lub w połączeniu ich w różny, dość dowolny sposób, wyróżnia się w planowaniu przestrzennym funkcje:

- rekreacyjne,
- turystyczne,
- uzdrowiskowe,
- uzdrowiskowo-wypoczynkowo-turystyczne,
- sanatoryjno-uzdrowiskowe itp.

Również terminy:

- zagospodarowanie rekreacyjne,
- zagospodarowanie turystyczne,
- gospodarka turystyczna

pojawiają się w planach jako określenie funkcji.

Przy planowaniu struktury przestrzennej funkcji rekreacyjnej mówi się o jej:

- rozmieszczeniu,
- rejonizacji,
- koncentracji,
- segregacji,
- specjalizacji.

Dla rozróżnienia typu czy raczej charakteru lub sposobu przejawiania się funkcji rekreacyjnych /bo o typologiach w planach nie ma mowy/ używano nazw:

- forma rekreacji,
- rodzaj rekreacji,

lub wręcz

- forma ruchu rekreacyjnego, bo w gruncie rzeczy o nią chodziło.

W bardziej generalnych określeniach formy rekreacji dzielono na:

- formy pobytowe,
- formy wędrowskie.

W całości tekstów planów posługiwano się jednak bardzo wieloma określeniami form czy rodzajów rekreacji.

Z analizy wybranych do badania planów powstał następujący wykaz tych określeń:

- rekreacja pobytowa,
- turystyka pobytowa,
- " wędrowną,
- " wypoczynkową,
- " specjalistyczna,
- " specjalizowana,
- " kwalifikowana,
- " wycieczkowa,
- " krajoznawcza,
- " uzdrowiskowa,
- " samochodowa,
- " zmotoryzowana,
- " wodna,
- " morska,
- " jeziorna,
- " żeglarska,
- " kajakowa,
- " piesza,
- " rowerowa,
- " konna,
- " masowa,
- " zbiorowa,
- " indywidualna,
- " zagraniczna wyjazdowa,
- wypoczynek pobytowy
- " pobytowy całoroczny

- wypoczynek świąteczny,
- " codzienny,
- " leczniczy,
- " pobytowy leczniczy,
- ruch turystyczny,
- " pobytowy,
- piesza wędrówka turystyczna,
- sport masowy.

Poza wyżej wymienionymi terminami pojawiają się w tekstach planów określenia form rekreacji powstałych z połączeń różnych sposobów jej uprawiania. Tworzy się więc w ten sposób pojęcia złożone jak np. "turystyka wędrowna kwalifikowana".

Innym przykładem stosowania różnych terminów w ich połączeniu jest niejako wyjaśnianie treści jednego z nich - drugim np. "rekreacja pobytowa /wczasy/".

Tego typu "kombinacji" może być wiele dla wyrażania różnych form rekreacji, w zależności od jej charakteru w danym regionie. Jest jednak błędem zastosowanie jednocześnie /w jednym z badanych planów/ terminów: rekreacja pobytowa, rekreacja wypoczynkowa czy turystyka specjalizowana, turystyka kwalifikowana.

W tym miejscu można też zwrócić uwagę, że słowo: "wypoczynek" może być używane jako synonim słowa "rekreacja", natomiast "rekreacja pobytowa" to termin, który winien się odnosić do zorganizowanych w celach rekreacyjnych poby-

tów /a więc osiadłego pobytu spędzania wolnego czasu/ poza miejscem stałego zamieszkania.

Dla wyrażenia bardziej ruchliwego sposobu spędzania czasu lub określenia presji ruchu turystycznego na dany teren używa się terminów:

- penetracja turystyczna,
- " rekreacyjna.

Czynności wykonywane przez uczestników rekreacji, sposób ich zachowań określa się np. przez biwakowanie.

Podobnie jak dla określenia form rekreacji wiele pojęć stosowanych jest w odniesieniu do elementów zagospodarowania przestrzennego obszarów, na których rekreacja jest uprawiana.

Zagospodarowanie to jest nazywane:

- rekreacyjnym,
- turystycznym,

Według tekstów planów na to zagospodarowanie może się składać:

- baza dla turystyki i wypoczynku,
- baza ruchu turystyczno-rekreacyjnego,
- zaplecze ruchu turystycznego,

które obejmują najczęściej:

- bazę noclegową,
- " recepcyjną,
- usługi towarzyszące.

W badanych planach do bazy rekreacji zaliczano też:

- drogi główne o znaczeniu turystycznym,
- szlaki samochod^owe o znaczeniu międzynarodowym, krajowym i regionalnym,
- szlaki wodne j.w. ,
- linie kolejowe o znaczeniu turystycznym /odróżnione od pozostałych o znaczeniu regionalnym/,
- lasy turystyczne,
- "ciągi turystyczne rzek".

Pojęcia określające elementy zagospodarowania rekreacyjnego stosowane w planach to:

A. Zespoły urządzeń:

- zespół sanatoryjny,
- " rekreacyjny,
- " turystyczny,
- " turystyczno-wczasowy,
- " ośrodków wypoczynkowych,
- wielofunkcyjny zespół rekreacyjny,
- zespół obiektów rekreacyjnych,
- " urządzeń turystycznych,
- " urządzeń czasowych,
- " stałych obozowisk,
- kompleks sportowo-rekreacyjny,

B. Obiekty i urządzenia:

- obiekt rekreacyjny,
- " turystyczny,

- obiekt kolonijny,
- " sanatoryjny,
- hotel, motel, dom wczasowy,
- dom letniskowy,
- domek campingowy,
- camping,
- pole namiotowe,
- obóz młodzieżowy,
- kwatery prywatne,
- sanatorium,
- port jachtowy,
- ośrodek żeglarski,
- stanica,
- obozowisko,
- biwak,
- ośrodek wypoczynku świątecznego,

- szlaki turystyczne /motorowe, wodne, morskie, piesze /,
- turystyczne urządzenia sezonowe,
- obiekty czasowo przystosowane do obsługi ruchu turystycznego,
- urządzenia stałe,
- urządzenia ogólnodostępne,
- urządzenia środowiskowe.

Dla planowania przestrzennego najistotniejszy jest aparat pojęciowy dotyczący przestrzeni, jednostek osadniczych i ich wartościowania.

Rodzaje przestrzeni w kategoriach planistycznych to:

tereny, obszary, kompleksy, strefy, rejony, dzielnice wydzielane z obszaru województwa jako przestrzenne jednostki funkcjonalne, strukturalne lub planistyczne.

Na przestrzeń rekreacyjną województwa składają się więc różnej wielkości obszary - tereny otwarte oraz jednostki osadnicze lub ich fragmenty.

Do grupy pojęć określających rodzaje terenów otwartych wykorzystywanych przez rekreację zaliczyć można:

- teren rekreacyjny,
- obszar rekreacyjny,
- kompleks rekreacyjny,
- teren turystyczny,
- obszar turystyczny,
- " krajoznawczy,
- " wypoczynkowy,
- rejon turystyczny,
- " penetracji,
- teren turystyki krajoznawczej,
- tereny wczasowe /rekreacji poytowej/,
- teren wypoczynku świątecznego,
- strefa wypoczynku świątecznego,
- dzielnica uzdrowiskowa,
- tereny rezerwowane dla intensywnego użytkowania rekreacyjnego /wchodzą w skład wydzielanych jednostek strukturalnych/.

W odniesieniu do jednostek sieci osadniczej pełniących różne funkcje w obsłudze rekreacji używa się określeń:

- regionalny ośrodek specjalistyczny o funkcjach uzdrowiskowo-wypoczynkowo-turystycznych,
- ośrodek rozrządowy turystyki /wojewódzki, rejonowy/,
- " obsługi ruchu turystycznego /krajowy, zagraniczny/,
- " " " " /lokalny ośrodek obsługi/,
- " o funkcji turystyczno-wypoczynkowej,
- " " sanatoryjnej,
- miejscowość etapowa /na trasie do miejscowości docelowej/,
- " atrakcyjna pod względem krajobrazowym,
- sieć letniskowa,
- zespół wsi letniskowych,
- uzdrowisko,
- letnisko,
- zimowisko,
- ośrodek gminny o wyposażeniu podstawowym lub rozszerzonym z funkcją uzupełniającą: turystyczno-wypoczynkową.

W planowaniu struktury osadniczej łączy się powyższe nazwy jednostek z określeniami ich rangi, np.

- główny ośrodek dyspozycyjno-rozrządowy,
- ośrodek rozrządowy pomocniczy, itp.

Dodając do tych określeń charakterystykę danego ośrodka co do form rekreacji na rzecz których ma on funkcjonować lub wymieniając wszystkie rodzaje zadań organizacyjnych jakie ma spełniać tworzy się terminologię wielce złożoną,

trudną do zdefiniowania, użyteczną w zależności od konkretnych sytuacji w regionie objętym planem. Np. - w planie zagospodarowania przestrzennego województwa suwalskiego na strukturę sieci osadniczej Rejonu Pojezierza Suwalsko-Augustowsko-Sejneńskiego⁹⁰/składały się:

- Główny ośrodek dyspozycyjno-rozrządowy , krajoznawczy, usługowy /- Suwałki/,
- Ośrodek rozrządowy /pomocniczy/ krajoznawczy, i uzdrowiskowo-wypoczynkowy /- Augustów/,
- Ośrodek usługowy i krajoznawczy /- Sejny/,
- Ośrodki usług rekreacyjnych podstawowych /Giby, Stary Folwark itp./.

W Rejonie Gołdap - Smolniki wyznaczono natomiast

- Główny ośrodek dyspozycyjno-usługowy i wypoczynkowo-uzdrowiskowy /Gołdap/.

W planach zagospodarowania przestrzennego województw stosuje się też wiele różnych pojęć odnoszących się do wartościowania, waloryzacji, określania rozmiarów czy innych cech zjawisk występujących w rekreacji. Są to określenia:

- atrakcyjność: obszarów rekreacyjnych,
- walory: turystyczne, wypoczynkowe, krajoznawcze, turystyczno-krajoznawcze, turystyczno-wypoczynkowe itp.,
- waloryzacja: turystyczna, rekreacyjna,
- aktywność turystyczna województwa,
- intensyfikacja wykorzystania obszarów turystycznych,

- istotne dla rekreacji walory krajobrazu,
- rekreacyjne walory obszarów turystycznych I i II kat.,
- " " środowiska.

Jak widać z powyższego zestawienia określeń znalezionych w analizowanych tekstach planów są to pojęcia dość dowolnie formułowane raczej na potrzeby opisowego wyrażenia ocen, bowiem obok nich nie występują żadne zmiany czy ich wielkości liczbowe.

Niektóre elementy są mierzone dla pokazania ich cech. Na podstawie analizy planów można wyróżnić stosowane w praktyce planistycznej rekreacji następujące jednostki obliczeniowe:

jednostką obliczeniową obszarów była powierzchnia:

- obszaru turystycznego,
- rejonu penetracji,
- " wypoczynku świątecznego.

jednostką obliczeniową wielkości bazy były miejsca:

- noclegowe,
- wczasowo-sanatoryjne,
- użytkowane całorocznie,
- stałe,
- użytkowane sezonowo.

jednostką obliczeniową wielkości ruchu rekreacyjnego był:

- rekreant,
- turysta,
- statystyczny uczestnik.

jednostkami obliczeniowymi stosowanymi przy waloryzacji terenów określającymi ich predyspozycje do rozwoju w ich granicach rekreacji były:

- chłonność,
- pojemność.

Ostatnia z wyliczanych miar jest stosowana w różnym jej rozumieniu i w odniesieniu do różnych elementów zamien- nie nie zawsze prawidłowo z punktu widzenia i terminologii i praktycznej jej roli w wyrażaniu cechy o którą w danym momencie chodzi. Używa się w planach terminów:

- chłonność rekreacyjna,
- " turystyczna /województwa/,
- pojemność funkcjonalna /rekreacyjna/,
- " rekreacyjna /województwa/,
- " terenów rekreacyjnych,
- chłonność terenów rekreacyjnych.

IV. Formy rekreacji rozróżniane w planach województw

Można by tu powtórnie przytoczyć bogaty zestaw form rekreacji rozróżnianych w planach zagospodarowania przestrzennego województw, wymieniany w analizie terminologii.

Wystarczy jednak tylko zaznaczyć, że w badanych przykładowo siedmiu planach występowało około czterdziestu określeń form rekreacji, a można założyć, że każda z tych form jest faktycznie realizowana w terenie.

Każdy z planów wymienia conajmniej 10, a średnio - 20 form rekreacji, panujących lub planowanych w danym województwie. Liczby te uległyby zmniejszeniu, gdyby wprowadzić odpowiednią korektę terminologiczną, lub zwiększenie - gdyby chciało wyliczyć faktycznie w wszystkie formy rekreacji w danym regionie istniejące lub mogące zaistnieć.

Wobec wymieniania w planach tak wielu form rekreacji i używania w dość dowolny sposób różnorodnych określeń trudno jest odczytać, które z form rekreacji w danym regionie dominują. Na podstawie najczęściej używanego określenia "turystyka" można by sądzić, że jest to najbardziej rozpowszechniona forma rekreacji. Nie ma jednak na to uzasadnienia w planach, które nie podają np. liczby turystów w porównaniu z wielkością innych wymienionych w planie form jak wypoczynek pobytowy, świąteczny, lecznictwo uzdrowiskowe, sport masowy. Ponadto termin "turystyka" jest zamiennie używany zarówno z terminem "wypoczynek" jak i "rekreacja" i to zarówno w formie podmiotu jak i przymiotnika, więc

mnoży się częstotliwość jego stosowania.

W uporządkowanym wyliczaniu lub rozproszonym wymienianiu w tekstach planów różnych form rekreacji nie ma ich bliższych charakterystyk, określających np. ich wielkość tak jak to czyni się w stosunku do wydzielanych obszarów/przez podanie ich powierzchni/.

Nie można też odczytać, bo i nie jest ona określana w żaden sposób, jaką planowanie przestrzenne przewiduje strukturę ruchu, a więc strukturę rodzajową funkcji rekreacyjnej w regionie.

Ustalenia planu odnoszone do całego województwa, jego przestrzennych jednostek strukturalnych i administracyjnych, są zapisane bez pokazania związków pomiędzy np. wielkością przewidzianej planem bazy materialnej, a liczbą osób mających z danego rodzaju obiektów korzystać. W opracowaniach studialno-analitycznych sporządzane są prognozy ruchu rekreacyjnego w różnych przekrojach czasowych jednak przyjęcia ich jako danych wyjściowych nie ma w zapisach planów. Trudno jest zatem mówić o prawidłowości i skuteczności planu, gdy jedynym odniesieniem dla jego ustaleń w zakresie inwestycji rekreacyjnych jest chłonność lub pojemność terenu. Te globalne liczby nie sprzyjają rozpoznaniu faktycznych potrzeb poszczególnych form ruchu, a ninięcie się z nimi czyni planowanie przestrzenne nieskutecznym, wręcz mogącym wywołać różnej wagi konflikty.

Analizy wykazały, że bardzo różne formy rekreacji umiejscawiane są przez plan w obszarach bardziej czy mniej ku temu wszechstronnie predysponowanych.

Umiejscawianie to odbywa się bez konkretnych danych planowanej struktury form w danym obszarze, rejonie, miejscowości.

Podaj nie choćby struktury ilościowej byłoby wystarczające dla skali planu wojewódzkiego, natomiast w przypadku planowania poszczególnych rejonów jest niezbędne rozpoznanie konkretnie w danym rejonie możliwych do realizacji i poszukiwanych form wypoczynku.

Presja społeczna na wszelkie formy rekreacji, i to na terenach przyrodniczo najcenniejszych, każe planowaniu przestrzennemu lansować bądź eliminować te z form, które są najwłaściwsze z punktu widzenia województwa.

Ścisłe wydzielanie i określanie /terminologia/ przewidywanych form rekreacji niezbędne jest do utrzymania konsekwencji planu, tj. wydzielania terenów dla rekreacji zgodnie z ich naturalnymi predyspozycjami i formułowania programów ich zagospodarowania przestrzennego adekwatnych do rozpoznanych potrzeb odbiorcy.

V. W jaki sposób w planach określona jest atrakcyjność rekreacyjna województw i ich wybranych obszarów?

Atrakcyjność rekreacyjna województw w planach ich zagospodarowania przestrzennego określana jest zwykle z pozycji

- a/ elementów planu krajowego,
- b/ elementów waloryzacji regionalnej.

Elementy planu krajowego są traktowane w planach województw jako i wstępna przesłanka i zasadnicza wartość atrakcyjności rekreacyjnej województwa . Cytuje się więc za tym planem:

1. Liczbę i wielkość terenów województwa zaliczonych do obszarów turystycznych I,II i III kategorii, z podaniem niekiedy rezerw i numerów wchodzących w skład tych obszarów kompleksów turystyczno-wypoczynkowych,
2. Statutowo istniejące i niekiedy potencjalne ujęć wód.
3. Powołane i projektowane obszary chronionej przyrody /parki narodowe, krajobrazowe/.

Z pozycji regionalnych na atrakcyjność rekreacyjną województw składają się:

- elementy przyrodnicze,
- "   kulturowe,
- oraz niekiedy elementy podstawowego zagospodarowania rekreacyjnego.

Uznawane za najbardziej atrakcyjne elementy przyrodnicze, bo najczęściej wymieniane w analizowanych planach i ich opisach, to:

- tereny o szczególnych walorach krajobrazowych,
- obszary o bogatej rzeźbie terenu,
- tereny o specyficznym klimacie,
- powierzchnie leśne,
- akweny rzek i jezior,
- powierzchnie łąk i pastwisk,
- bogactwo fauny, a zwłaszcza zwierzyny łownej,
- obiekty chronionej przyrody.

Elementy kultury, to:

- obiekty zabytkowe
i zespoły zabytków architektonicznych,
- rejony występowania zabytków,
- budownictwo wiejskie i inne elementy kultury ludowej.

Stan bazy materialnej rekreacji ustępował elementom przyrodniczym, których ^{walory} traktowano jako wystarczający czynnik atrakcyjności województwa.

Elementy przyrodnicze mają zatem wiodący charakter przy określaniu atrakcyjności rekreacyjnej województw, nawet tam gdzie ich niezaprzeczalnym walorem dla rozwoju tej funkcji jest relatywnie bogate wyposażenie w obiekty i urządzenia obsługi rekreacji, dobre zagospodarowanie przestrzenne /sieci powiązań miejsc i miejscowości atrakcyjnych/ inne elementy niekoniecznie przestrzenne /np. organizacja i poziom usług, ceny/. Te elementy są przedmiotem zainteresowania ekonomistów i socjologów, a więc wymagają rozpoznania warunków ekonomiczno-organizacyjnych rozwoju rekreacji jako gałęzi gospodarki regionu i społecznych

- jako dziedziny wpływającej na poziom życia mieszkańców regionu i uzyskiwanie maksymalnych efektów rekreacji w płaszczyźnie harmonii jej współistnienia z charakterem życia /tradycją, kulturą, potrzebami/ społeczności lokalnych.

O tym jak w planach zagospodarowania przestrzennego województw widziano atrakcyjność rekreacyjną dowiadujemy się raczej z ich opisów, bowiem w tekstach planów w zasadzie nie podaje się uzasadnień atrakcyjności rekreacyjnej województwa. Jej elementy są przyjęte za atrakcyjne bez dowodzenia dlaczego.

Nie różnicuje się też stopnia atrakcyjności poszczególnych elementów lub obszarów - jedynie podkreśla się wysoką ich rangę gdy wyznaczane są w planie krajowym. Ma to swoje odbicie w planowaniu rozwoju rekreacji np. nadwodnej, wychodząc z powierzchni wód otwartych a nie z ich faktycznej przydatności dla zaspokajania potrzeb rekreacyjnych /np. czystości wód/ i możliwości technicznych zagospodarowania /np. dostępności brzegów/.

Nie jest zatem widoczne w tekstach planów podejście do określania atrakcyjności rekreacyjnej przy zastosowaniu metod waloryzacji. W metodach tych właśnie ogólnie rozumiana atrakcyjność terenów ^{najczęściej ich} /środowiska przyrodniczego/ jest uściślana w kierunku potrzeb konkretnej dziedziny.

Przy analizach tekstów planów zagospodarowania przestrzennego województw odnosi się wrażenie, że taką potrzebą jest jedynie określenie chłonności lub pojemności rekreacyjnej, całego regionu objętego planem lub jego nie zawsze wszystkich, bo czasem tylko wybranych, rejonów.

Wydaje się również, że zastosowanie tych miar jest bardziej potrzebą samego procesu planowania przestrzennego funkcji rekreacyjnej niż jej faktycznego rozwoju, odbywającego się wszak poza świadomością nakreślonych w dokumentach granic.

Określenie chłonności lub pojemności rekreacyjnej cechuje ilościowe, a nie jakościowe podejście do tego "miernika". Podaje się zawsze tylko ogólną chłonność i pojemność obszarów, bez ewentualnych możliwych jej zróżnicowań przy wprowadzaniu różnych form rekreacji lub różnego sposobu zagospodarowania.

Pojęcia te używane ^{są} często w nieprawidłowo. Stosowane są często zamiennie, w niewłaściwych odniesieniach.

Definicja chłonności podana w opisie planu woj. olsztyńskiego mówi, że przez chłonność /pojemność funkcjonalną/ planu rozumie dopuszczalną liczbę turystów, jaką bez szkody dla środowiska przyrodniczego^{le}, z zachowaniem odpowiednich warunków wypoczynku przebywać może jednocześnie na określonym terenie. Wskaźnik chłonności zwany też w tym planie wskaźnikiem pojemności funkcjonalnej służy wg ustaleń planu:

"do określenia dopuszczalnej intensywności wykorzystania obszarów turystycznych".

Wskaźniki chłonności stosowane są w planach do określenia możliwości zaspakajania przez województwo potrzeb społecznych. Wskaźnik ten był zróżnicowany wg kategorii atrakcyjności terenów atrakcyjnych turystycznie. W planach nie podaje się źródeł tych wskaźników, tylko stwierdza się:

"Ustalono wysokie wskaźniki pojemności funkcjonalnej:

- dla obszarów I kat. 119-139 osób/km²
- " " II " 60- 80 "

Podobnie nie podaje się w planie źródeł wskaźników pojemności funkcjonalnej dla poszczególnych obszarów turystycznych województwa a tylko stwierdzenie:

"Wskaźniki pojemności funkcjonalnej będą:

np. w woj. olsztyńskim - kształtowań się na poziomie:

- a/ dla obszaru składającego się z terenów I i II kat.
z przewagą I - 62 osób /km²,
- b/ dla obszaru składającego się z terenów I i III kat.
z przewagą III - 66 osób/km²,
- c/ dla obszaru składającego się:
z terenów I, II, III kat. z przewagą I - 56 osób/km².

Przez stosowanie zamiennie terminów chłonność i pojemność rekreacyjna powtarzają się przypadki niewłaściwych ich odniesień. Np. w planie woj. zamojskiego podaje się:

- chłonność terenów rekreacyjnych województwa:
  - dla okresu letniego,
  - " zimowego,

- chłonność turystyczna obszaru otaczającego zbiornik "Izbiła"
- chłonność turystyczna Roztocza /wskaźnik 0,5 os./km²/,
- chłonność turystyczną Zamościa,
- " " terenów wypoczynku świątecznego.

I w tym planie "chłonność" przyjmowana jest apodyktycznie bez podania wskaźnika /z wyjątkiem dla Roztocza/. Nie jest również podane wyjaśnienie tego pojęcia w użyciu dla woj. Zamojskiego.

Nie zawsze jednak posługiwano się pojęciem chłonności.

Np. w planie woj. koszalińskiego nie ma takiej kategorii ani dla pokazania atrakcyjności obszarów, ich przydatności do zagospodarowania czy dla innych uzasadnień planu.

Wydawać by się mogło, że w planie przestrzennym chłonność i pojemność rekreacyjna to kategorie miar służące przeprowadzeniu właściwej delimitacji przestrzeni rozwoju funkcji rekreacyjnej. W takim rozumieniu musiałyby one być stosowane każdorazowo już na wstępie procesu planowania przy określaniu atrakcyjności rekreacyjnej obszarów, przy czym można tu rozszerzyć pojęcie atrakcyjności na atrakcyjność wyrażającą się predyspozycjami terenów do zagospodarowania rekreacyjnego, które rozdziela przestrzennie plan.

Podawanie w planach a priori wielkości chłonności czy pojemności rekreacyjnej, najczęściej zaczerpniętych z sugestii planu krajowego dla obszaru całego województwa nie może spełniać takiej roli. Zbadanie jaką rolę te miary miały przy formułowaniu ustaleń dla poszczególnych rejonów

wymaga odrębnych analiz pogłębiających sposób zastosowania obliczeń i konsekwencji uwzględniania otrzymanych wielkości w dalszych ustaleniach planów. Korelacji takich w niniejszej analizie nie sposób było ustalić.

VI. Czy i jaki przyjmuje się w planach województw system ter nów i osadnictwa rekreacyjnego?

Niniejszy wątek analizy jest podjęciem próby ustalenia czy w badanych planach zagospodarowania przestrzennego województw dają się zidentyfikować regionalne systemy rekreacji i zasady ich rozwoju.

Przyjęto bowiem założenie, że w województwach , w których funkcja rekreacyjna ma mieć szczególne znaczenie systemowe podejście do jej rozwoju jest wielce pożądane.

Podejście systemowe planowania przestrzennego rekreacji rozumie się jako planowanie terytorialnego systemu rekreacyjnego, w którym /bardziej niż dotychczas/ docenia się funkcjonowanie podmiotów i przedmiotów z uwzględnieniem struktury charakteru powiązań. Zakres niniejszej pracy nie pozwala na szersze zajęcie się tu założeniami teoretycznymi takiego podejścia i omówieniem elementów systemu. Dla potrzeb prowadzonych analiz upraszczając wystarczy powiedzieć, że na przestrzenny /terytorialny, regionalny/ system rekreacji składają się zarówno tereny jak i jednostki osadnictwa pełniące funkcje obsługi tych terenów.

W związku z tym, że rekreacja w tekstach planów nie jest rozpatrywana w formie wyodrębnionego zapisu analiza obejmowała ustalenia planów dotyczące elementów sieci osadniczej województwa i elementy zagospodarowania rejonów funkcjonalnych rekreacji.

Wydzielenie terenów dla rekreacji odbywa się zwykle

w planach stosownie do zróżnicowania warunków przyrodniczych. Zróżnicowanie to pozwala na wydzielenie w granicach województwa kompleksów lub terenów rekreacyjnych, na których mogą być rozwijane różne formy rekreacji:

Pierwsza jednak krytyczna uwaga dotyczy określenia granic tych obszarów, które są w niektórych planach prowadzone na rysunku i opisywane w tekstach /opisach planów/ granicami gmin. Jest to kolejny przykład, abstrahując od tematu, mieszania w delimitacjach terenów /regionalizacjach/ podziałów administracyjnych powierzchni z jej jednostkami fizycznogeograficznymi.

Wydziela się też tereny dla rekreacji tylko na podstawie waloryzacji krajowej, a więc przez zaczerpnięcie do planu województwa kryterium kategorii I - IV atrakcyjności w skali kraju z niewielką korektą granic.

Wydzielonym obszarom, rejonom, zespołom, kompleksom rekreacyjnym przypisuje się zwykle w planach wiodącą dla nich formę rekreacji. Nazywa się od rodzaju formy tereny te wczasowymi, wypoczynku świątecznego, turystyki wodnej itd. Często jednak zostają zagubione te nazwy i sens ich "specjalizacji" w tekstach planów, gdzie ustalenia dotyczące układu funkcjonalno-przestrzennego województwa czy struktury sieci osadniczej nie są już zapisane tak szczegółowo. Mówi się tam najczęściej tylko o pełnieniu przez daną jednostkę strukturalną lub osadniczą funkcji rekreacyjnych, albo że w danej jednostce przestrzennej występują tereny atrakcyjne dla rekreacji, lecz nie wiadomo z tekstu planu

dla jakich jej form i co z tego wynika. Ta problematyka jest wyjaśniana w opisach planów i właściwie bez nich jest b. trudna do odczytania.

Trochę jaśniej przedstawia się ujmowanie funkcji rekreacyjnej jednostek osadniczych. Sieć osadnicza była szczególnie traktowana w planach województw I generacji, znane były i stosowane w planowaniu metody jej projektowania i zakres rzeczowy tej problematyki. Ponadto dla całej generacji planów opracowany był hierarchiczny system sieci osadniczej, w który wpisywano charakterystyki funkcji poszczególnych jednostek.

Stąd jednostki o wyznaczonych różnych funkcjach obsługi rekreacji /w opisach planów/ wpisywane były do tekstu jako: ośrodki główne, regionalne, lokalne, gminne oraz miejscowości. W ten sposób plany określają ich znaczenie i zasięg oddziaływania w systemie obsługi województwa, a nie rekreacji.

Bliższe analizy ustaleń i opisów planów oraz plansz mogą prawdopodobnie doprowadzić do wyodrębnienia podsystemów osadnictwa związanych z obsługą rekreacji, jednak jest wątpliwe by były to systemy ^ustricte rekreacyjne.

Tymczasem mamy doczynienia z różnymi elementami, które mogłyby składać się na taki system. Są to np.:

- miasta o funkcjach dyspozycyjnych, rozrządowych, lokalnej obsługi ruchu lub w zakresie usług towarzyszących zaspokajaniu potrzeb rekreacyjnych oraz
- miejscowości o bezpośrednim udziale w realizacji funkcji

rekreacyjnych w zakresie podstawowej obsługi rekreacji
jak: miasta i miejscowości o funkcji krajoznawczej, wczasowej, uzdrowiskowej i wsie letniskowe itp.,
- tereny obsługiwane przez ww. jednostki.

Podstawowym elementem wiążącym tereny i jednostki osadnicze w system jest sieć dróg i połączeń komunikacyjnych. Element ten w planach województw jest traktowany jako odrębne zagadnienie, i to w zakresie infrastruktury technicznej regionu. Odniesienia jego do planowania funkcji rekreacyjnej w województwie są bardzo nikłe. Mówi się w planach / i to nie zawsze / o znaczeniu danej drogi dla nasilonego sezonowo ruchu osobowego związanego z rekreacją, albo o połączeniach ponadregionalnych ośrodka wojewódzkiego i regionalnych ośrodków rozwoju. Bezpośrednich ustaleń dla roli sieci dróg i połączeń w podsystemie obsługi rekreacji nie ma.

Zatem i w tym przekroju planu wyodrębnienie przestrzennego /regionalnego/ systemu rekreacyjnego nie jest możliwe.

VII. Jaki jest w planach województw zakres rzeczowy funkcji rekreacyjnej jako przestrzennej koncepcji rozwoju rekreacji?

W ogólnej charakterystyce ujęcia planowania przestrzennego województw należy stwierdzić, że zakres czasowo-przestrzenny funkcji rekreacyjnej ograniczył się w zasadzie do rekreacji zwłaszcza osób przyjezdnych z poza województwa oraz cotygodniowej i dorocznej mieszkańców województwa.

Oznacza to w odniesieniu do mieszkańców województwa, że chodziło o rekreację poza miejscowością stałego zamieszkania tzn.:

- rekreację mieszkańców miasta na terenach innych miast i terenach wiejskich,
- rekreację mieszkańców wsi na terenach innych wsi i na terenach miejskich.

Pierwszym elementem wchodzącym w zakres rzeczowy ustaleń planu jest określenie miejsca funkcji rekreacyjnej wśród pozostałych funkcji oraz o ile ma być ona wiodąca - w ustaleniach i opisach planów /co w niniejszym wątku podlegać musiało wspólnej analizie/. W rozwinięciu zestawu elementów przyjmuje się:

- 1/ podstawowe czynniki warunkujące ten rozwój,
- 2/ dominujące formy, wielkość, intensywność, dynamikę i przemiany strukturalne ruchu rekreacyjnego,
- 3/ wielkość, dynamikę przyrostu i przemiany strukturalne bazy podstawowej,

4/ docelowy układ struktury funkcjonalno-przestrzennej ruchu rekreacyjnego,

5/ docelowy układ struktury funkcjonalno-przestrzennej bazy podstawowej,

6/ syntezę przestrzenną funkcji rekreacyjnej, zawierającą:

- zasięgi terenów rekreacyjnych w zróżnicowaniu wg kategorii /I, II i III/ i wg przynależności do regionów fizyczno-geograficznych,
- układ szlaków turystycznych.

Bliższe określenie zakresu rzeczowego koncepcji przestrzennych funkcji rekreacyjnej w planach województw musiało się odbywać przez prześledzenie odnośnych ustaleń umieszczonych w tekstach planów w przekrojach wydzielanych jednostek.

W podziale województw na jednostki strukturalne tematyka rekreacyjna uwzględniona jest pośrednio w korelacji polifunkcyjnej obszarów podstawowych jednostek strukturalnych województw oraz bezpośrednio - w wydzielonych jednostkach strukturalnych o funkcji rekreacyjnej.

Zakres rzeczowy pierwszego z powyższych ustaleń związanych z funkcją rekreacyjną jednostek struktury funkcjonalno-przestrzennej województw/ jednostek ekonomiczno-przyrodniczych/ obejmuje najczęściej:

- stopniowanie ograniczeń ^{wynikających} z funkcji rekreacyjnej

dla rozwoju funkcji rolniczej i przemysłowej,

- pożądane powiązania produkcji rolnej z potrzebami rekreacji,

Powtarzający się w przybliżeniu zakres rzeczowy ustaleń związanych z jednostkami strukturalnymi o funkcji rekreacyjnej był następujący:

- granice jednostek strukturalnych zróżnicowanych pod względem kategorii atrakcyjności rekreacyjnej,
- sumaryczna - dla całego obszaru danej jednostki - chłonność, wskaźnik intensywności rekreacyjnego wykorzystania, docelowa liczba osób uczestniczących w rekreacji w skali roku, struktura funkcji rekreacyjnej w aspekcie form wypoczynku i rozmieszczenie poszczególnych form oraz funkcje rekreacyjne wyróżnionych jednostek sieci osadniczej.

W tym miejscu planu zakres rzeczowy ustaleń odnoszących się do rekreacji jest pełniejszy. Tu można mówić o pewnym modelowaniu funkcji rekreacyjnej obszaru. Niestety modele te już w tak ogólnym zarysie jaki sprawia skala całości planu nie rzadko ustrzegają się błędu chęci zbyt dużego nagromadzenia różnych form rozwoju funkcji rekreacyjnej w obrębie jednostek wydzielanych do pełnienia tej funkcji, często bez zaznaczenia w planie zasad ich współdziałania z funkcją rekreacyjną zlokalizowaną w innych rejonach województw, w bliższym i dalszym sąsiedztwie.

W ustaleniach dotyczących poszczególnych jednostek podziału administracyjnego zakres rzeczowy ustaleń związanych z rekreacją zróżnicowany jest w zależności od rodzaju jednostki przestrzennej. W głównych ośrodkach województwa/np. Olsztyn/pełniących funkcje rekreacyjne zakres funkcji rekreacyjnej obejmuje wyszczególnienie obszarów, obiektów

i urządzeń stanowiących elementy zagospodarowania przestrzennego o znaczeniu wojewódzkim. Zadania i sekwencje rozwoju miasta, w zakresie rekreacyjnym tylko chłonność /pojemność/ rekreacyjną miasta, co się powtarza i w przypadku Zamościa. W innych miastach wojewódzkich ustalenia dotyczące funkcji rekreacyjnej są bardzo ogólne. Np. Nowy Sącz i Nowy Targ są wyznaczone w planie jako ośrodki obsługi kompleksów turystyczno-wypoczynkowych, mające pełnić funkcje rozrządowo zaopatrzeniowe w sposób następujący: "w ośrodkach tych będą działąły jednostki administracyjne - gospodarcze zajmujące się zarządzaniem, inwestowaniem eksploatacją bazy turystycznej.

M. Koszalin na ostatniej pozycji ma przypisaną funkcję "baza zaplecza turystycznego" choć wyliczoną wśród tych, które mają wg tekstu planu szerszy zasięg oddziaływania - międzywojewódzki lub krajowy. Ustaleń dotyczących zamierzeń na rzecz rozwoju tej funkcji miasta nie ma żadnych.

W odniesieniu do

pozostałych miast i gmin o funkcji rekreacyjnej określa się^{tylko} rangę funkcji rekreacyjnej i chłonność /pojemność/ rekreacyjną.

W planach podstawowych^{sz/} w^w /funkcje terenów/ problematyka rekreacyjna występuje w:

- elementach liniowych:

- granice wydzielonych obszarów strukturalnych /m.in. zespołów rekreacyjnych/,

- w rejonizacji obiektów i urządzeń:
  - . obiekty i zespoły obsługi rekreacji,
- w funkcjach terenów:
  - . tereny zainwestowane z przewagą zabudowy związanej z rekreacją,
  - . tereny o funkcjach rekreacyjnych,
  - . parki krajobrazowe,
- w strukturze technicznej:
  - . szlaki turystyczne o znaczeniu ponadlokalnym.

Nierówny jest omawiany zakres rzeczowy ustaleń w stosunku do obszarów i jednostek osadniczych województw. W jednych więcej jak gdyby zwracano uwagę na zarysowanie w konkretny sposób koncepcji rozwoju całego rejonu czy kompleksów obszarów rekreacyjnych, w innych planach roli miast i miast zespolonych z gminami. Przykładem tego drugiego podejścia jest plan zagospodarowania przestrzennego woj. ostrołęckiego, w którym podaje się szeroki wykaz ustaleń adresowanych do miast obejmujący zakres i rozwój funkcji rekreacyjnej, obszary i urządzenia rekreacyjne stanowiące elementy struktury przestrzennej województwa, zadania i sekwencje realizacyjne dotyczące rekreacji oraz ograniczenia i uwarunkowania rozwoju funkcji rekreacyjnej.

Pomimo szerokiego zakresu rzeczowego problematyki rekreacyjnej

nie jest on pokazany wyczerpująco w elaboratach planów.

Ujęcie go jest nieczytelne i nie jest wolne od nieścisłości

w aparacie pojęciowym. Zbytne rozproszenie ustaleń dotyczących rekreacji we wszystkich częściach elaboratu planu i złożoność problematyki rekreacyjnej a zwłaszcza jej powiązań z wieloma innymi dziedzinami nie pozwoliły uzyskać zapisu rozstrzygnięć konsekwentnego w aspekcie argumentacji rekreacyjnego wykorzystania terenów, prowadzącej do nienaruszalności późniejszych decyzji lokalizacyjnych zwłaszcza, że przeważnie duża część terenów rekreacyjnych w rewizjach planów bywa traktowana jako rezerwy interwencyjne dla innych funkcji.

Najpełniejsze rozwinięcie koncepcji rekreacji w planie województwa występuje w opisach planów. Problematyka rekreacyjna występuje w nich:

1/ w ogólnej charakterystyce województwa - w części dotyczącej wiodących funkcji, zawierającej charakterystykę m.in. funkcji rekreacyjnej, na którą składają się:

- krótkie informacje o:

- . walorach rekreacyjnych,
- . dokonanej delimitacji rekreacyjnej terenów,
- . podstawowych formach zagospodarowania rekreacyjnego,
- . chłonności, a raczej sądząc z treści opisów - o pojemności/,

- parametry rozwoju rekreacji na tle:

- . planów przestrzennych kraju i makroregionu,
- . planu społeczno-gospodarczego województwa,

- problematyka rekreacyjna wynikające ze styków z obszarami sąsiadujących województw.

2/ w części dot. planu zagospodarowania przestrzennego województwa, obejmując:

- rolę i zakres funkcji rekreacyjnej /w okresie perspektywicznym i kierunkowym/,
- zakres realizacji elementów funkcji rekreacyjnej z podziałem na etapy,
- ustalenia realizacyjne na okres perspektywiczny /wyznaczenie rejonów rekreacyjnych, elementy rozbudowy bazy podstawowej oraz infrastruktury technicznej dla rekreacji, elementy sieci osadnictwa rekreacyjnego/.

3/ w części dotyczącej rozwoju wyodrębnionych działów gospodarki w punkcie pt. "Rekreacja" lub "Turystyka i wypoczynek" zawierającym ustalenia o:

- czynnikach wywołujących funkcję rekreacyjną i stanowiących podstawy jej rozwoju w danym regionie,
- podstawowej bazie rekreacyjnej i ruchu rekreacyjnym,
- rejonach rekreacyjnych /położenie, walory, przeznaczenie, jednostki osadnictwa rekreacyjnego i pojemność rekreacyjna/,
- sposobie zagospodarowania rekreacyjnego,

i w punktach
dotyczących innych działów:

- komunikacji /np. przewozy pasażerskie związane z funkcją rekreacyjną/,
- osadnictwa /sytuacja funkcji rekreacyjnej w układzie całokształtu funkcji miejscowości/,
- ochrony środowiska /najczęściej jako aspekt rekreacyjny ochrony szaty roślinnej oraz czystości wód/,
- infrastruktury /przeważnie jako związki rekreacji z handlem i gastronomią/.

Zupełnie inny układ treści opisów planów sprawia, że w nich problematyka rekreacji województwa może być odczytana z lepszym zrozumieniem koncepcji przestrzennego rozwoju tej funkcji. Skondensowana forma informacji uzupełniających podana jest w osobnym podrozdziale. Autorzy planów naświetlają w nim warunki rozwoju rekreacji, przedstawiając je jako istniejące podstawy i założone planem czynniki tego rozwoju. Trywialnie może rzecz formułując można powiedzieć, że opis planu prawie zawiera to, co chcielibyśmy móc odczytać z tekstu planu. Odrębnym zagadnieniem metodycznym jest jak zintegrować obie te części.

VII. Jak w planach województw ujmowane są ograniczenia rozwoju funkcji rekreacyjnej?

Lektura planów zagospodarowania przestrzennego województw wskazała, iż wątkiem ich analizy pożytecznym dla oceny metodyki ujęć problematyki rekreacji będzie prześledzenie w jaki sposób widziane są utrudnienia w rozwoju funkcji rekreacyjnej regionu. W planach bowiem przede wszystkim szeroko wykorzystuje się argumenty za rozwojem rekreacji tkwiące w walorach przyrodniczych atrakcyjnych dla wypoczynku, natomiast zaplanowanie i zrealizowanie prawidłowych sposobów wykorzystania tych walorów nastręcza wiele trudności. Uznajemy je jednym z warunków uzyskania prawidłowości planowania rozwoju funkcji rekreacyjnej jest należyte dostrzeganie ograniczeń tego rozwoju, wśród których trzeba widzieć i istniejące i potencjalne, zarówno zewnętrzne jak i wewnętrzne ograniczenia, tj. tkwiące też i w strukturze mającej się rozwijać. rekreacji.

Najwięcej dostrzeganych w planach województw ograniczeń rozwoju ich funkcji rekreacyjnej pochodzi ze strony innych funkcji gospodarczych regionu, zwłaszcza produkcyjnych.

Ze strony rolnictwa ograniczenia te to przede wszystkim:

- ochrona rejonów występowania gleb najwyższej jakości przed innym niż rolnicze użytkowanie,
- konieczność rozwijania intensywnej produkcji żywności w obszarach towarzyszących rejonom zurbanizowanym, wokół

których musi być też lokalizowany wypoczynek świąteczny mieszkańców tych rejonów oraz miejscowości o dużej koncentracji ruchu rekreacyjnego, któremu zapewnienie odpowiedniego wyżywienia jest również niezbędne.

W jednym z planów /województwa olsztyńskiego/ za ograniczenie rozwoju rekreacji uznano:

- planowany rozwój form hodowli trzody chlewnej^o znacznej koncentracji zwierząt powodującej powstawanie dużych ilości ścieków /gnojowica/,
- planowany rozwój intensywnej gospodarki rybackiej zmniejszającej dostępność jezior na terenach o wysokich walorach rekreacyjnych.

Ograniczeniami rozwoju rekreacji wynikającymi z rozwoju funkcji przemysłowej były najczęściej w planach zagrożenia degradacji walorów środowiska przyrodniczego. Wymieniane one jednak były nie w odniesieniu do problematyki rekreacyjnego użytkowania środowiska, lecz w ustaleniach dotyczących jego ochrony. Można uznać, iż taki zapis pośredni jest wystarczający o ile nie planuje się rozwoju działalności przemysłowej w rejonach rekreacyjnych.

Jednym ^y w planach przykładem zaznaczonym w tym zakresie jest rozwój eksploatacji lokalnych surowców mineralnych, zwłaszcza budowlanych, pozostający w konfliktowej sytuacji z ochroną krajobrazu, w tym i jego walorów rekreacyjnych. Nie są natomiast sygnalizowane w planach inne ograniczenia wynikające dla rekreacji z rozwoju przemysłu. Mogą one dotyczyć np.:

- stosowania przez zakłady przemysłowe przestarzałych technologii w aspekcie ich negatywnych skutków dla ochrony środowiska /zwłaszcza atmosfery/,
- tereno-chłonnego rozwoju przemysłu, wymagającego wykluczeń funkcji rekreacyjnej z obszarów, które muszą być przeznaczone na strefy ochronne wokół zakładów przemysłowych.
- "przechwytywanie" przez przemysł regionalnych zasobów siły roboczej, stanowiącej warunek rozwoju również i funkcji rekreacyjnej.

W wielu planach zawarte są stwierdzenia uwidaczniające ograniczenia rozwoju funkcji rekreacyjnej wynikające z niedorozwoju infrastruktury technicznej regionu. Wśród nich dominują problemy gospodarki wodno-ściekowej, z nastawieniem na brak oczyszczalni ścieków komunalnych i przemysłowych, oraz zanieczyszczeń wód spowodowanych chemizacją rolnictwa.

Problemy zrzutów nieoczyszczonych ścieków z obiektów rekreacyjnych nie są zauważane jako ograniczenie dla funkcjonowania tych obiektów. Wyodrębnienie ich kazałoby wręcz zaniechać dalszych inwestycji w tym zakresie, dopóki każdy z ośrodków czy rejonów rekreacyjnych nie uporządkowałby własnych sposobów działania - dominującej w nim funkcji. Mówi się więc w planach o infrastrukturze w sposób dość ogólny, z adresowaniem wskazań do sieci osadniczej lub ochrony środowiska.

Najbardziej szczegółowo rozpatrzone zostały ograniczenia rekreacji wynikające z infrastruktury technicznej w planie zagospodarowania przestrzennego woj. nowosądeckiego. Już na wstępie stwierdzono w nim, że uwarunkowaniem rozwoju

wiodącej funkcji regionu jest uzbrojenie terenów w zakresie wodociągów, potem oczyszczalni ścieków oraz kanalizacji. Dalej wymieniono niedorozwój bazy turystycznej i lecznictwa uzdrowiskowego, oraz urządzeń paraturystycznych, aż wreszcie wskazano na występowanie ograniczeń rozwoju funkcji rekreacyjnej na terenach dobrych gleb, miast i uzdrowisk.

W sprawie zmniejszania ograniczeń wynikających z niedoinwestowania infrastruktury województw plany zwykle ogólne zapisują ustalenie, iż rozwój brakujących urządzeń technicznych winien odbywać się w dostosowaniu do potrzeb programu rekreacji. Jest to zapis umieszczony zwykle jako wytyczna, a tylko w planie woj. nowosądeckiego został poparty wielokrotnie przy ustaleniach dotyczących zaopatrzenia w wodę, kanalizacji i oczyszczania ścieków, ciepłownictwa, gazyfikacji, elektroenergetyki, komunikacji drogowej i kolejowej.

Należy tu podkreślić, że w planach innych województw niedostateczne dostosowanie sieci dróg było dość często /częściej niż inne elementy infrastruktury/ ujawniane jako ograniczenie rozwoju funkcji rekreacyjnej. Brak jednak było konsekwentnego planowania sieci tych dróg przy zastosowaniu kryterium ich użytkowania przez rekreację. Nie przeprowadza się ^{W planach zagospodarowania przestrzennego} odrębnej typologii, czy klasyfikacji lub wręcz waloryzacji dróg z pozycji ich udziału w atrakcyjności rekreacyjnej /krajobrazowej/ lub nawet udziału w sprawności funkcjonowania rekreacji w regionie.

Zatem rozwiązania w zakresie sieci dróg i komunikacji są natury ogólnej względem potrzeb rekreacji;

odnoszą się do struktury przestrzennej województwa z udziałem w niej wszystkich funkcji. Dla metodyki planowania funkcji rekreacyjnej takie podejście jest niewystarczające, a problematykę komunikacji, w szerokim tego słowa znaczeniu, traktować należy za jedną z bardziej właściwych /podstawowych/ do rozwiązywania w skali planów województw.

Inną grupę ograniczeń stanowią problemy wewnętrzne rekreacji. Najczęściej z nich wymieniano niedostateczne wyposażenie terenów predysponowanych do rozwoju tej funkcji w:

- bazę noclegową,
- sieć dobrze zagospodarowanych szlaków,
- urządzenia usług rekreacyjnych.

Tylko w jednym z planów wskazano na brak wyznaczenia terenów pod indywidualne budownictwo letniskowe. Również tylko jeden plan sam wyznacza ograniczenia dla rozwoju rekreacji w postanowieniu: "Funkcje turystyczne mogą się rozwijać na terenach wyznaczonych z ograniczeniem zainwestowania do terenów osadnictwa turystycznego".

Przeinwestowanie niektórych rejonów rekreacyjnych w obiekty i urządzenia służące rekreacji wzmagające napływ ruchu turystycznego było traktowane jako negatywny skutek dla ochrony środowiska a nie jako bariera rozwoju samej funkcji rekreacyjnej. Ponadto umiejscawianie różnych form rekreacji w rejonach dla niej najatrakcyjniejszych w myśl zasady ich "kompleksowego" użytkowania nie zawsze było

w zgodzie z zabezpieczeniem efektywnego wypoczynku uzyskiwanego z poszczególnych form. Wzajemne ich wykluczanie się w praktyce nie było w planach rozwiązywane. Stąd mamy i w ich zapisach i w praktyce w jednym rejonie, miejscowości, ośrodku /np. nad jednym jeziorem/ zlokalizowane: wypoczynek wczasowy w obiektach praktycznie "zamkniętych" /ośrodki zakładowe/ razem z niemającym dostatecznej dla siebie przestrzeni masowym wypoczynkiem świątecznym, bądź obozowisk młodzieżowych zlokalizowane we wsiach letniskowych przeznaczonych zwykle dla rekreacji osób starszych lub rodzin z małymi dziećmi, lecznictwo uzdrowiskowe i turystykę zmotoryzowaną itp.

W przypadkach wielofunkcyjnego charakteru województwa plany ich zagospodarowania z reguły wyraźnie wydzielają tereny na których dana funkcja ma priorytet. W przypadku rejonów rekreacyjnych wydaje się, że ich niejako specjalizacja nakierowana na wiodącą formę rekreacji jest pożądana. Rozdzielenie form może być jednym ze skuteczniejszych sposobów eliminacji ograniczeń harmonijnego rozwoju rekreacji jako całości.

Ostatnim wnioskiem merytorycznym przeprowadzonej analizy jest ujawnienie, iż w planach zagospodarowania przestrzennego nie dostrzega się w ogóle ograniczeń dla rozwoju funkcji rekreacyjnej natury organizacyjno-ekonomicznej. Do nich można zaliczyć problemy zabezpieczenia kadr dla rekreacji, które winny być rozpatrywane w planie przy analizie stosunków demograficznych i w dziale poświęconym oświacie

i wychowaniu, a z odpowiednim przeniesieniem ustaleń do części planu poświęconych danym funkcjom i jednostkom strukturalno-przestrzennym województwa.

Również tu mogłyby się znaleźć uwarunkowania ograniczające rozwój rekreacji związane z niekorzystną dla niej polityką cen, przepisami podatkowymi i innymi normami prawnymi utrudniającymi sprawność działania.

Wydaje się, że sprawy te traktowane są jako przedmiot zainteresowań planów rozwoju społeczno-gospodarczego, które w okresie lat 75-77 były szeroko opracowywane i miały wysoką rangę. Z nich planowanie przestrzenne czerpało wytyczne, wskaźniki i postanowienia, które uważano za obowiązujące. Stąd w planach zagospodarowania przestrzennego nie podejmowano nawet próby wprowadzenia indywidualnych rozwiązań ekonomicznych, które byłyby nawet niezbędne dla zniwelowania określonych ograniczeń w konkretnym rejonie rekreacyjnym. Jest jednak znamienne, że plany te również nie sygnalizowały tej grupy ograniczeń, choć należy sądzić, iż projektanci mieli ich świadomość w czasie rozpatrywania trudnych do faktycznej realizacji decyzji w zakresie gospodarki przestrzennej.

Reasumując niniejszą analizę należy stwierdzić, że w planach zagospodarowania przestrzennego województw wymienia się ograniczenia rozwoju funkcji rekreacyjnej już istniejące, w mniejszym - nawet minimalnym - zaś stopniu te, które mogą dopiero zaistnieć. Jednocześnie w bardzo różnych miejscach elaboratów planów, pojawiają się zapisy ustaleń świad-

czące o istnieniu i w przyszłości wzajemnych ograniczeń różnych funkcji, w tym też przy udziale funkcji rekreacyjnej.

Ograniczenia wewnętrzne rekreacji przez nią same powodowane z natury rzeczy lub nieprawidłowego rozwoju nie są w planach wymieniane, a nawet niektóre ich ustalenia stanowią podstawę powstawania tego rodzaju konfliktów, co wykazano już w badaniach pilotażowych zwracając uwagę na przykład ustaleń dla rejonu G.Świątokrzyskich. Analiza wskazała także wyliczenie przez plan ustaleń nie w pełni ze sobą skorelowanych z punktu widzenia harmonijnego rozwoju rekreacji, zabezpieczenia interesów i dobrych warunków koegzystencji poszczególnych jej form.

Z drugiej też strony wiele ustaleń planów województw dotyczących kierunków rozwoju np. rolnictwa i przemysłu w podporządkowaniu wymogom ochrony środowiska lub osadnictwa czy komunikacji mających usprawnić obsługę ludności regionu, pośrednio jest korzystnych i dla rekreacji, a więc przyczynia się do łagodzenia ograniczeń jej rozwoju. Metodycznym natomiast pozostaje problem zapisu w planach, pozwalającego na rzeczywiste rozwiązanie problemów w zakresie ograniczeń zewnętrznych i wewnętrznych rekreacji.

IX. Jak w planach województw ujmowane są problemy stykowe
rozwoju funkcji rekreacyjnej i ochrony środowiska
przyrodniczego województw?

Sposób traktowania problematyki ochrony środowiska przyrodniczego w planach zagospodarowania przestrzennego województw, w których rekreacja ustanowiona zostaje jako jedna z funkcji wiodących, jest bardzo różny. Na podstawie analizowanych planów można stwierdzić, iż zakres ich zainteresowania nie jest uzasadniony jakby mogło się z pozoru wydawać, oczywistymi potrzebami ochrony przyrody tam, gdzie występują kompleksy obszarów najcenniejszych w skali kraju. Potwierdzeniem tego jest fakt, że i plan województwa zamojskiego, które posiada Rostoczański Park Narodowy, i utworzone ostatnio 2 parki krajobrazowe nie wypowiada się na temat stosunku rekreacji do ochrony walorów przyrodniczych tych obszarów. Również w planie woj. koszalińskiego problematyka ochrony przyrody w konfrontacji z rozwojem funkcji rekreacyjnej jest słabo wyeksponowana, zaledwie zaznacza się ona w tego typu podejściach wyrażeniem poglądu, iż w obszarach prawnie chronionych przewiduje się ograniczenie intensywnego zagospodarowania rekreacyjnego. Zwraca tu uwagę fakt, że przewidywania ww. ograniczeń dotyczą tylko strefy parków krajobrazowych, choć w planie tym wyznaczono oprócz nich:

- strefę chronionego krajobrazu obejmującą 22% powierzchni województwa,
- strefę ochrony uzdrowiskowej,
- strefy ochronne ujęć wodnych,

- strefę ochrony wód mineralnych,
- zlewnie rzek z zabezpieczoną I klasą czystości wód.

Jako elementy ograniczające intensywne zagospodarowanie plan województwa zamojskiego podaje:

- obszary o walorach krajoznawczych i klimatycznych, stanowiące obszary chronionego krajobrazu I i II rzędu,
- rejony turystyczne II i III kategorii.

W jednym jak i drugim przypadku poza wydzieleniem obszarów przewidzianych do ochrony w aspekcie ogólnym - warunków przyrodniczych województwa - programowanie poszczególnych dziedzin gospodarki nie nadaża za narastającymi problemami zachowania niezbędnych zasobów środowiska i zapobiegania ich zagrożeń z punktu widzenia rozwoju danej funkcji. Nie jest zatem w tych planach rozwinięta i problematyka zasad funkcjonowania rekreacji, choć w podziale przestrzennym umiejscowiona jest ona na terenach najatrakcyjniejszych przyrodniczo, których walory i zagrożenia winny być dokładniej uświadomione.

Na tym tle wielce interesujące i wskazujące pozytywnie wypada przykład planu zagospodarowania przestrzennego województwa ostrołęckiego, które nie wyróżnia się obszarami cennymi przyrodniczo o randze krajowej.

Rejony rekreacyjne województwa wydzielone w skali kraju również nie są kategorii najwyższej. Dwa z nich posiadają kategorię II, a trzy - III.

Głównymi komponentami środowiska atrakcyjnymi dla rekreacji są w woj. ostrołęckim lasy, stanowiące 30,9% powierzchni województwa /co stawia go wśród bardziej zalesionych województw w kraju/ i dość duże zasoby wód powierzchniowych /o ogólnej powierzchni wód otwartych wynoszącej 7,6 tys.ha/. Te dwa elementy stanowiły główne wyznaczniki przestrzennego potencjału rekreacyjnego obliczanego jako chłonność rekreacyjna.

W planie uwzględnione były postanowienia dotyczące ochrony środowiska naturalnego w ogólności i jako szczególny wątek ochrony środowiska rekreacji.

W konkretyzacji obydwu celów wyznaczone zostały obszary wymagające szczególnej ochrony walorów przyrodniczych i krajobrazowych. Były to:

- dolina Narwi i dolnego Orzycy,
- " Bugu i kompleksy lasów Puszczy Białej,
- " Omulwi.

Łączna powierzchnia chronionego krajobrazu wyniosła 612 km², co stanowi 9,4% powierzchni województwa /dla porównania łączna powierzchnia rejonów rekreacyjnych wynosi 1770 km², tj. 27,5% pow. woj./.

Na obszarze chronionego krajobrazu znajdowały się najatrakcyjniejsze tereny rekreacyjne województwa.

Funkcja rekreacyjna na obszarach chronionego krajobrazu została w planie uznana za równorzędną z działalnością rolniczą i leśną z zastrzeżeniem, że reżim wykorzystania tego obszaru dla celów rekreacyjnych miał być podporządkowany wymaganiom ochrony w aspekcie ekologicznym zarówno całości

jak i poszczególnych elementów przyrody. Wynikające stąd ograniczenia i uwarunkowania bezpośrednie i pośrednie dla funkcji rekreacyjnej /i pozostałych funkcji/ choć nie uwzględniają szerszej gamy technik i metod ochronnych świadczą o próbach ich korelacji.

Ograniczenia i uwarunkowania funkcji rekreacyjnej w obszarach chronionego krajobrazu wynikłe z ich funkcji ochrony dotyczą:

- zgodności planowanego zagospodarowania rekreacyjnego z chłonnością rekreacyjną,
- koncentracji bazy rekreacyjnej podstawowej i uzupełniającej oraz zharmonizowania jej z krajobrazem.

Ograniczenia i uwarunkowania wynikające z funkcjonowania innych dziedzin w obszarach krajobrazu chronionego są korzystne z punktu widzenia potrzeb rekreacji:

- działalność przemysłowa i hodowlana /produkcja mięsa/, miała opierać się o zakłady o najmniejszym stopniu szkodliwości i uciążliwości,
- gospodarka leśna i rolna miały być prowadzone z maksymalnym ograniczeniem stosowania środków chemicznych i zastąpieniem ich metodami biologicznymi i w sposób nie powodujący degradacji naturalnych walorów; nadto w gospodarce leśnej nie ma się stosować zrębów zupełnych i należy podwyższyć wiek rębności drzew i zalesiać grunty nieprzystdatne rolniczo.

Powyższe zapisy w planie, choć nie są uczynione w związku z planowaniem funkcji rekreacyjnej, stanowią pośrednio

częściowe zabezpieczenie jej interesów w zakresie ochrony walorów rekreacyjnych środowiska przyrodniczego przed degradacją.

Analiza warunków funkcjonowania rejonów rekreacyjnych na tle planowanych rejonów produkcyjno-rolnych i miejsc koncentracji przemysłu wykazała, że rejon: - „Krasnosielec - Maków” w północnym rejonie produkcyjno-rolnym, - „Nadnarwiański” w pełnym wymiarze oraz fragmenty rejonów „Ostrołęka - Myszyniec”, „Podwarszawskiego” i „Ostrów - Wyszaków” w środkowym rejonie produkcyjno-rolnym,

- „Podwarszawski” i „Ostrów - Wyszaków” w południowym rejonie produkcyjnym rolnym

pozostają w potencjalnym zagrożeniu od strony terenów intensywnej produkcji rolnej i przemysłu. Mimo to - w postanowieniach dotyczących zarówno rejonów rekreacyjnych jak i produkcyjnych brak jest uwidocznienia tych konfliktów i sposobów zapobiegania im.

W związku z planowaniem funkcji rekreacyjnej województwa plan zwraca uwagę na:

- niedopuszczenie do zbytniego rozproszenia podstawowego zainwestowania rekreacyjnego w celu utrzymania nieskażonego zbytnio urbanizacją krajobrazu części północnej województwa ostrołęckiego,
- utrzymanie czystości głównych rzek województwa w części środkowej i południowej, spełniających ważną rolę w obsłudze rekreacji cotygodniowej aglomeracji warszawskiej.

Podobne podejście prezentuje plan zagospodarowania przestrzennego województwa olsztyńskiego, co wyraża się w jego następujących postanowieniach:

- intensyfikacja produkcji polowej nie powinna kolidować z wymogami ochrony środowiska naturalnego, zwłaszcza w obszarach o wysokich walorach rekreacyjnych,
- intensyfikacja rybactwa śródlądowego nie powinna powodować degradacji naturalnych walorów cieków i jezior,
- przemysł powinien być zobowiązany do właściwej rekultywacji wyrobisk po eksploatacji powierzchniowej surowców,
- w rozwoju przemysłu chemicznego powinny być uwzględnione wymogi ochrony środowiska naturalnego, szczególnie na terenach przewidzianych dla rekreacji,
- na terenach I i II kategorii atrakcyjności rekreacyjnej ogranicza się lokalizację zakładów przemysłowych oraz przemysłowych form hodowlanych, mogących wpływać ujemnie na wartości rekreacyjne.

W planie woj. suwalskiego o problemach uciążliwości gospodarki dla środowiska mówi się już na wstępie - przy omawianiu dominujących funkcji tego regionu. Podkreśla się tu, że "rozwój funkcji rekreacyjnej woj. suwalskiego opiera się na wykorzystaniu jego walorów przyrodniczych", a w stosunku do przemysłu /trzeciej z kolei funkcji/, że ma być jego rozwój nieuciążliwy dla środowiska.

Dalej problemy ochrony środowiska, z licznymi odniesieniami do jego walorów rekreacyjnych właśnie, występują w prawie wszystkich punktach ustaleń planu w zakresie ograniczeń

i uwarunkowań rozwoju przestrzennego województwa. Widzi się tu wiele zagrożeń degradacją przyrodniczych elementów bazy krajobrazowej rekreacji, podkreślając, iż obszary turystyczne I i II kategorii znajdują się na terenach o wysokich walorach środowiska.

Nie ma jednak przedstawienia w tym miejscu planu zagrożeń środowiska przyrodniczego z rozwoju funkcji rekreacyjnej i przez nią samą powodowanych. Obserwuje się to często w praktyce. W stosunku np. do strefy chronionego krajobrazu ustala się zakaz lokalizacji inwestycji powodujących zanieczyszczenie środowiska przyrodniczego jako ogółu, a w tych właśnie obszarach najwięcej jest problemów praktycznych związanych z inwestycjami służącymi rekreacji.

W ustaleniach ogólnych dotyczących jednostek strukturalnych o intensywnym użytkowaniu rekreacyjnym, do czasu sporządzenia dla nich ekspertyz wyjaśniających wpływ różnych inwestycji na środowisko przyrodnicze, mogą obowiązywać następujące wytyczne w zakresie rekreacji:

- zakaz budowy trwałych standardowych obiektów rekreacyjnych,
- ścisła kontrola gospodarki ściekowej istniejących ośrodków wypoczynkowych,
- likwidacja w I kolejności "dzikich" obozowisk,
- przy realizacji nowych obiektów rekreacyjnych wykorzystywać możliwości recepcyjne i lokalizacyjne istniejących jednostek osadniczych, w tym również miast.

Stosunek rekreacji do problematyki ochrony środowiska

najwyraźniej określa plan zagospodarowania przestrzennego województwa nowosądeckiego. Wyraża się ten stosunek w sposób świadczący o przyjęciu właściwej korelacji tych dwu dziedzin jako podstawową przesłankę rozwoju województwa. W związku z tym w planie przyjęto strefowy układ zagospodarowania terenów rekreacyjnych:

- strefa ekstensywnego zagospodarowania - obejmuje tereny o największych rygorach z zakresu ochrony przyrody,
- strefa umiarkowanego /ograniczonego/ zagospodarowania - obejmuje parki krajobrazowe, parki narodowe i strefy ciszy spełniające rolę obszarów penetracji turystycznej kontrolowanej,
- strefa intensywnego zagospodarowania - obejmuje tereny przeznaczone do koncentracji osadnictwa turystycznego.

Wyznaczając poszczególne strefy plan określa nie tylko stopień intensywności ich zagospodarowania ale i dyspozycje przestrzenne dotyczące funkcji rekreacyjnej w powiązaniu z systemem ochrony przyrody.

Należy podkreślić, iż powyższe stwierdzenie wyrażone wyartykułowane w planie, w innych jego częściach poparte są odpowiednimi rozwinięciami i konkretnymi ustaleniami dla danej skali zjawiska. Nie jest więc konieczne indywidualne interpretowanie intencji autorów planów, racji poszczególnych decyzji podejmowanych w oparciu o myśl przewodnią planu itp. jak to ma miejsce w sytuacjach, gdy zapisy planów nie są jednoznaczne.

W ramach niniejszego opracowania niemożliwe jest przy-

toczenie wszystkich ustaleń planów województw odnoszących się w sposób bardziej czy mniej szczegółowy do powiązywania problemów stykowych rekreacji z ochroną środowiska przyrodniczego. Sporządzenie podobnego zestawu jak to uczyniono przy omawianiu form rekreacji uznano za niecelowe.

Analiza tych zapisów została jednak dokonana w toku badań i wynika z niej, iż większość planów w sposób niedostateczny zaznacza stosunek wzajemny rekreacji i - koniecznej dla niej samej - ochrony walorów środowiska ^r przyrodniczego. Stwierdzenia w tym względzie są bardzo ogólnikowe. Większość z nich nakierowana jest na ochronę walorów rekreacyjnych przed pozarekreacyjnymi źródłami zagrożeń. Zestaw ten natomiast często jest niewyczerpujący, co świadczy o niedocenianiu ilości i skali zjawisk negatywnych nie tyle dla przyrody jako takiej, co dla rozwoju funkcji rekreacyjnej województwa czy jego poszczególnych rejonów.

Są to problemy uwzględniania w planach ograniczeń rozwoju funkcji rekreacyjnej oraz ujęć problematyki rekreacji w korelacji z zagospodarowaniem dla potrzeb innych funkcji gospodarczych. Podjęto je jako kolejne wątki analiz przeprowadzonych na potrzeby niniejszej pracy i w jej dalszej części zostaną przedstawione.

X. Jak potraktowane są w planach korelacje funkcji rekreacyjnej z innymi funkcjami?

Związki funkcji rekreacyjnej z innymi funkcjami terenów, na których występuje rekreacja zachodzą w zasadzie wszędzie tak jak powszechne jest samo zjawisko rekreacji. Można jednak rozróżnić rodzaje tych związków według:

- rodzajów działalności ludzkiej, dzieląc ją na:
  - produkcyjną,
  - nieprodukcyjną,
- rodzajów terenów dzieląc je na:
  - zarezerwowane w planach dla rekreacji jako formy użytkowania dominującej,
  - zarezerwowanie w planach dla rozwoju innych /pozarekreacyjnych/ funkcji,
  - polifunkcyjne.

Podział ten oczywiście nigdy w rzeczywistości nie jest tak jednoznaczny, ale wychodząc z praktyki planowania przestrzennego można taki na użytek niniejszej analizy zastosować.

Rozpatrywanie korelacji funkcji rekreacyjnej przy zastosowaniu powyższego klucza winno dać odpowiedź jakie w analizowanych planach problemy stykowe rozwoju rekreacji występują gdy:

- a/ jest ona funkcją wiodącą,
- b/ jest ona ^{lub}winna być funkcją podporządkowaną,
- c/ występuje jako jedna z wielu funkcji na zasadzie współistnienia w określonym miejscu ich hierarchii. W niniejszej

analizie położono nacisk na przedstawienie jej wyników odnoszących się do ujmowania przez plany korelacji funkcji rekreacyjnej z pozostałymi funkcjami w sytuacji nadrzędności interesującej nas dziedziny. To podejście jest najistotniejsze dla uchwycenia czy plany województw w dostateczny sposób starają się zabezpieczyć interesy rozwoju rekreacji, przynajmniej w terenach specjalnie do pełnienia tej funkcji predysponowanych.

Korelacje wynikające z nadrzędności funkcji rekreacyjnej najwyraźniej zaznaczają się na styku z dziedzinami uciążliwymi dla walorów przyrodniczych w ogólności, a w tym i rekreacyjnych. Główne z nich to: produkcja rolna, przemysłowa, urbanizacja.

W planach najczęściej zaznacza się ograniczenia dla terenów produkcyjnych występujących w obrębie rejonów atrakcyjnych dla rekreacji. Ustalenia planów są zwykle wówczas sformułowane nakazowo co do wprowadzenia adekwatnego profilu produkcji:

- o najmniejszym stopniu uciążliwości,
- o cechach przydatności dla zaspokajania potrzeb funkcji rekreacyjnej, a zwłaszcza jej uczestników.

Ustala się więc w prawie wszystkich planach zakaz stosowania w zawyżonych ilościach nawozów i środków ochrony roślin, nakaz uporządkowania gospodarki zanieczyszczeniami /ściekami, odpadami itp./ wytwarzanymi przez gospodarkę rolną oraz ukierunkowanie hodowli na wyspecjalizowane formy np. owczarstwo, produkcję mleka z hodowli pastwiskowej, drobiarstwo, ogrodnictwo itp.

Zakazy dotyczyły zazwyczaj rozwoju ferm tuczu przemysłowego, gospodarki o znacznej koncentracji zwierząt.

W planie zagospodarowania przestrzennego woj. suwalskiego już na wstępie /przy omawianiu funkcji rolniczej województwa/ podkreśla się, że znaczna część terenów o wysokiej wartości rolniczej przestrzeni produkcyjnej /przewidzianych przez plan jako chronione i zastrzeżone

wyłącznie dla rolnictwa/ wchodzi w skład obszarów turystycznych I i II kategorii. Dalej - w ustalonej planem konieczności wprowadzenia zmian w metodach produkcji rolnej zaznacza się wyraźnie względy ochrony walorów rekreacyjnych. Zapis taki zwraca uwagę na tle innych planów, gdzie w analogicznych przypadkach mówi się nie o rekreacyjnych lecz raczej o ogólnych celach ochrony środowiska przyrodniczego. W omawianym planie również używa się określenia "harmonijne łączenie obu funkcji" gdy plan ustala, że należy opracować studium możliwości intensyfikacji produkcji żywności na terenach rekreacyjnych. Pamiętać należy, że w województwie suwalskim rolnictwo i rekreacja są równorzędnie wiodącymi funkcjami w rozwoju tego regionu.

W stosunku do leśnictwa również wprowadza się zakazy intensywnej chemizacji, nadmiernego wyrębu oraz ustala wydzielenia powierzchni leśnych udostępnianych penetracji rekreacyjnej.

W planie województwa nowosądeckiego uznano za wiodące pozaprodukcyjne funkcje lasów i ustalono, że powierzchnia lasów gospodarczych w okresie perspektywy objętej planem

"nie będzie się mogła powiększać /a nawet ulegnie zmniejszeniu/ wobec przyjętych funkcji wiodących województwa".

Inny zapis umieszczony w planie brzmi:

"W lasach województwa suwalskiego poza funkcją produkcyjną powinny być szerzej rozwijane działania mające na celu zwiększenie walorów rekreacyjnych krajobrazu i ochronę środowiska". Wcześniej ustala się w tym planie, że jednym z celów i przesłanką sukcesywnego realizowania programu zalesień i zadrzewień jest wzbogacenie rekreacyjnych walorów środowiska.

Ograniczenia adresowane do przemysłu dotyczą lokalizacji nowych zakładów w obszarach o wysokich walorach rekreacyjnych, eksploatacji odkrywkowej występujących surowców /budowlanych, torfów, kredy itp./.

Nie wprowadza się natomiast w planach ustaleń zmierzających do eliminacji zagrożeń przemysłowych już istniejących z konkretnym wskazaniem ich źródeł, co winno odnosić się i do dużego rejonu rekreacyjnego jak i do uciążliwości i zagrożeń oddziaływujących z zewnątrz. Wnikliwa analiza tekstu planu w dziale poświęconym problematyce ludnościowej wskazała, na ustalenie planu, że: nie przewiduje się wzrostu zatrudnienia w sektorze przy jednoczesnym dużym planowym jego wzroście w usługach /sektor III/, co pośrednio odnosi się do rekreacji, choć nigdzie w tekście planu korelacja ta nie została zaznaczona.

Z osadnictwem korelacje funkcji rekreacyjnej wyrażone są w planach ustaleniami o ograniczeniu tworzenia nowych jednostek osadniczych. Planowanie rozwoju bazy dla rekreacji

odbywa się z założeniem, iż ograniczać się będzie jej rozbudowa do terenów zajętych już przez istniejące jednostki osiedleńcze. Ostatnie lata udowodniły, że szczególnie rozwój "osiedli" prywatnych domów letniskowych nie dostosował się do istniejących układów osadniczych w krajobrazie czyli chaos, a więc degradację jego walorów.

W planach ustala się ponadto koncentrację funkcji mieszkaniowej w ośrodkach turystyki i wypoczynku.

Jest to jednak argumentowane nie tyle koniecznością zachowania ładu przestrzennego osadnictwa, co ^{m.in.} zwiększeniem możliwości recepcyjnych danej miejscowości przez uzyskanie potencjalnych kwater prywatnych.

W rozwoju urządzeń handlu, gastronomii i rzemiosła usługowego uwzględniane były w planach potrzeby rozwijającego się ruchu rekreacyjnego. W planie woj. nowosądeckiego, który jest tu cytowany częściej z uwagi, iż cały obszar objęty planem odpowiada omawianiu tu korelacji z pozycji nadrzędności funkcji rekreacyjnej, ustalenia dotyczące usług były formułowane na tle podstawowego ustalenia planu, że: "pełnienie funkcji usługowych o szerszej - ponadregionalnej skali uznano za specyfikę województwa i zaplanowano szybkie doinwestowanie tej dziedziny". Dalej jednak mówi się w planie tylko o jej rozwoju czy niedomogach z punktu widzenia potrzeb miejscowej ludności, a nie podnosi się rangi usług z uwagi na ich rolę w rekreacji. Też z powodu braku dostrzegania tych związków nie planuje się usług sezonowych czy całorocznych o charakterze wyraźnie związanym z odbiorcą rekreacyjnym. Ograniczają się więc ustalenia usług do: oświaty, ochrony zdrowia, kultury i sztuki. Wykaz planowanych w tych dziedzinach inwes-

tycji jest powtórzeniem za planem społeczno-gospodarczym województwa na lata 1976-80.

Inaczej natomiast traktuje się w tym planie ustalenia w zakresie infrastruktury technicznej. Za programem jej rozwoju do 1990 r. plan cytuje, że: "wszystkie miasta, ośrodki gminne oraz miejscowości o dominującej funkcji lecznictwa uzdrowiskowego, wypoczynku i turystyki będą wyposażone w wodociągi".

Rozbudowę oczyszczalni ścieków przyjęto za warunek realizacji wiodących funkcji województwa. Planowano też likwidację indywidualnych zrzutów ścieków nieoczyszczonych z poszczególnych obiektów, takich jak: domy wypoczynkowe, obiekty zbiorowego żywienia itp. oraz zaostrzoną kontrolę ścieków pochodzących z zakładów przemysłowych.

Ciepłownictwo - uznano za problem o dużych wymaganiach ze strony walorów naturalnych i potrzeby ich ochrony w województwie. Miejscowości o szczególnym charakterze turystyczno-wypoczynkowym i uzdrowiskowym powinny mieć system ciepłny kombinowany - oparty o elektryczność i gaz płynny.

Również ze względu na potrzebę ochrony środowiska plan przewiduje rozbudowę gazociągów wysokoprężnych, choć nie wiadomo czy dotyczy to rejonów rekreacyjnych. Przy ocenie komunikacji zaznaczono w planie, że nie zaspokaja potrzeb m.in. turystyki. Planowana przebudowa sieci dróg uwzględnia potrzeby rekreacji. Ustalenia planu dotyczą tu:

- budowy obwodnic eliminujących ruch tranzytowy z miejscowości uzdrowiskowych,

- zmiany funkcji istniejących granicznych przejść drogowych i otwarcie nowych.

Tak szeroko korekcji funkcji rekreacyjnej z innymi podporządkowanymi funkcjami, a wręcz z podporządkowaniem "imiennym" całej infrastruktury technicznej regionu nie rozpatruje żaden z badanych planów. Generalnie odnosi się wrażenie poważnej luki metodologicznej w tym zakresie, luki powstałej prawdopodobnie w samej głębi rozpatrywania korelacji na etapie sporządzania planów o czym świadczą niektóre ustalenia planów, wątpliwe jako zabezpieczenie interesów różnych funkcji, w tym nie tylko rekreacyjnej. Ślady dokonania odnośnych analiz w tekstach planów są nikłe, a zapisy rozwiązujące problemy związków różnych funkcji są na tyle ogólne, że nie gwarantują eliminacji zależności negatywnych.

Ponadto cechą charakterystyczną planów jest "nadmierna wiara" w rozdzielenie przestrzenne funkcji, strefowanie obszaru województwa na obszary rozwoju poszczególnych dziedzin. Strefy takie tworzy plan woj. koszalińskiego, wyraźnie odróżniające się jednostki przestrzenno-funkcjonalne - plan woj. kieleckiego, itd. W konsekwencji tego "zanika" wręcz zjawisko rekreacji w obszarach rolniczych czy przemysłowych, niekiedy pamięta się o zaplanowaniu warunków wypoczynku świątecznego mieszkańców dużych miast. Przy takim podejściu korelacje funkcji rekreacyjnej dla jednostek "nierekreacyjnych" nie są w ogóle rozpatrywane.

XI. Jakie problemy z zakresu ekonomiki i organizacji rekreacji są rozpatrywane w planach województw?

Odpowiedź na powyżej postawione pytanie mogłaby być bardzo krótka: żadne lub prawie żadne.

Spodziewano się, że zakres problemów organizacyjnych czy - szerzej ujmując - ekonomicznych, prawnych, społecznych - jest w planach przestrzennych bardzo wąski, ukryty w różnych treściach, nieodnoszących się wprost do rekreacji. Podejmując ten wątek analizy uznano, że warto jednak wzmocnić co z zakresu ekonomiki i organizacji jest "potrzebne", bo znajduje zastosowanie, odzwierciedlenie w planowaniu przestrzennym przy rozwiązywaniu problematyki rekreacji w skali regionalnej. Założenie to uczyniono wychodząc z przeświadczenia o konieczności widzenia funkcji rekreacyjnej nie tylko jako sposobu zagospodarowania terenów, lecz również jako gałęzi gospodarki narodowej. Podejście takie ma być rozwiązane w aktualnie rozpoczynającym się etapie regionalnego planowania przestrzennego, od którego wymaga się, by było planowaniem zintegrowanym. W planach z lat siedemdziesiątych natomiast można było się spodziewać poparcia dla szeroko wówczas propagowanej roli turystyki jako czynnika aktywizacji gospodarczej regionów. Widać planiści przestrzenni nie bardzo jednak wierzyli w urzeczywistnienie tej prawdy obiektywnej w warunkach polskich, choć zupełnie były im znane stosowne przykłady z innych krajów. Ponadto znaczącą przyczyną braku w planowaniu przestrzennym analizowanych

ustaleń jest fakt sporządzania w okresie powstawania tych opracowań wyprzedzająco w stosunku do nich szerokich planów rozwoju społeczno-gospodarczego regionów, w których aspekty te winny być rozpatrzone i rozstrzygnięte. Stąd chyba w planach nie znajdujemy argumentacji ustaleń wynikającej z zasad lub celów ekonomiki rekreacji, nie są adresowane ustalenia planów do organizacji niezbędnej w-szak dla realizacji zarysowanej przestrzennie koncepcji rozwoju tej funkcji.

W tekście planu woj. suwalskiego stwierdza się już na wstępie /s. 9 /:

"Należy opracować projekt systemu organizacyjno-ekonomicznego rekreacji w województwie, który uwzględniłby większy jej wpływ na aktywizację gospodarczą tego obszaru".

W opisie tego planu istnieje jednak też zapis, /w charakterystyce wiodących zadań i sekwencji realizacyjnych dla okresu objętego planem perspektywicznym i kierunkowym/, że rozwój funkcji rekreacyjnej i lecznictwa uzdrowiskowego nastąpić ma m.in. poprzez "zmianę modelu organizacyjnego turystyki" w kierunku centralizacji zarządzania bazą rekreacyjną i zwiększenia jej udziału w aktywizacji gospodarczej województwa, tj przez:

- organizację specjalistycznego przedsiębiorstwa budowlanego dla realizacji wszystkich zamierzeń inwestycyjnych z zakresu rekreacji,
- rozbudowę szkolnictwa średniego, kształcącego kadry dla obsługi ruchu turystycznego.

XII. Jaki jest zakres problematyki rekreacyjnej w założeniach do regionalnych planów zagospodarowania przestrzennego województw nowej generacji?

W grupie województw, których plany były poddane analizie, tylko 3 posiadają już zatwierdzone założenia do nowych planów regionalnych. Są to woj. woj. koszalińskie, nowosądeckie, i zamojskie. Dokonana analiza tych założeń z punktu widzenia ujęcia w nich problematyki rekreacji wykazała, iż sposób podejścia do konstrukcji tych założeń jest bardzo różny, a więc i rekreacja traktowana jest w każdym przypadku inaczej.

Generalną uwagę wstępną należy uczynić w stosunku do tytułów tych opracowań, które sugerują zakres i cel danych założeń. W każdym przykładzie tytuł jest inny:

- Regionalny Plan Rozwoju - Założenia /woj. nowosądeckie/,
- Założenia planu regionalnego zagospodarowania przestrzennego koszalińskiego na lata 1986-2000 - 2020 /woj. koszalińskiego/,
- Regionalny plan zagospodarowania przestrzennego i rozwoju społeczno-gospodarczego woj. zamojskiego. Założenia.

Założenia planu woj. koszalińskiego

W założeniach funkcja rekreacyjna została uznana jako III, podstawowa funkcja regionu. W poszczególnych jednostkach strukturalno-przestrzennych określa się jej znaczenie jako funkcji wiodącej lub wzmacniającej inne funkcje. Przypisując jej wysoką rangę autorzy założeń rozpatrują jej rozwój z punktu widzenia walorów przyrodniczych ~~dz~~ w uwarunkowaniu od potrzeby ich ochrony. Pomimo nadania wysokiej rangi, rekreacja nie stanowi uzasadnień dla działań aktywizujących rejonu rekreacyjne lub działań uznanych za niezbędne w zakresie rozwoju infrastruktury, wyposażenia w urządzenia ochronne /np. oczyszczalnie/ poszczególnych miejscowości. Uzasadnienie to nie zostało wyartykułowane, chociaż dotyczy wymiernych z nazwy miejscowości, rejonów o tradycyjnie rozwiniętej i preferowanej w przyszłości funkcji rekreacyjnej.

W porównaniu z założeniami planu woj. zamojskiego
w tych założeniach odczuwa się mniejszą integrację planu zagospodarowania przestrzennego z planem społeczno-gospodarczym woj. koszalińskiego, co nie oznacza, że i w tym opracowaniu nie sięga się do uwarunkowań społeczno-gospodarczych /np. warunki ludnościowe/.

Założenia sięgają do jednego z mierników stosowanych dla funkcji rekreacyjnej, a mianowicie pojemności.

Układ treści założeń, z punktu widzenia oceny miejsca w nim funkcji rekreacyjnej jest w miarę jasny. Sposób dokonania zapisów dotyczących rekreacji nie różni się formą od zapisów dotyczących innych funkcji.

W całości założeń wyraźnie dominuje problem ochrony środowiska. Dostrzega się więc i też konflikty na styku rekreacji i środowiska oraz z innymi /np. z rolnictwem/ funkcjami poszczególnych jednostek przestrzennych. Konflikty te - ograniczenia rozwoju funkcji rekreacyjnej zamie^{rz}ają się rozwiązywać wskazując niezbędne działania. Są one jasno sprecyzowane na styku z ochroną środowiska. Rozwiązywanie konfliktów zaistniałych w regionie, w tym również mających swe źródło w nieprawidłowym rozwoju funkcji rekreacyjnej, widzi się poprzez zaangażowanie środków zewnętrznych, gdyż możliwości samego regionu są zbyt małe. Ich udział też jest przewidywany, ale autorzy założeń wyraźnie oczekują pomocy z zewnątrz, gdyż mają świadomość swej usługowej roli jaką poprzez funkcje rekreacyjne pełnią w stosunku do reszty kraju.

Układ treści założeń, a w nim umiejscowienie rekreacji w sferze społecznej pozwala na łatwe odnalezienie /odczytanie/ programów przypisanych dla tej funkcji.

Zwraca^{uwagę} w omawianym przykładzie silne powiązanie założeń planu zagospodarowania przestrzennego z ustaleniami z zakresu planu społeczno-gospodarczego /na co wskazuje już tytuł opracowania/. Związek ten znajduje wyraz też w treściach odnoszących się do rekreacji.

Założenia do planu woj. zamojskiego

Autorzy tych założeń widzą potrzebę rozwoju funkcji rekreacyjnej ze względu na walory przyrodnicze i niedostateczne wykorzystanie regionu dla tej funkcji. Funkcja ta nie została jednak jednoznacznie wyróżniona i jej miejsce w regionie lub jego częściach. W jednostkach strukturalno-funkcjonalnych jest trudne /z tekstu założeń/ to miejsce do określenia. W przyjętej konwencji formułowania treści założeń, rekreację umieszczono w sferze społecznej chociaż mowa jest raczej o inwestycjach, a nie przemianach społecznych wywołanych rozwojem funkcji rekreacyjnej. Układ treści założeń, a w nim umiejscowienie rekreacji w sferze społecznej pozwala na łatwe odnalezienie /odczytanie/ programów przypisanych dla tej funkcji /jej rozwój, jego intensywność, inwestycje/.

Zwraca uwagę silne powiązanie założeń, w tym i f. rekreacyjnej z ustaleniem planu - społ.-gospodarczego, na co wskazuje już sam zakres założeń, wyrażony w ich tytule.

Założenia do planu woj. nowosądeckiego

Województwo nowosądeckie, podobnie jak w planie I generacji, ma rozwijać się dzięki wiodącej funkcji rekreacji. Obecnie problematyka ta jest potraktowana w ścisłym związku z funkcjami ekologicznymi środowiska przyrodniczego tego regionu. Szerzej więc i wnikliwiej zostały rozpatrzone warunki wpływające z tej zależności dla rozwoju rekreacji. Dostrzeżono też konflikty wewnętrzne tej funkcji, ustalając planem konieczną jej deglomerację przestrzenną z terenów przeinwestowanych.

Założenia do planu regionalnego woj. nowosądeckiego są bogato ilustrowane rysunkami 30 map, umieszczonych w specjalnym załączniku i tabelami zawartymi w tekście.

Reasumując trzeba stwierdzić, że trudno na podstawie analizy 3 przykładów wyciągać wnioski co do metodyki ujęć rekreacji w nowej generacji planów. Sama konstrukcja /zakres, treść, układ/ założeń do tych planów jest jeszcze w sferze opracowań teoretycznych. Praktyka wskazuje na indywidualne poszukiwania formy i treści założeń. Odzwierciedlają się w nich znów różny charakter regionu, różny poziom kwalifikacji autorów tych opracowań, różny stopień zaangażowanych biur planistycznych w wykonanie zadania sporządzanie założeń do końca bieżącego roku. W tej sytuacji głębsza analiza ujęć rekreacji w tych opracowaniach musi być odłożona do czasu ich ukończenia. Wówczas możliwe będzie podjęcie badań porównawczych i wyciągnięcie z nich stosownych wniosków.

2.3.3. Podsumowanie wyników analizy

Ustawienie problematyki rekreacji w regionalnym planowaniu przestrzennym na pozycji przedmiotu badań jest ujęciem nowym.

Przegląd literatury przedmiotu /zamknięty podsumowaniem w roku ubiegłym/¹ wykazał, iż piśmiennictwo w zakresie: planowania przestrzennego, a rekreacja lub rekreacja a planowanie przestrzenne, a ściślej mówiąc - traktujące o tym w jaki sposób i w jakim stopniu rozwiązywane są problemy wypoczynku w planowaniu przestrzennym jest nader ubogie. Literatury naukowej na ten temat praktycznie nie ma; opracowania zmierzające w kierunku rozwoju teorii zajmują się metodyką planowania przestrzennego w szerokim ujęciu, albo stanowią przyczynki odnoszące się do tylko wybranych problemów rekreacji. Pewne podsumowania niektórych doświadczeń praktyki planistycznej są natomiast rozproszone; znajdują się w czasopismach fachowych, wydawnictwach zamkniętych TUP, SARP, NOT, powielanych maszynopisach opracowań IUA, IKŚ, IT lub w podręcznikach czy skryptach.

Na podstawie analizy dostępnej literatury stwierdzono, że poszczególne prace najczęściej dotyczą problemów rozwoju rekreacji jako wybranej dziedziny lub projektów zagospodarowania rekreacyjnego terenów wydzielonych z obszaru regionu. W podejściach tych charakterystyczne jest nastawienie autorów na priorytety przestrzenne dla zagospodarowania rekreacyjnego,

¹ Z.Henclik, J.Kamieniecka, J.Smogorzewski. Rekreacja w systemie planowania przestrzennego regionalnego i miejscowego". CPBP - III.09.08.06, etap II, maszynopis.

a nie na konieczne jego ograniczanie w ramach współistnienia z innymi funkcjami, co jest zawężonym punktem widzenia w stosunku do interdyscyplinarnego charakteru planowania przestrzennego.

W prowadzonych przez nas badaniach staraliśmy się patrzeć na rekreację jako jedną z wielu dziedzin rzutujących na treść i metodykę planowania przestrzennego.

Przedmiotem badań było ujęcie problematyki rekreacji w regionalnych planach zagospodarowania przestrzennego województw.

Dla potrzeb analizy zostały ustalone przekroje problemowe treści planów i problematyki rekreacji.

Dobór tych przekrojów stanowi próbę określenia zakresu problematyki rekreacji, odpowiadającego dla regionalnej skali planowania.

Poniżej dokonujemy syntezy wyników badań według analizowanych przekrojów.

Pierwszym przekrojem badań było rozpoznanie materiałów i źródeł wykorzystywanych przy opracowywaniu planów zagospodarowania przestrzennego województw I generacji.

Swojego rodzaju podstawowym materiałem wyjściowym /cytowanym we wszystkich planach/ był plan krajowy, zawierający kategoryzację terenów uznanych za "rekreacyjne", które w planach województw przyjmowane bez dyskusji.

Prawie zawsze też były sporządzane specjalistyczne

opracowania studialne dotyczące rozwoju funkcji rekreacyjnej w danym województwie. Zazwyczaj ich syntezę stanowiła mapa w skali 1:100 000. Mapy te nie były umieszczane w elaboratach planów, bowiem w procesie sporządzania planu traktowano jego jako plansze uzupełniające.

Na tle przeprowadzonych badań uznano, że jednak należało przewidzieć miejsce dla tych plansz w opisach planów; służyło by to szerszej prezentacji materiałów wejściowych do planu, stanowiących podstawy i argumentację jego ustaleń w zakresie problematyki rekreacyjnej.

Prezentacja materiałów wejściowych do planów odbywa się również bez podawania ich źródła. Zastosowano to tylko w jednym z analizowanych planów - w planie województwa nowosądeckiego. Przy formułowaniu ustaleń dotyczących kolejno rozwiązywanych zagadnień powoływano się w nim na konkretne, specjalistyczne opracowania. W innych planach - nawet w ich częściach wstępnych, w których wyliczano zgromadzone analizy i studia - nie ma informacji o autorach tych opracowań.

Analiza miejsca problematyki rekreacji w tekstach planów wykazała, że przyjęty schemat układu treści nie sprzyja, a wręcz utrudnia, uchwycenie koncepcji tej funkcji.

Teksty planów są też mało czytelne z powodu braku w nich ilustracji graficznej, o czym dopiero co była mowa.

Układ treści planów dyktował zapis ich ustaleń. Odnoszone są one do różnych jednostek przestrzennych, a więc

podawane są w przekrojach dla całego województwa do wydzielonych tzw. jednostek strukturalnych województwa, do gmin i miast jako jednostek podziału administracyjnego oraz do wyróżnionych obszarów jednostek funkcjonalno-przestrzennych.

Ponadto liczne ustalenia planów są cytowane i komentowane w opisach planów w ich części "Charakterystyka tekstu planu", opracowywanej zgodnie z przyjętym dla wszystkich opisów schematycznym układem ich treści.

W tej sytuacji informacje z zakresu problematyki rekreacyjnej - o jej różnych elementach, ich rozmieszczeniu, wielkości czy zasadach funkcjonowania - są rozproszone i to w sposób niepozwalający na szybkie ich wykonienie i uporządkowanie.

Podział planów na części i przyjęty dla nich schematyczny układ treści spowodował, iż nie udało się w nich uniknąć wielu powtórzeń, zarówno opisowych /charakterystyki, komentarze, uzasadnienia/ jak i podstawowych ustaleń obowiązujących po zatwierdzeniu planu.

Wiele tych ustaleń podawano w formie zestawień w wykazach lub tabelach. Były ^{to} przeważnie ustalenia dotyczące planowanych do realizacji, w okresie pięciu lat, inwestycji.

W tabelach tych ujmowano też dane o planowanych inwestycjach rekreacyjnych. Podobnie jak i w stosunku do innych brak tu było wskazań na ich konkretny cel, na uzasadnienie wyboru ich lokalizacji czy inne charakterystyki. Takich uzasad-

nien nie przedstawia się również w opisach planów. W rezultacie w planach otrzymujemy jedynie wykaz wytypowanych do działań inwestycyjnych miejscowości i rodzajów obiektów, natomiast o metodzie tego wyboru się nie dowiadujemy.

Tak więc ogólny obraz koncepcji jak i szczegółowe ustalenia planu dla rekreacji są słabo czytelne, często wydają się być niekonsekwentne.

Jest to zapewne trudne i nie można wymagać, by autorzy planów każdorazowo "tłumaczyli się" z drogi przeprowadzonego rozumowania. Uwagi te są poruszane tu jako synteza ogólnych spostrzeżeń wynikających z analitycznej lektury planów.

W naszym wniosku chcemy bowiem stwierdzić, że trudno z układu wspomnianych wykazów, tabel jak i z rozproszenia ustaleń planu po całym jego tekście wyłonić wewnętrzne i zewnętrzne zagadnienia rekreacji. A kompleks zagadnień rekreacyjnych koniecznych do rozwiązania i odczytania w planie jest bardzo szeroki ze względu na złożoność funkcji rekreacyjnej. Ta złożoność być może sprawia, że odnosi się wrażenie, iż rozproszenie problematyki rekreacji w tekstach planów jest większe niż innych dziedzin gospodarczych regionu. W każdym przypadku ale szczególnie gdy rekreacja zostaje uznana za dominującą lub jedną z dominujących pierwszoplanowych funkcji rozwoju województwa czytelna i zwarta treść, odniesionych do niej ustaleń planu jest bardzo istotnym warunkiem konsekwentnej argumentacji i wprowadzania działań realizacyjnych.

Dlatego dalej wnioskujemy, że ujęcie zapisu funkcji rekreacji w planach zagospodarowania przestrzennego województw "rekreacyjnych" powinno stanowić swoisty, formalnie

wydzielony wątek, przedstawiony w postaci aneksu.

Następnym wątkiem czy przekrojem badań była terminologia rekreacji używana w planach zagospodarowania przestrzennego województw, która - jak się okazało - budzi poważne zastrzeżenia.

W każdej dziedzinie życia wiele terminów, pojęć, określeń może być stosowanych zamiennie. W analizowanych planach zabieg ten stosuje się nader często, lecz jednak bez wyjaśnienia, co pod samym terminem należy rozumieć, natomiast rozumienie to było różne w różnych miejscach tekstów planów. Brak w nich konsekwentnego stosowania terminów co rodzi czasem wręcz wątpliwość co do konsekwencji ustaleń, które raz dotyczą obszarów, drugi raz terenów czy rejonów, lub raz - zagospodarowania rekreacyjnego, a gdzie indziej /choć chodzi o to samo/ - turystycznego. Istotne jest zatem by aparat pojęciowy planów był konsekwentny merytorycznie i formalnie.

W zakresie ustalenia terminologii problematyki funkcji rekreacyjnej istnieje trudność szczególna, wynikająca z wszechstronności tej dziedziny, jej rozległych związków i bogactwa form wewnętrznych.

Również analiza rozróżnianych w planach województw form rekreacji wyłoniła wnioski pod adresem terminologii. Nasunęły się jednak w tym wątku badawczym i inne ważne spostrzeżenia.

Pierwszym z nich jest, że wymieniane w planach formy

rekreacji nie stanowią podstawy podziału funkcji rekreacyjnej, nie określają więc struktury rodzajowej tej funkcji. Jak wynika natomiast z tekstów planów wg tej właśnie struktury rodzajów form rekreacji dokonuje się w planach podziału terenów i opracowuje koncepcje ich zagospodarowania.

Już bowiem na wstępie planu, przy ustalonym wydzieleniu obszarów rekreacyjnych, nazywa się poszczególne tereny i miejscowości rejonami i ośrodkami: wczasowymi, turystycznymi, letniskowymi, uzdrowiskowymi lub/wg różnych rozwijających się w województwie/ form turystyki kwalifikowanej. Można to traktować jako zapowiedź ustalenia na tych obszarach odpowiedniego dla danej formy rekreacji programu ich zagospodarowania.

Dalsze ustalenia planu są jednak formułowane w sposób bardziej ogólny, bo odnoszący się do potrzeb całej rekreacji w danym rejonie.

Wobec wielkiej liczby rozróżnianych form rekreacji niezbędna jest przy planowaniu zagospodarowania przestrzennego określona systematyczność.

W jednej z analiz cząstkowych zadaliśmy pytanie: co w planach rozumie się pod pojęciem atrakcyjności rekreacyjności, co na nią się składa? Okazało się, że w zasadzie nie ma w nich odzwierciedlenia specjalnych studiów i analiz robionych na ten temat, choć wiadomo, że metody waloryzacji rekreacyjnej są ciągle rozwijane. Delimitacje obszarów atrakcyjnych, zarezerwowanych dla rozwoju funkcji rekreacyjnej zostaje się więc w planach jako dokonane, podane

na planszach i w tekstach najczęściej w postaci rejonów rekreacyjnych.

Składają się na nie przeważnie obszary różnych kategorii, wg kategoryzacji ogólnokrajowej obszarów turystycznych. Charakteryzując je podaje się tylko ich powierzchnię oraz ustaloną dla nich w planie wiodącą formę rekreacji z potrzeb której można pośrednio wnioskować o charakterze walorów danego rejonu. Takie ujęcie prezentowane w planach świadczy o tym, że nie stosuje się dla ich potrzeb specjalnych miar atrakcyjności rekreacyjnej województwa, nie przeprowadza się specjalnymi metodami systematycznych, kompleksowych ocen. Należy sądzić, że w związku z tym nie uwzględnia się wszystkich możliwych, widocznych z poziomu planowania regionalnego walorów, oprócz kulturowych i społecznych, które mogą stanowić o atrakcyjności województwa.

Wniosek o braku kompleksowych ocen atrakcyjności można rozszerzyć na brak ocen faktycznej przydatności obszarów do rozwoju funkcji rekreacyjnej. Wynika on z faktu, że w toku prowadzonych analiz nie napotkano /choć przy rzeczowym podejściu do problemów rekreacji w planach niektórych województw były ku temu przesłanki/ na oceny prowadzące do wykluczenia pewnych terenów jako nie nadających się dla rekreacji z powodu np. degradacji walorów przyrodniczych czy przeinwestowania /nawet rekreacyjnego/. Jeśli przyjąć, że w tekstach planów mamy tylko gotowe ich ustalenia, to należy stwierdzić, że nie znaleziono ich również i w opisach planów. Wykluczenia terenów z funkcji rekreacyjnej odbywały się najwyżej z powodów ewidentnie innych predyspozycji naturalnych obszarów tj. zdecydowanej przydatności dla rolnictwa

czy przyniesu lub zajętych przez urbanizację.

Z syntezy prowadzonych analiz wynika, że w planach województw nie wystąpiło również wyznaczanie potencjalnych obszarów do zagospodarowania rekreacyjnego w okresie perspektywicznym.

Wydaje się, że jest to luka i metodyczna i merytoryczna planowania rozwoju funkcji rekreacyjnej. Wybór odpowiednich terenów rezerwowych do wykorzystania w przyszłości mógł i powinien następować, przy jednoczesnym określeniu dla nich funkcji przejściowych i zasad ochrony przed degradacją.

Przy okazji analizowania problematyki delimitacji obszarów zwrócono uwagę, że kryterium ich oceny wartości lub miarą wielkości - bo różnie to było traktowane - są pojęcia chłonności i pojemności rekreacyjnej. Wnioski z analizy szczegółowej szeroko omawiają problem stosowania tych miar. Tu jednak - w syntezie konieczne jest jeszcze raz zwrócić uwagę, iż pojęcia te są w planowaniu przestrzennym używane często przeważnie z błędnym ich rozumieniem. Jednak nie we wszystkich planach znalazły one zastosowanie. Każę ten fakt wyciągnąć wniosek, że niezbędne jest zastanowienie się w jaki sposób przekazać praktyce planistycznej dorobek teoretyczny w tym zakresie, jeśli przyjąć stanowisko, iż kategorie chłonności i pojemności rekreacyjnej mają być w regionalnym planowaniu przestrzennym stosowane.

Przykładem ścisłej współpracy nauki z planowaniem przestrzennym, jest ujęcie w planach I generacji problematyki sieci osadnictwa. Podbudowa teoretyczna tego zagadnienia

została opracowana w IKS¹ i przekazana biuram planowania w momencie sporządzania planów. Potem - w podsumowaniu Krajowego Przeglądu Planów Zagospodarowania Przestrzennego Województw stwierdzono, że met^oryczna jednolitość w tej generacji planów została uzyskana tylko w dziedzinie typologii i wyznaczania poszczególnych ośrodków w całości systemu osadniczego.

Na tym tle powstało pytanie: czy z tego systemu osadniczego województw daje się wyróżnić podsystem osadnictwa rekreacyjnego?

Odpowiedź wynikająca z analizy planów w tym przekroju, w każdym badanym przykładzie była negatywna.

Również negatywny wynik otrzymujemy w momencie próby odczytania całego przestrzennego systemu rekreacyjnego. Jedynie wydzielone tereny, które wchodzić powinny w skali takiego systemu, są stosunkowo jasno zarysowane. W stosunku do nich brak jest jednak opracowania ich przestrzennych powiązań. Nie rozpatruje się bowiem w planach województw funkcjonalnej struktury sieci dróg i osadnictwa; funkcja rekreacyjna przypisywana jest poszczególnym jednostkom osadniczym w ich hierarchicznym układzie ustalonym dla potrzeb systemu obsługi ludności, zatem określenie ich rangi w systemie obsługi rekreacji wymaga odrębnego ujęcia.

Do wyłonienia ustaleń planów, które mogłyby składać się na regionalne koncepcje przestrzenne rekreacji /ze wskazaniem elementów ich struktur/ pomocne są opisy planów województw.

¹ S. Sobolewski, Kształtowanie systemu osadniczego w planach zagospodarowania przestrzennego województw. Biuletyn IKS, Nr 7-3, 1978 r.

Analiza ich wykazała jednak, że nie zawierają i one pełnej, jasnej argumentacji ustalonych w planie zasad rozwoju funkcji rekreacyjnej. Ujęcie tego problemu było by zapewne jaśniejsze, gdyby zilustrowano je rysunkiem planszy uzupełniającej, stanowiącej niejako formę graficznej syntezy analiz i ustaleń planistycznych dotyczących problematyki przestrzennej rekreacji w danym województwie.

Dalsza analiza planów zmierzała do wykonienia tej części problematyki rekreacyjnej, w której wyraźnie widać jej interdyscyplinarny charakter, liczne powiązania zewnętrzne i bogatą wewnętrzną strukturę. Analizowano więc jak plany województw ujmują ograniczenia rozwoju funkcji rekreacyjnej oraz jej korelacje z innymi funkcjami, szczególnie traktując problemy stykowe rekreacji z ochroną środowiska przyrodniczego.

W niniejszej syntezie należy podkreślić, że chociaż plany województw są bogate w stwierdzenia dotyczące konieczności ochrony walorów rekreacyjnych środowiska to ich ustalenia w tym zakresie są podane w dość ogólnym zarysie. Ponadto ustalenia mogące mieć bezpośredni lub pośredni wpływ na ochronę rekreacyjną walorów środowiska przyrodniczego są w tekstach i opisach planów rozproszone, a ich synteza przy omawianiu funkcji rekreacyjnej nie występuje.

Plany nie określają pożądanych działań czy zabiegów, które jako ustalenia winny znaleźć należyte odzwierciedlenie w zapisach odnoszących się do poszczególnych rejonów i miejscowości wyznaczonych do pełnienia funkcji rekreacyjnej.

Stan taki wynika prawdopodobnie z generalnej trudności sformułowania zasad gospodarowania zgodnych z wymogami ochrony przyrody. Świadczy o tym fakt, że właśnie przy pojawianiu się problemów stykowych rekreacji i ochrony środowiska przyrodniczego autorzy planów podkreślają konieczność przeprowadzenia dodatkowych studiów i ekspertyz.

W ślad za tym umieszczano zapis , iż stosowne ustalenia będą zawarte w planach zagospodarowania przestrzennego niższego rzędu. W tych planach miało więc nastąpić faktyczne rozpatrzenie całego zakresu ograniczeń zewnętrznych i wewnętrznych rozwoju funkcji rekreacyjnej.

Przeprowadzone analiza porównawcza wybranych planów wykazała, że generalnie poziom ich w zakresie rozwiązywania problemów ograniczających rozwój rekreacji jest nierówny. W niektórych planach kwestie te zostały dostrzeżone ale pozostawiono je bez propozycji rozwiązań, a więc bez ustaleń na rzecz poprawy warunków rozwoju funkcji rekreacyjnej. Natomiast w planach, które wykazują szersze zrozumienie tej problematyki znamienne jest, że podaje się zwykle tylko ograniczenia istniejące, zaś brak jest w nich dostrzegania konfliktów potencjalnych.

Ponadto - podobnie jak to stwierdzono przy analizie poprzednich wątków problematyki rekreacyjnej - ograniczenia rozwoju tej funkcji pojawiają się w tekstach planów w sposób rozproszony, a najczęściej można je znaleźć przy ustaleniach dla rolnictwa czy przemysłu lub ochrony środowiska. Zatem są to zapisy tylko pośrednio dotyczące rekreacji lecz nie do jej

problematyki adresowane.

Za lukę metodyczną planów należy więc uznać, że ograniczenia /czy po prostu - uwarunkowania/ rozwoju rekreacji nie są systematycznie wyliczane i klasyfikowane co do skali ich oddziaływania oraz kolejności koniecznej ich eliminacji. Stosunkowo dobre rozpracowanie ograniczeń przestrzennych i technicznych znalazło się w jednym z planów. W planie tym oprócz zaznaczenia korelacji z funkcjami produkcyjnymi wiele ustaleń adresowanych do infrastruktury technicznej regionu było uzasadnianych potrzebami rozwoju rekreacji.

Należy sądzić, że tak szerokie ujęcie wynika z przyjęcia przez autorów planu absolutnego priorytetu funkcji rekreacyjnej i w związku z tym - podporządkowania ustaleń adresowanych do pozostałych dziedzin życia regionu funkcji rekreacyjnej.

Należy zaznaczyć, że we wszystkich poddanych analizie planach stwierdzono brak dostrzegania uwarunkowań rozwoju funkcji rekreacyjnej, wynikających ze sfery rozwiązań organizacyjnych, ekonomicznych, prawnych czy warunków społecznych. W toku badań starano się bowiem przeanalizować plany województw i z tego punktu widzenia. Okazało się jednak, że przekrój zagadnień ekonomiki i organizacji rekreacji jest w planach województw nie do uchwycenia. Zatem można powiedzieć, że planowanie przestrzenne sprzed 10 lat nie zajmowało się zasadami i warunkami rozwoju rekreacji wynikającymi z uwarunkowań "pozaprzestrzennych". Zmienić się to powinno w nowej generacji planów województw - w procesie

planowania przestrzennego zintegrowanego z planowaniem społeczno-gospodarczym. Znajdujemy już tego pierwsze próby w założeniach do nowych planów regionalnych. Ich analiza wykazała, że zastosowano tu do problematyki rekreacji ujęcie nowe, umieszczając ją w sferze problemów społecznych.

3. WNIOSKI

Przystępując do tematu "Rekreacja w systemie planowania przestrzennego regionalnego i miejscowego"¹ uczyniliśmy założenie, że:

jeżeli rekreacja ma działać w przestrzeni według racjonalnych zasad organizacji przestrzeni jako takiej i samej rekreacji jako funkcji obszarów, muszą być opracowane jasne:

- polityka nadająca odpowiednią rangę społeczną i gospodarczą problematyce rekreacyjnej,
- metody realizacji tej polityki przez planowanie przestrzenne, jako narzędzie polityki przestrzennej kraju i poszczególnych jego regionów.

Na osiągnięcie tego drugiego celu powinno mieć istotny wpływ wypracowanie metodologii planowania przestrzennego rekreacji, w całej gamie zróżnicowania jej znaczenia w funkcjonowaniu poszczególnych typów obszarów, od jej roli wiodącej do podporządkowania innym funkcjom. Postawiliśmy też wówczas tezę, że:

istnieje konieczność wypracowania niezależnie od planów województw, gmin i miast metody sporządzania planów zagospodarowania przestrzennego rejonów i kompleksów rekreacyjnych oraz zasady przechodzenia ze skali i treści tych planów na plany jednostek podziału administracyjnego, względnie sposobu ich wzajemnego nakładania się.²

¹Przypominamy, że jest to pierwotne brzmienie tematu podjętych przez nas badań, które zostaną obecnie zamknięte na etapie niniejszego opracowania.

²Por. J.Smogorzewski /1973/.

Ograniczenie zakresu niniejszych badań do skali regionalnej planowania przestrzennego i przeprowadzenie ich na przykładach województw o rozwiniętych funkcjach rekreacyjnych /co było przedmiotem zainteresowań zleceńodawcy/ czyni problem metodyki ujęcia problematyki rekreacji w systemie planowania przestrzennego nie w pełni rozwiązany. Kompleksowe jego ujęcie wymaga zbadania też miejsca rekreacji w planach województw, gmin i miast, w których funkcje rekreacyjne są wręcz marginesowe. Przebadanie planów regionalnych i miejscowych takich obszarów byłoby dopiero podstawą formułowania wniosków metodycznych na tle całego systemu planowania.

Pomimo to dokonując syntezy przeprowadzonej analizy ująć problematyki rekreacji w regionalnych planach zagospodarowania przestrzennego województw podajemy próbę sformułowania wniosków zarówno do:

- praktyki planowania przestrzennego, jak i do
- dalszych badań nad metodyką rozwiązywania problemów rekreacji.

Pierwszy wniosek do praktyki planistycznej dotyczy konstrukcji planów zagospodarowania przestrzennego województwa.

Jak wiadomo, plany zagospodarowania przestrzennego województw I generacji składają się z trzech części: tekstu planu, 3 plansz podstawowych i opisu planu. Stanowią one nierozdzielalną całość dokumentu jakim jest plan, choć formalnie status prawny posiada tylko tekst planu i mające go ilustrować tzw. plansze podstawowe. Status ten odnosi się więc do ustaleń

realizacyjnych, których uzasadnienia umieszczone zostały w odrębnym tomie.

Stwarza to sytuację, że pełne zrozumienie całości koncepcji przestrzennego zagospodarowania województwa lub wybranych jej elementów wymaga wspólnej lektury opracowań pisanych i kartograficznych.

Okazuje się jednak, że nawet dla najbardziej wprawnego czy wnikliwego odbiorcy lektura planu staje się żmudną analizą kolejnych zagadnień, które w żadnej z części składowej planu nie są wyjaśnione w sposób wyczerpujący. Budzi to wiele wątpliwości co do rzetelności czy poprawności opracowania lub wręcz skuszności poczynionych w nim ustaleń.

Wobec powyższego należy dążyć do opracowania zintegrowanego, zawierającego całość treści i odzwierciedlającego logikę procesu planowania. Rolę taką w prezentacji konkretnej dziedziny przejąć może stosowny aneks, co w przypadku problematyki rekreacji uważamy za uzasadnione.

Należy bowiem uznać, że na dzisiejszym etapie rozwoju metodyki planowania przestrzennego oraz zasad konstrukcji planów regionalnych nie można zapewnić miejsca dla pełnego i wyraźnego przedstawienia ustaleń dotyczących poszczególnych funkcji regionu. Szczególnie trudne do pokazania wśród innych treści planu regionalnego są ustalenia dotyczące wysoce interdyscyplinarnej funkcji rekreacyjnej. Ujęcie ich w zwartej i czytelnej formie jest natomiast bardzo ważne dla jasnego przedstawienia i praktycznej realizacji regionalnych koncepcji tej funkcji.

Koncepcje funkcji rekreacyjnej w planach zagospodarowania przestrzennego województw nie były opracowane i zaprezentowane w sposób wyczerpujący.

Szeroka problematyka rekreacji wymaga bowiem przedstawienia bardzo różnych jej aspektów.

W tej sytuacji wyłącznie opisowa forma zarówno tekstów jak i opisów planów jest nie wystarczająca. Proponowany aneks stwarza natomiast możliwość prezentacji ustaleń planu przy użyciu dodatkowych form przekazu. Powinny to być przede wszystkim rysunki /mapy i plansze/ stanowiące graficzną syntezę ustaleń dotyczących rekreacji oraz diagramy czy wykresy lub tabele, pełniące rolę statystycznej charakterystyki rekreacji.

Zarówno rysunki, wykresy, diagramy jak i tabele i inne formy graficzne są w planach pożądane z metodycznego punktu widzenia. Oprócz tego, że sprawują one rolę porządkowania i jaśniejszej prezentacji tekstu stanowią dobre narzędzia analiz wykonywanych w procesie planowania a w tekście planów przejrzystą formę podania wyników prac planistycznych.

Ilustracja tekstu jest w planowaniu przestrzennym równorzędną formą zapisu jego ustaleń; obie te formy winny się uzupełniać.

Należy podkreślić, że w dotychczasowym ujęciu problematyki rekreacji w planach województw brak jest korespondencji ich tekstu z planszami podstawowymi i planszą uzupełniającą, a dotyczącą tej właśnie funkcji.

Aby nie narzucać schematów praktyce planistycznej uważamy, że aneks poświęcony rekreacji nie musi być załącznikiem

do planów wszystkich województw; powinien być on opracowany w przypadkach , gdy problemy rekreacji uważa się za szczególnie ważne. Wniosek ten odnosi się więc przede wszystkim do planów województw, w których rekreacja zostaje przyjęta za funkcję wiodącą w rozwoju regionu.

Potrzebę sporządzania aneksu poświęconego problematyce rekreacji widzimy bez względu na przyszłą formę planów województw, gdyż wiadomo, że w samych planach nie mogą być ujmowane problemy merytoryczne i metodyczne, występujące w procesie planowania funkcji. Wnioski z analiz przeprowadzonych w toku niniejszej pracy wskazują natomiast na potrzebę przedstawiania tego procesu.

Forma aneksów jest godna rozpatrzenia również z powodu zagwarantowania czytelności planu do rozszerzającego się w ostatnich latach udziału społeczeństwa w procesie planowania. Teksty planów będą coraz częściej przedmiotem dociekań uzasadnień takich czy innych. W miarę wzrostu świadomości społecznej będzie wzrastać zainteresowanie obywateli regionu planem rozwoju jego żywotnych funkcji.

W konkluzji naszych badań można wskazać na wybrane problemy merytoryczne i metodyczne ujęć problematyki rekreacji, które uznajemy za wymagające najpilniejszego wyjaśnienia i rozwiązania.

Pierwszym z nich jest terminologia, na którą staramy się patrzeć przede wszystkim z punktu widzenia potrzeb planowania przestrzennego.

Różnorodność istniejących w życiu form rekreacji i elementów rekreacyjnego zagospodarowania terenów, ich nazw przyjętych w praktyce oraz terminów stosowanych dla ich określenia w literaturze, daje możliwość dokonywania bardzo dużej liczby "kombinacji" w używanym nazewnictwie. Zatem - i to nie tylko w planowaniu przestrzennym - panuje niebezpieczeństwo niewłaściwego "wyrażania się" w kwestii rekreacji. Właściwość ta jest jednak rzeczą umowną. Z wcześniej zaprezentowanej analizy nasuwa się wniosek, że jest potrzebne choćby dla jasności intencji autorów planu - podanie podstawowych definicji z zakresu rekreacji, klasyfikacji stosowanych pojęć bądź powołania się na odpowiednie w tym zakresie źródła.

W nowej generacji planów wojewódzkich wyjaśnienia terminologiczne można umieścić w proponowanym aneksie.

W ten sposób aneks, o którym była mowa, że ma stanowić miejsce jasnego przedstawienia koncepcji planistycznej rozwoju rekreacji, stanowić też mógłby elaborat metodyczny planowania tej funkcji.

Przy tej okazji można wyrazić pogląd, iż nie jest jeszcze dziś rozstrzygnięte, czy o ile planowanie przestrzenne

ma się rozwijać zarówno w sferze metodologicznej, to formułowanie takiego elaboratu w stosunku do całości planów nie będzie z czasem konieczne. Jest jednak to zadanie z pewnością trudne do realizowania przez planistów przestrzennych, pracujących przede wszystkim w praktyce planistycznej, w której czas przeznaczony jest na pilną zazwyczaj realizację konkretnych opracowań projektowych. W tej sytuacji ich wszechstronna wiedza nie jest przedstawiona na użytek publiczny od strony jej podbudowy teoretycznej.

Niewiadomo komu bardziej przeszkadzają nieścisłości terminologiczne - projektantom, postronnym czytelnikom /w tym i badaczom ich metodyki/ czy bezpośrednio zainteresowanym w praktyce realizacji planu. Wydaje się, że wszystkim po trochu, a w ostatniej grupie odbiorców planów dochodzić może - na tle "łapania za słówka" - do sytuacji wręcz konfliktowych /np. przy uzyskiwaniu zgody na inwestycje, rozdziale środków finansowych wg zapisów w planie co do kierunków ich wydatkowania itp. /. Jeśli nawet nie przypisywać chaosowi terminologicznemu tak wielkiego znaczenia dla skutków praktycznych, to dla zwykłego porządku wydaje się konieczne wprowadzenie pewnego dekalogu pojęć z zakresu problematyki rekreacji; w ich rozumieniu mającym zastosowanie w planowaniu przestrzennym tej funkcji. Może się okazać, że jest to dekalog specyficzny, bardzo szeroki, bowiem aparat terminologiczno-pojęciowy zapisu funkcji rekreacyjnej nie powinien ograniczać się, co jak widać ma miejsce w treści planów zagospodarowania przestrzennego, do problematyki bezpośrednio rekrea-

cyjnej. Powinien on także objąć sferę pośrednią, tzn. relacje funkcji rekreacyjnej do innych funkcji.

Wobec powyższego stawiamy wniosek, że należy rozpatrzyć możliwości utworzenia interdyscyplinarnego zespołu lub komisji Instytutu Turystyki, Instytutu Gospodarki Przestrzennej i Komunalnej oraz przedstawicieli praktyki planistycznej do wspólnego proponowania podstawowej terminologii rekreacji. Wydaje się, że istniejąca terminologia odnosząca się do obiektów, urządzeń, działań jest możliwa do uporządkowania i potrzebna jest jedynie wypowiedź autorytetu w tej sprawie. Niedojrzała jest natomiast terminologia dotycząca przestrzeni - obszarów - terenów i różnych zjawisk w niej zachodzących.

Również wobec bardzo dużej liczby możliwych do wydzielania form rekreacji problem systematycznego podejścia i stosowania w planowaniu przestrzennym uzgodnionych terminologicznie z tego zakresu pojęć wymaga opracowania. Poza problemem terminologii pragniemy podkreślić, że przede wszystkim należy odpowiedzieć na pytanie w jaki sposób planowanie przestrzenne ma się posługiwać kategorią "formy" niejako systematyzującą zjawisko rekreacji. Uwaga ta wynika z wniosków przedstawionych wcześniej, które zarazem sugerują iż znajomość wszystkich form rekreacji i umiejętność ich rozróżniania nie jest wiedzą mającą należyte metodyczne zastosowanie w regionalnych planach zagospodarowania przestrzennego. Trzeba by więc rozważyć, czy na użytek praktyczny planowania przestrzennego nie można wydzielić /ustalić/

pewnych typów form rekreacji lub innych kategorii zbiorczych tego bogatego w swe przejawy zjawiska. Chodzi bowiem o uściślenie znaczenia istoty poszczególnych form rekreacji dla rozwiązywania problemów jej rozwoju metodami planistycznymi.

We wnioskach do zagadnienia wskaźników chłonności i pojemności rekreacyjnej, o których powiedziano, że są w planach województw traktowane w bardzo różny - często błędny sposób, należy powiedzieć, że wiele luk metodycznych w planowaniu przestrzennym, - podobnie jak i w innych dziedzinach - istnieje z powodu braku dostatecznego przepływu informacji z nauki do praktyki lub mijania się z potrzebami praktycznymi kierunków podejmowanych badań i rozwoju teorii. Wobec aktualnie prowadzonych w ramach CPBP 08.06 prac nad zastosowaniem wymienionych wskaźników w planowaniu przestrzennym mamy nadzieję na ostateczną wypowiedź autorytetów w tej kwestii.

Na marginesie można postawić natomiast wniosek, iż istnieje potrzeba podjęcia badań nad koniecznością szerszego stosowania w planowaniu przestrzennym parametrów liczbowych - wskaźników i mierników - obiektywizujących w miarę potrzeb zjawisko rekreacji. Analiza planów wykazała, iż praktycznie problematyka rekreacji ujmowana jest w nich bez specjalnych miar, a dla jej scharakteryzowania używa się jedynie formy opisowej.

W planach często wskazuje się na konieczność zlecenia specjalnych studiów w zakresie korekcji funkcji rekreacyjnej

z innymi funkcjami, co świadczy o stopniu trudności w rozpatrywaniu tych zagadnień, podobnie jak to już zauważono w odniesieniu do rozstrzygnięć planów na styku problemów rekreacji z ochroną środowiska.

Wynika stąd wniosek do dalszych badań, które winny określić relacje rekreacji z innymi funkcjami obszarów i ich wpływ na metodykę /sposób i zakres/ planowania przestrzennego rekreacji - jako funkcji i regionu - jako terytorium, w których funkcja ta występuje.

W konkluzji niniejszej pracy należy powiedzieć, że i problemy stykowe rekreacji z ochroną środowiska nie były w planach województw dostatecznie jasno i szeroko potraktowane. W niektórych planach nie określono w żaden sposób wzajemnego stosunku tych dwu dziedzin.

Już sama problematyka ochrony środowiska - 10 lat temu miała zupełnie inny wymiar, co może być jedną z przyczyn, iż odczuwa się dziś niedosyt z powodu dostrzegania przez plany województw tylko niektórych jej problemów. Natomiast uważamy, że skala regionalna jest najważniejsza do analiz i formułowania ustaleń w tym zakresie, bowiem od kierunków działań wyznaczonych w planach województw zależy sterowanie prawidłowym rozwojem jednej i drugiej interesującej nas tu dziedziny. Jest wielce prawdopodobne, że brak tych zapisów w planach miał się przyczynić do powstania faktów dokonanych nieprawidłowego zagospodarowania obszarów o wysokich walorach środowiska i w konsekwencji tego skrajnej, ale panującej współcześnie opinii, iż użytkowanie rekre-

acyjne terenów najcenniejszych przyrodniczo jest podstawowym ich wrogiem i sprawcą degradacji. Zgodnie z tym poglądem w dzisiejszym programowaniu ochrony przyrody podkreśla się konieczność jej ochrony nie dla - lecz przed rekreacją.

10 lat temu inaczej - i chyba w sposób bardziej racjonalny - traktowano te sprawy.

W analizowanym tekście planu woj. nowosądeckiego "tereny zakwalifikowane do I i II kategorii terenów turystyczno-wypoczynkowych objęto ochroną krajobrazu i wyznaczono do pełnienia funkcji turystycznych". W nich przewidywano "racjonalne przekształcenie środowiska związane z potrzebami m.in. zainwestowania turystycznego".

Obecnie tereny chronione coraz bardziej wkraczają w przestrzeń rekreacyjną kraju. Stanowią one zabezpieczenie m.in. utrzymania wysokich walorów rekreacyjnych środowiska przyrodniczego. Ustanawianie ich winno być więc przedmiotem zainteresowania i rekreacji. Wniosek ten należy eksponować i w planowaniu przestrzennym, bowiem analiza rozumienia w nim pojęcia atrakcyjności rekreacyjnej i stosowanych zasad wydzielania terenów dla rekreacji wskazała, że w planach nie wydziela się obszarów potencjalnych /do zagospodarowania rekreacyjnego w perspektywie/ oraz nie dokonuje się krytycznej oceny obszarów dotychczas uważanych za atrakcyjne dla rekreacji, pod kątem faktycznego ich stanu. Coraz trudniejsze utrzymanie wysokich wartości elementów przyrodniczych czy harmonii zagospodarowania terenów to problemy

podnoszone coraz częściej - i przez wzrost świadomości w zakresie problematyki ochrony środowiska przyrodniczego i problematyki rekreacji jako racjonalnego wypoczynku. Dla niego przeinwestowanie terenów rekreacyjnych, nadmierne skupienie w sezonie letnim czy zimowym ogromnych rzesz wczasowiczów i turystów, niedomogi organizacyjne obsługi to - obok obniżającej się jakości wód, powietrza, lasów i innych komponentów przyrody - czynniki, które należy traktować jako ujemne dla planowania rozwoju zagospodarowania rekreacyjnego, dalszego na nich rozwoju rekreacji.

O pomniejszaniu się powierzchni obszarów, a właściwiej powiedzieć - przestrzeni rekreacyjnej należy pamiętać przy nowych wersjach planów regionalnych. Plany te powinny być syntezą wszystkich faktycznych wartości jakie województwo jako region ma stanowić dla turysty.

Zdając sobie sprawę z tego, iż szczególnym przedmiotem jego zainteresowań są walory najcenniejszych przyrodniczo terenów, wyrażamy przekonanie, iż w najbliższym już czasie nastąpi wyważenie poglądów w sprawie wzajemnych uwarunkowań i zasad współistnienia rekreacji z ochroną przyrody oraz właściwe ustosunkowanie się do nich planowania przestrzennego.

Zmierzają ku temu prace IGPIK realizowane w ramach III grupy tematycznej CPBP 08.06 poświęcone modelom zagospodarowania rekreacyjnego parków krajobrazowych. Niestety - wątek badawczy podjęty przez nas w roku ubiegłym dotyczący metod ujmowania problematyki rekreacji w planach zagospodarowania przestrzennego obszarów chronionych, które aktualnie

gwałtownie się rozwijają, został w ww. programie zaniechany. W konkluzji trzeba podkreślić, iż jego powtórne podjęcie jest jednym z najpilniejszych zadań nauki, mającej wspomagać praktykę planistyczną w celu zabezpieczenia interesów rekreacji. Nowe ujęcie tych interesów będzie miało niebawem wymiar przestrzenny ogólnokrajowy; 30% powierzchni kraju będzie w niedalekiej przyszłości nosiło status obszaru chronionego, w którym rekreacja będzie musiała rozwijać się i być zaplanowana według nowoczesnych metod. Metody te winny zmierzać do włączenia rekreacji, przez odpowiednie właśnie jej planowanie przestrzenne, w aktywną ochronę przyrody, stanowiącej wszak bazę rozwoju funkcji rekreacyjnej.

Szczególne miejsce w niniejszych konkluzjach poświęcono problematyce współcześnie istniejących ograniczeń dla rekreacji ze strony ochrony środowiska ze względu na aktualną wagę tego problemu. Były jednak też przedmiotem analiz i inne ograniczenia rozwoju funkcji rekreacyjnej i sposób ich ujęcia w planach. Wnioski z przeprowadzonych badań w tym zakresie są następujące.

Regułą jest, że bardzo słabo zaznaczają się w planach sprawy rekreacji w obszarach rezerwowanych dla rozwoju innych funkcji. W analizie stwierdzono, że również nie są dostrzegane w planach problemy wewnętrznych konfliktów rejonów rekreacyjnych.

Braki te należy traktować jako poważny sygnał konieczności wypracowania osobnej metodyki rozwiązywania

i ujęć w ustaleniach planów kompleksu zagadnień ograniczeń funkcji rekreacyjnej, które w regionalnej skali planowania przestrzennego winny być w sposób wyczerpujący analizowane.

W badaniach tych należy położyć nacisk na metody eliminowania ograniczeń dla funkcji rekreacyjnej; w przypadkach, gdy całkowita eliminacja jest niemożliwa - na sposoby osłabiania ich negatywnego wpływu na rekreację, które również należy w planach regionalnych rozpatrywać, a jak dotąd są bardzo słabo ujmowane.

KONKLUZJA

Plany województw I generacji były jednorazowym wydarzeniem, które nie miało dalszego ciągu, pozwalającego na doskonalenie tych opracowań i stopniowe ustalanie metody ich opracowywania. W tej sytuacji nie można korzystać bezpośrednio i w takim zakresie jakby należało z ówczesnych osiągnięć i porażek, jednym słowem - doświadczeń.

Minęło ponad 10 lat, w międzyczasie zaszły duże zmiany w organizacji planowania przestrzennego - zwłaszcza na poziomie centralnym - oraz zmieniła się podstawa prawna - ustawa o planowaniu przestrzennym - określająca warunki dogodne dla znacznie szerszych i bardziej elastycznych ujęć planistycznych. Jednak w istocie zmiany warunków organizacyjnych planowania jak i dokonujące się w czasie ostatnich lat przemiany w kraju nie wywołały zasadniczej ewolucji poglądów na temat znaczenia problematyki rekreacyjnej w planowaniu przestrzennym. Ulec natomiast muszą przewartościowaniu niektóre jego wątki merytoryczne jak np. współistnienie wykorzystania rekreacyjnego obszarów o najwyższych walorach przyrodniczych z aktualnie wzmożoną ich ochroną, lub metodyczne - jak rola i charakter regionalnego planowania rekreacyjnych obszarów funkcjonalnych.

Nowy etap procesu planowania przestrzennego województw odbywać się musi /ze świadomością/:

- obecnych poglądów i tendencji ich rozwoju,
- zmieniającego się teoretycznego układu odniesienia systemu planowania przestrzennego,

- dorobku dziedzin uczestniczących w rozwiązywaniu problemów rekreacji.

Nadążać też musi nasza praca na rzecz przygotowania planistów rekreacji do projektowania tej złożonej dziedziny, korespondującej ze wszystkimi trzema celami planowania przestrzennego:

- zabezpieczenia dobrych warunków bytowych ludności,
- organizacji gospodarki narodowej w przestrzeni,
- racjonalnego wykorzystania warunków środowiska.

Regionalne plany zagospodarowania przestrzennego mają podstawowe znaczenie dla kształtowania funkcji rekreacyjnej.

Dobry plan zagospodarowania przestrzennego, opracowany z pełną znajomością warunków środowiska przyrodniczego z punktu widzenia jego przydatności i atrakcyjności dla rekreacji, znajomością specyfiki tej funkcji i opracowany z zaangażowaniem, powinien stanowić podstawę dla właściwego prowadzenia polityki przestrzennej.

B I B L I O G R A F I A

I. Publikacje i prace niepublikowane

1. Bafia L.: Problemy rozwojowe województwa nowosądeckiego
Rada Narodowa gospodarka. Administracja 1975 nr 23
8 - 10
2. Bagiński S.: Warunki przyrodnicze podstawą kształtowania
głównych funkcji obszaru województwa olsztyńskiego.
Miasto 1981 nr 7, s. 3-6.
3. Bald Kazimierz: Metody sporządzania planów zagospodarowania
przestrzennego województw. Koreferat.
Biuletyn nr 106 KPZK PAN Warszawa. 1979 r.
4. Bielecki Czesław: Ekonomia i planowanie rozwoju regionów
Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne. Warszawa 1974.
5. Borowik I.: Główne funkcje województwa olsztyńskiego w pla-
nach zagospodarowania przestrzennego. Miasto 1981,
nr 7. s. 1-2
6. Chmielewski Tadeusz: Waloryzacja rekreacyjna województwa
Lubelskiego ze szczególnym uwzględnieniem roli projektowa-
nych parków krajobrazowych.
Instytut Gospodarki Przestrzennej i Komunalnej
Lublin 1987.
7. Dembowska Zofia: Planowanie przestrzenne w ujęciu systemo-
wym.
Instytut Kształtowania środowiska - Państwowe Wydawnictwa
Naukowe Warszawa 1978.
8. Dembowska Zofia: Metody planowania przestrzennego rozwoju
województw. Instytut Kształtowania Środowiska Warszawa 1980 r.
9. Dembowska Zofia: Metody planowania przestrzennego i opraco-
wywania planów zagospodarowania przestrzennego.
Człowiek i środowisko nr 3-4 IKS Warszawa 1981.
10. Dembowska Zofia: Metody i techniki w planowaniu przestrzennym
Instytut Gospodarki Przestrzennej i Komunalnej, Warszawa
1987. maszynopis.

11. Dębski Lech: Planowanie przestrzenne zagospodarowania turystycznego
w: Rozwój zagospodarowania Turystycznego w Polsce w świetle badań. Stan i perspektywy.
Instytut Turystyki. Warszawa 1980 str. 87-132.
12. Domański R.: Kształtowanie otwartych regionów ekonomicznych
Państwowe Wydawnictwo Naukowe. Warszawa 1972.
13. Elementy teorii planowania przestrzennego - praca pod redakcją K. Szecomskiego
Państwowe Wydawnictwo Naukowe. Warszawa 1972.
14. Furman Stanisław: Poglądy na niektóre problemy planowania przestrzennego województw na podstawie sondażu opinii środowiska TUP.
TUP Komunikat 40 1/1978, Warszawa 1978. str. 75-83.
15. Galon-Kozakiewicz J., Szulczewska B.: System obszarów chronionych w planach zagospodarowania przestrzennego województw.
Biuletyn Instytutu Kształtowania Środowiska 1978 nr 7/8.
16. Głównia Jerzy: Układy regionalne ruchu turystycznego.
Instytut Turystyki. Zeszyty naukowe nr 6. Warszawa 1978 str. 3-20.
17. Jaczewski Z.: Zagospodarowanie przestrzenne terenów rekreacyjnych w województwie olsztyńskim w latach 1960-1980
Miasto 1981 nr 7. s. 32-36.
18. Jagusiiewicz A.: Przestrzenne planowanie rozwoju turystyki w województwach.
Miasto 1981. nr 4 str. 26-32.
19. Jagusiiewicz H.: Przestrzenna polityka turystyczna 1986-1995
Instytut Turystyki. Warszawa 1986.
20. Jagusiiewicz A.: Planistyczno-badawczy dorobek w zakresie turystycznego zagospodarowania województw
w: Rozwój zagospodarowania turystycznego w Polsce w świetle badań. Stan i perspektywy Warszawa 1980 str. 185-190.

21. Jakobsche I.: Problematyka środowiska przyrodniczego w diagnostycznych badaniach regionalnych PAN KPZK Biuletyn. zeszyt 188 Warszawa, 1988 str. 96-111
22. Jędraszko Andrzej: Krajowy Przegląd Planów Przestrzennego Rozwoju Województw - referat podsumowujący merytoryczne wyniki dyskusji TUP.
TUP komunikat 40 1/1978. Warszawa 1978 s. 157-290.
23. Jędraszko A.: Plany struktury. Zastosowanie do planowania przestrzennego województw.
Państwowe Wydawnictwa Naukowe Warszawa. Łódź 1981.
24. Józefczyk K.: Problemy rozwoju turystyki i rekreacji w planach przestrzennego rozwoju województw.
TUP Komunikat 40 1/197- Warszawa 1978 s. 97-111
25. Kanoza M.: Problemy przestrzenne w gospodarce turystycznej na przykładzie województwa suwalskiego.
Miasto 1980 nr 1 str. 16-19.
26. Kasperski B., Radziejowski J.: Rekreacja w planach przestrzennych województw.
Biuletyn IKS 1978 nr 7-8 Warszawa rok V. str. 56-61.
27. Kołodziejski J.: Model planowania regionalnego
Studia KPZK T 38 Warszawa 1972.
28. Kołodziejski J., Herman S.: Problemy metodyczne a realizacja planów przestrzennego zagospodarowania województw.
Miasto 1976 nr 8 str. 1-9.
29. Kostrowicki A.S.: Z problematyki badawczej systemu człowiek - środowisko. IG PAN Przegląd Geograficzny Tom. XLII. zeszyt 1 PWN Warszawa 1970 str. 3-18.
30. Krajowy Przegląd Planów Przestrzennego Rozwoju Województw.
Narada. Przestrzenny Rozwój Województw.
IKS Warszawa grudzień 1977.
31. Kruczała Jerzy: Zagospodarowanie turystyczne.
Akademia Ekonomiczna w Krakowie.
Kraków 1986. powielacz.

32. Malisz B., Zurkowski J.: Metody analizy progowej.
Biuletyn KPZK T 34 PWN Warszawa 1971.
33. Malisz B.: Metody planowania regionalnego.
Studia KPZK PAN Tom XXXIX PWN. Warszawa 1972.
34. Malisz B.: Koreferat do opracowań przygotowanych na Seminarium
KPZK PAN i TUP w sprawie metod opracowania planów województw
Biuletyn KPZK PAN z 106 Warszawa 1979.
35. Materiały do rozporządzeń wykonawczych do ustawy o planowaniu
przestrzennym. praca zbiorowa pod kier. J. Radziejewskiego
IKS Warszawa 1983. s. 33.
36. Planowanie przestrzenne.
Praca zbiorowa pod red. J. Regulskiego.
Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne Warszawa 1985.
37. Planowane regionalne w Polsce. Doświadczenia perspektywy.
Biuletyn KPZK z 76 Warszawa 1973.
38. Prandecka D.: Przestrzennie aspekty planowania wzrostu i rozwoju.
w: Elementy teorii planowania przestrzennego pod red.
K. Secomskiego PWN 1972.
39. Problemy rekonstrukcji metodologicznej polskich studiów
regionalnych.
Biuletyn KPZK PAN z 12 Warszawa 1983.
40. Przeclawski K.: Humanistyczne podstawy turystyki.
Seria kształcenie i doskonalenie. Instytut Turystyki
Warszawa 1986.
41. Przybyszewska-Gudelis, R., Grabiszewski R., Iwicki S.;
Problematyka Waloryzacji i zagospodarowania turystycznego
miejscowości krajoznawczych w Polsce.
Instytut Turystyki Wwa 1979 s. 160.
42. Rolewicz Cz., Kosenberg A.: Wytyczne w sprawie opracowania
planów przestrzennego zagospodarowania krajowych kompleksów
turystycznych /KKT/.
Komisja Planowania przy Radzie Ministrów
Warszawa 1976 /do użytku służbowego/.

43. Rekreacja w systemie planowania przestrzennego regionalnego i miejscowego. Zespół autorski Henclik Z., Kamieniecka J., Smogorzewski J. IGPIK Warszawa październik 1987.
44. Smogorzewski J.: Rekreacja, turystyka i lecznictwo uzdrowiskowe jako czynnik rozwoju województw.
Biuletyn Instytutu Kształtowania Środowiska 1978 nr 7/8 str. 37-41.
45. Smogorzewski J.: Problematyka ochrony kształtowania środowiska w planach zagospodarowania przestrzennego województw.
Wnioski do metody sporządzania planów. Warszawa IKS 1980 r.
46. Smogorzewski J., Radziejowski J.: Rekreacja. Materiały do projektowania regionalnych i miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.
Instytut Gospodarki Przestrzennej i Komunalnej Warszawa 1987.
47. Sobolewski S.: Kształtowanie systemu osadniczego w planach zagospodarowania przestrzennego województw.
Biuletyn IKS 1978 nr 7/8 Warszawa rok V str. 20-31.
48. Stalski M.: Program rozwoju turystyki w województwie suwalskim do r. 1990.
Biuletyn Informacyjny Instytutu Turystyki 1977 nr 1 str. 7-11.
49. Struktura i przestrzenne rozmieszczenie ruchu turystycznego w województwie koszalińskim /lata 1971 - 1975/.
Koszalińskie Studia Materiałowe 1977 nr 2. str. 47-62.
50. Suliga J.: Plany zagospodarowania przestrzennego województw - cele, zadania zakres, metoda planów.
Biuletyn IKS nr 5 Warszawa 1976.
51. Suliga J.: Metody sporządzania planów zagospodarowania przestrzennego województw.
Biuletyn KPZK PAN z.106 Warszawa 1976.
52. Suliga J.: Rozwój metody sporządzania planów zagospodarowania przestrzennego województw.
Biuletyn IKS 1978 nr 7-8. Warszawa rok V str. 5-11.
53. Szuszkiewicz J., Kasperski B., Henclik Z.: Wypoczynek. Systematyzacja pojęć. Planownictwo.
IUA Seria prac własnych. Zeszyt nr 82 Warszawa 1964.

54. Turystyka w województwie nowosądeckim.
Materiały z konferencji poświęconej problemom praktyczno-
naukowym.
Krynica 5-6 lutego 1977. Urząd Wojewódzki w Nowym
Sączu. Akademia Wychowania Fizycznego i Akademia Ekonomiczna
w Krakowie. Kraków - Nowy Sącz 1977.
55. Urbanowicz J.: Zagospodarowanie turystyczne i funkcje
uzdrowiskowe województwa koszalińskiego.
Rada Narodowa, Gospodarka i Administracja 1976 r. nr 18
str.14-15.
56. Warszyńska J.: Problemy Badawcze geografii. Folia Geographica
Series Geographica - Oeconomica Vol. XIX 1986 / PL SSN
0071 - 6707.
57. Winiarski B.: Planowanie regionalne i plany regionalne a plan
krajowy.
w: Elementy teorii planowania przestrzennego pod red.
K. Secomskiego PWN Warszawa 1972.
58. Wysocka E.: Problemy zagospodarowania turystycznego w pracach
Instytutu Kształtowania Środowiska.
w: Rozwój zagospodarowania turystycznego w Polsce w świetle
badań. Stan i perspektywy.
Instytut Turystyki Warszawa 1980 str. 163-176.
59. Wysocka E.: Aktualne problemy zagospodarowania przestrzennego
Wyniki badań IKŚ 1981-1985.
Instytut Kształtowania Środowiska Warszawa 1986.
60. Wzorce planów regionalnych.
Studia KPZK PAN T. LIV PWN. Warszawa 1976.
61. Żabińska T., Domałacna W.: Wykorzystanie turystyczne obszaru
Polski w stanie istniejącym w województwach - województwa
jeleniogórskie i nowosądeckie. Wrocław 1977.

II. Dokumentacja projektowa

1. Projekt planu regionalnego województwa kieleckiego 1966-1985
PWRN Wojewódzka Pracownia Planów Regionalnych przy WKPG
w Kielcach. Kielce 1968.
2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa kieleckiego.
Wojewódzkie Biuro Planowania Przestrzennego w Kielcach
Kielce styczeń 1977.
3. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa koszalińskiego.
Wojewódzki Zarząd Rozbudowy Miast i Osiedli Wiejskich
Biuro Planowania Przestrzennego w Koszalinie. Koszalin
czerwiec 1977.
4. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa nowosądeckiego
Wojewódzki Zarząd Rozbudowy Miast i Osiedli Wiejskich
Biuro Planowania Przestrzennego. Nowy Sącz czerwiec 1977.
5. Synteza planu zagospodarowania przestrzennego województwa
Województwo Nowosądeckie. Wojewódzkie Biuro Planowania
Przestrzennego Architektury, Nadzoru Budowlanego Nowy Sącz
laga 1978.
6. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa olsztyńskiego.
Wojewódzki Zarząd Rozbudowy Miast i Osiedli Wiejskich.
Biuro Planowania Przestrzennego Olsztyn marzec 1977.
7. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa ostrołęckiego.
Wojewódzka Dyrekcja Rozbudowy Miast i Osiedli Wiejskich.
Biuro Planowania Przestrzennego w Ostrołęce. Ostrołęka
marzec 1977.
8. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa suwalskiego.
Wojewódzka Dyrekcja Rozbudowy Miast i Osiedli Wiejskich.
Biuro Planowania Przestrzennego w Suwałkach. Suwałki 1977.
9. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa zamojskiego.
Biuro Planowania Przestrzennego w Zamościu. Zamość 1977.
10. Założenia planu regionalnego zagospodarowania przestrzennego
województwa koszalińskiego na lata 1986 - 2000 - 2020.
Urząd Wojewódzki w Koszalinie. Koszalin marzec 1987.

11. Regionalny Plan rozwoju - województwo nowosądeckie.

Założenia - projekt.

Wojewoda Nowosądecki. Nowy Sącz luty 1987.

12. Regionalny plan zagospodarowania przestrzennego i rozwoju społeczno-gospodarczego woj. zamojskiego.

Założenia

Wojewódzkie Biuro Planowania Przestrzennego w Zamościu
Zamość 1987.

III. Akty prawne

1. Ustawa z dn. 31 stycznia 1961 r. o planowaniu przestrzennym.
Dz. Ustaw nr 7, poz. 17.
2. Ustawa z dn. 12 lipca 1984 r. o planowaniu przestrzennym.
Dz. Ustaw nr 35, poz. 185.
3. Wytyczne MAGTiOS w sprawie zakresu planów zagospodarowania przestrzennego województw oraz metody, trybu i formy ich opracowania czerwiec 1976.
4. Zarządzenie Przewodniczącego Komisji Planowania przy Radzie Ministrów z dn. 15 października 1987.
Monitor Polski nr 31, poz. 238.
Zasady sporządzania projektów założeń do planów regionalnych projektów tych planów oraz kontrola ich realizacji.

IV. Inne

1. Statystyka Polski Rocznik Statystyczny województw 1976
GUS, Warszawa, 1976

BIBLIOTEKA
WARSZAWA
1976